UNIVERSITÄTS BIBLIOTHEK WUPPERTAL
BERGISCHE UNIVERSITÄT WUPPERTAL

Universitätsbibliothek Wuppertal

Danielis Chamieri Delphinatis Panstratiæ Catholicæ, sive Controversiarvm De Religione Adversvs Pontificios Corpvs.

Tomis quatuor distributum. : cum indicibvs necessariis.

De Canone Fidei

Chamier, Daniel

Frankfurt, 1627

Liber quintus

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.
Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

urn:nbn:de:hbz:468-1-907

Visual Library

LIBER QVINTVS.

DE CANONE.

Caput I.

LIBRI CONTROVERSI NON SVNT SCRIPTI A PROPHETIS.

NVnc ordine post refutata Papistarum argumenta; nostra veniunt enumeranda, & confirmanda aduersus eorundem exceptiones & instantias.

II. Argumentum primum. Omnes libri Canonici veteris Testamenti, scripti sunt à Prophetis. At hi omnes libri Tobiæ, Iudith, Maccabæorũ, Sapientiæ, Ecclesiastici non sunt scripti à Prophetis: Ergo non sunt Canonici veteris Testamenti Maior patet, quia omnem Scripturam Sanctam oportet esse θεόπνευστον; id est ab iis autoribus quos certum sit esse à Deo inspiratos: eiusmodi a. erant apud Iudæos appellati Prophetæ. Sic Petrus 1. c. post. ep. 1. οὐ θελήματι ἀνθρώπου ἠνέχθη ποτὲ προφητεία, ἀλλ' ὑπὸ πνεύματος ἁγίου φερόμενοι ἐλάλησε οἱ ἅγιοι θεοῦ ἄνθρωποι. *Non voluntate hominis allata est olim Prophetia: sed Spiritu Sancto acti loquuti sunt sancti viri Dei.* Et Paulus ad Hebræos, πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις. *Deus multis vicib. multifq; modis olim loquutus Patrib. per Prophetas.* Et c. 2. ad Ephes. cum significaret fideles inniti vtroq; Testamento, dixit eos ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν. *Superstructos fundamento Apostolorũ & Prophetarum.* Iterumq; 16. ad Rom. Euangelium asserit manifestatum διὰ γραφῶν προφητικῶν. Iosephus libro contra Appionẽ 1. εἰκότως γ', μᾶλλον δ' ἀναγκαίως, ὅτι μήτε τὸ ὑπογράφειν αὐτοῖς ἐξουσίαν πᾶσιν ὄντος, μήτε τοὺς τοῖς γραφομένοις ὁμοίους διὰ φωνῆς, ἀλλὰ μόνον τοὺς προφήτας τὰ μὲν ἀνωτέρω καὶ παλαιότατα καὶ τῶν ἐπινοίαν τῶν ἀπὸ θεοῦ μαθόντας, τὰ δὲ καθ' ἑαυτοὺς ὡς ἐγένετο σαφῶς συγγραφόντας, μυριάδας, βιβλίων εἰσὶ παρ' ἡμῖν. *Consentaneum ergo fuit, imo necessarium cum neq; cuiuis liberum esset scribere: neq; vlla in scriptis discrepantia: verũ solis Prophetis, tum ea quæ præcesserant ex diuina inspiratione discentib. tum sui temporis quæq; erant scribentib. non esse infinitam multitudinem librorum apud nos.* Quibus verbis significat, apud Iudæos Prophetis solis licuisse libros sacros componere, qui tum ex inspiratione, tum ex præsenti experientia certo scirent ea quæ scribenda erant.

III. Iã vero minor sic probatur. Nulli qui post Malachiã scripserunt, fuerunt Prophetæ: At horũ librorũ authores scripserunt, post Malachiã: Ergo ij non fuerunt Prophetæ. Maior patet, quia Malachias fuit nouissimus Prophetarum, teste Theodoreto in argumento eius Prophetiæ. *Moses*, inquit, *legislator primus diuina responsa nobis perscripta reliquit: diuus vero Malachias post omnes qui Prophetiã scripserunt, diuina oracula scriptis mandauit* Sic & Genebrardus Chronologiæ lib. 2. ad annum mundi ter millesimum sexcentesimum quadragesimum testatur, secundum Templum destitutum fuisse *Spiritu siue afflatu Sancto qui Prophetas olim corripiebat: nã à Malachia ad Ioannem Christi Baptistam nulli Propheta exstitere.* Iosephus etiã libro iam citato ἀπὸ δὲ Ἀρταξέρξου μέχρι τοῦ καθ' ἡμᾶς χρόνου γέγραπται μὲν ἕκαστα πιστεύεσθαι δὲ οὐκ ὁμοίως ἠξίωται τοῖς πρόγονοι τῶν· διὰ τὸ μὴ γενέσθαι τὸν τῶν προφητῶν ἀκριβῆ διὰ δὲ χρόνου, *Sunt quidem*, inquit, *apud nos ab Artaxerxe ad nostra vsq; tempora scriptis mandata singula: sed non pari autoritate fideue cum præcedentib. quia non fuit exacta Prophetarum successio.* Euseb. Demonstrationis octauo, in recẽsenda serie Ducum Iudaicorum, negat se vltra Zorobabelem progredi πλεονὸς φιρίσθαι θείας βίβλους ἐξ ἐκείνου μέχρι τοῦ σωτῆρος καίρου, *quod à reditu ex captiuitate ad tempora Seruatoris nullum haberetur sacrum volumen.*

IV. Assumptio probatur ex Genebrardo, qui lib. 2. Chronologiæ ad annum mundi ter millesimum sexcentesimum trigesimum octauũ, testatur eos libros qui sunt extra Canonẽ Hebraicum, post eam Synodum compositos, quæ Canonem constituit. Quare cum in eo canone sit Malachias vltimus Prophetarum, necesse est, eos scriptos esse post eius tẽpora, quẽ nulli Prophetæ sequuti sunt. Et lib. 1. ad annum ter millesimum quadringentesimum quadragesimũ, Tobiæ librũ asserit scriptum post reditum è Babylonia. Sed & Maccabæorum historiã nemo tam supinus est qui legendo non cognoscat multo recentiorẽ esse. Ecclesiastici ætatẽ ex præfatione nouim temporib. n. Ptolomæi Euergetæ se interpres reperisse testatur & transtulisse librum aui sui. Vixit a. hic Ptolomæus annis circiter ducentis post Artaxerxem, vnde sunt decidendi anni ad summũ centum vt perueniatur ad ætatẽ aui autoris eius libri. Adde eum alludere ad verba Malachiæ: & sequi interpretationem septuaginta. Vtrumq; notat Iansenius in c. 48. *Non est dubium, quin Sapiens hic referre velit, quod scribitur Malachiæ vltimo.* Et post, *Imitatus est hic autor, vt alias semper, Septuaginta Interpretes.* Sic additiones Esther reperiuntur factæ tempore Ptolomæi & Cleopatræ ex c. 11.

V. Andradius argumentum conatur infirmare: primum negãs necessario nobis cognitos esse oportere librorum sacrorũ autores: testimonio fretus Gregorij & Iunilij Africani. Gregorius n. de libro Iob ita loquitur, *Quis hæc scripserit, valde superuacue quæritur, cum autor libri Spiritus Sanctus credatur fuisse: ipse n. hæc scripsit, qui hæc scribenda dictauit, qui & illius operis inspirator existit: sed quali calamo, seu lingua verba hæc scripta fuerint, non est opus curiositas indagare.* Iunilius a. in hunc loquitur modum, *Sciendum præterea est, quod quorundam librorum penitus ignorantur authores: quod ideo credendũ est diuinitus dispensatum, vt alij quoq; diuini libri non autorum merito, sed Sancti Spiritus gratia, tantum autoritatis obtinuisse noscantur.* Secundo, *Si certo*, inquit Andradius, *demonstrare necessario deberemus, sacros hos libros fuisse à Prophetis compositos, quomodo persuadere poteris Iudicum historiam, tertium & quartum librum Regum, duos Paralipomenon, atq; Ruth sacros esse, quorum authores neq; probabilib. quidem coniecturis assequi poteris?* Tertio sugillare conatur id quod astruximus post Malachiam, non extitisse Prophetas, *Assequi non possum*, inquit, *quomodo illis repugnare queas, qui dixerint nunquam Israeliticum populum, viris excellentib. caruisse, quos cœlestis Spiritus occulto admirabiliq; afflatu ad scribendum incitauerit.*

VI. Respondeo ad primum: neque Gregorium neq; Iuniliũ negare libros Canonicos à Prophetis debuisse componi: sed duntaxat, non esse necesse eorum singula nomina nobis esse cognita, quod nos omnes libenter cõfitemur. Vterq; a. cum eorum librorum autoritatem refert ad Spiritum Sanctum, necessario id ipsum supponit, quo nos vtimur pro argumento; nẽpe eos autores inspiratos fuisse à Deo: id est, vt nos loquimur, Prophetas: ac proinde nos iis ipsis iudicibus superiores sumus.

VII. In secundo varie peccatur. Primo: etiamsi non possit de quibusdam libris necessario demonstrari fuisse à Prophetis compositos, tamen nõ propterea necesse non est, vt sint à Prophetis compositi, si quidem Canonici esse debent. Secundo, etiamsi eorum qui numerantur librorũ autores nõ possemus vel coniecturis assequi: tamen non sequitur non posse demonstrari esse à Prophetis compositos. Nam eos constat pertinere ad eam distributionem Christi, quæ vetus Testamentum partitur in Legem, Prophetas, & Psalmos: & quidem diserte ad Prophetas, quia non ad Legem, quæ continet tantum libros Mosis, neque ad Psalmos, quia non sunt poetice compositi.

VIII. Ad tertium, expecto dum mihi pręclaros illos suos autores indicet, qui Israelem nunquam destitutum fuisse dicant Prophetis: nam ego contra, ne inuitatus quidem meos nominaui; produxique testes. Sed ne ille mihi pro Prophetis, viros excellẽtes, & afflatu excitatos iactitet. Nã ego Prophetas quæro. Nec quicunque ita fuerunt excellentes & afflati, potuere libros condere Canonicos. Alioquin essent apud Christianos canonicæ omnes Athanasij, Basilij, Chrysostomi, Augustini, (& quorum, Deus bone, quãtorumue virorum!) lucubrationes. Et quantam quæso in molem, mihi Canon excresceret? Fateor ergo Maccabæos excellentissimos fuisse: fuisse Syracidem, vltra reliquorum sortem: sed Prophetas neg: o itaque nego eorundem Scripta Canonica. Quid ergo? Debet proferre afflatos extra ordinem: quando quidem agatur de Canone. Legant Iansenium in c. 48. Ecclesiastici: *Post quem promissum*, id est Ioannem in Prophetia Malachiæ, *nulla exstat Prophetia scripta ab aliquo Propheta, qui Canonicus habeatur, quousq; ille promissus veniret, à quo incipit Scriptura Noui Testamenti.*

IX. Gretserus distinguit Prophetas in proprie dictos, & latius acceptos, qui aliquid sibi diuinitus reuelatum cognouerint, literisque mandarint. De illis, negat maiorem primi syllogismi: de his autem minorem, Horum n. librorum autores cœlesti lumine illustratos, atque Spiritu Sancto edoctos, scripsisse: Prophetasque fuisse, eo quod enunciarent, ac scriberent ea quæ à Spiritus magisterio didicissent. Hoc autem Prophetarum genus sufficere probat: quia alioquin sequeretur, nullum librum esse adæquate & integre Scripturam Sanctam: ratio: quia nullus sit, qui sit adæquate & integre Prophetia: sed magna ex parte historiæ, vel præceptiones: deinde quia non possit probari, quis Propheta proprie dictus scripserit libros Paralipomenon, Regum, & Ruth.

X. Sed Prophetatum nomen fateor ego quidẽ paulo latius sumi, quum significat quosuis autores librorum Sacrorum, quam cum peculiariter enuntiatores Prophetiarum, quibus non nisi futura prædicebantur. Veruntamen tam late produci, vt eos omnes complectatur, qui aliquid diuinitus reuelatum scribant, hoc vero nunquam mens bene Catholica patiatur. Nam Deus bone, quis finis esset librorum Canonicorum? Neque n. quisquam fidelis, quiequam cognoscit in reb. fidei, non diuinitus. Itaque necesse est Prophetas in hac disputatione strictius intelligi, pro iis quorum in docenda Ecclesia erat autoritas indubitata, & θεόπνευστος. Et ita profecto Iosephus intellexit, cum negauit cuilibet scribere licuisse.

XI. Hoc autem modo falsum est, nullum futurum librum adæquate sactum. Quid tum enim, si non est adæquate Propheria? Nam hoc quidem nihil ad rem: dum sit totus scriptus ab autore θεοπνεύστῳ.

XII. Non demonstrari autorem quorundam librorum sacrorum, esse Prophetam: primo nihil ad rem: nam aliud est non demonstrari fuisse prophetã: aliud est vero demonstrari non fuisse prophetam. Fuerunt n. multa, quæ tamen demonstrari non possunt varias ob causas. Sed quæ demonstrantur non fuisse, ea necesse est non fuisse. Itaque argumentum est nihili: quando quidem horum librorum autores, non tantũ nõ demonstrantur à Papistis, fuisse prophetæ; sed etiam demonstrantur à nobis non fuisse prophetæ.

XIV. Deinde si non demonstrari Prophetas: intelligas ita, vt hunc illum ue iudices peculiarem virum, cui hoc illudue nominis fuerit: concedimus non posse demonstrari. Sed quis hoc præscripsit, vt nulli sint libri Canonici, præter eos, quorum autores ita sint nominatim cogniti? Sin autem omnino demonstrari posse, non fuisse prophetam hoc, vero blasphemum est.

CAP.

CAP. II.

De Secundo Maccabæorum.

I. IN hoc argumento, specialis est demonstratio, ex qua constet, secundi Maccabæorum autorem non esse quenquam Prophetã. Primo, nullus Propheta breuiat librum prophanum. At autor secundi Maccabæorum breuiauit librum prophanum. Ergo non fuit Propheta. Maior patet, quia absurdum est, Prophetam inspiratum à Deo scribenda discere ab homine prophano: tum enim verbum id esset hominis, non Dei: præterea, is liber, vnde ea desumitur materia, esset non æqualis tãtum, sed etiam maioris autoritatis autographus apographo. Minor probatur ex disertis verbis secundi capitis, *Quæ ab Iasone Cyrenæo quinq; libris comprehensa, tentauimus nos vno volumine breuiare.*

II. Gretserus ex Serario respondet. Primo non esse absurdum. Tũ quia plurimi sint in Scriptura sermones impiorum in epitomen redacti. Vnde sequitur posse Spiritum Sanctum, si velit, pia minime piorum scripta breuire, & nobis tradere. Secundo, quia veritati etiam à prophano prolatæ diuinum testimonium dari posset. Tertio, quia per gentiles Sibyllas, per impiũ Caiapham, per brutæ asinæ os, Dominus loquutus sit. Quarto, quia Iosephus in præfatione captiuitatis testetur, Græcorũ nonnullos Iudæorũ res Græcam in linguam vertisse, neq; à veritate multum aberrasse. At istum, si quid aberrasset, Senatus Hierosolymitanus à quo mittebatur, correxisset. Quinto, quia historiæ veritas, aliunde potius, quam ab Scriptore pendeat: teste Beza Prolegomenis in Apocalypsin. Sit a. Euangelicum, quicquid Christum docet, siue à Iuda, siue ab Anna, Pilato, Herode fiat: teste Luthero in Epistolam Iacobi. Itaq; potuerit hæc historia ab Ecclesia Hierosolymitana examinari, & tanquam vera commendari. Sexto: quærunt vnde probetur hunc Iasonem fuisse prophanum: & videri potius bonum, & sanctum Iudæum: cuiusmodi multos fuisse in Cyrene patet Act. 2. & 6. & 4. Artemidori, c. 16. & apud Iosephum sæpe.

III. Respondeo ad primum, fateri nos inuenire impiorum sermones in sacris scriptis; sed historice duntaxat relatos & ad exprimendas historiæ circunstantias: at integram historiam, ab vllo impio acceptam nego in corpore Canonis, aut esse, aut etiam esse debere. Ratio, quia non esset θεόπνευστος. Posse Spiritum quicquid velit nullus dubitat: neque Papistæ negare debent, posse quicquid velit omittere. Quare hoc momentũ esto quæstionis, vtrum voluerit facere, an potius voluerit omittere: Ad secundũ dari posse testimoniũ diuinum veritati, à prophano prolatæ; imo fortasse datum esse, non negem: sed de autoritate canonica nunc nobis quæstio est, non simpliciter de veritatis testimonio: quod commune esse potest non tantum prophanis historicis, sed etiam poetis, ex quib. obseruatur Paulus nonnihil descripsisse, nulla tamen illis delata autoritate canonica. Ad tertium miror tã distantia, potuisse in Iesuitico cerebro copulari. Loquutus est Deus per Sibyllam, per Caiapham, per asinam: fateor: sed hic contra potius Iason loqueretur per Spiritum Sanctum. Ad quartum, nemo negat prophanos historicos sæpe à veritate nondeflexisse: sed nemo tamen dicit, prophanos esse Canonicos. Ad quintum, nego in Canonicis libris spectari tantum eam rei veritatem, quam Beza negauit ab autore pendere: alioquin nullo futuro sine librorum Canonicorum. Esse Euangelicum quicquid Christum docet, assentiar Luthero. Sed esse Euangelium non dabo.

IV. Verum videtur deniq; Iason iste fuisse bonus & sanctus. At primo, cui, inquam, videtur? Da testem vel vnum. Nam si Serarium, & Gretserum duntaxat: illud clamabimus, dignum patella operculum. Secundo, quid tũ? Nam & mihi quidem, multis etiam aliis Aug. bonus & sanctus Christianus: nec tamen eius Retractationes, puto, canonicæ. Itaq; potuit siue Serarius, siue Gretserus, non fatigare ingeniolum, corrogatis testib. quibus probaret in Cyrene fuisse aut Iudæos, aut bonos sanctosque.

V. Secundo. Nullus Propheta laborauit, aut sudauit in scribendo: At hic autor & laborauit & sudauit in scribendo: Ergo non fuit Propheta. Minor probatur ex eodem c. 2. *Et nobis quidem ipsis qui hoc opus breuiandi causa suscepimus, non facilem laborem, imo vero negotium plenum vigiliarum, & sudoris assumpsimus.* Exemplo prorsus nouo: nullus est enim ex omnib. sacris autorib. qui se similiter testetur laborasse in scribendo: quod solet iis accidere, qui suo marte nonnihil componunt: non aliis quam proprij virib. ingenij: at Prophetas docet Spiritus quid sit scribendum, & mouet in scribendo.

VI. Bellarm. respondet: *Deum aliter adesse solitum Prophetis, aliter aliis præsertim historicis. Nam Prophetis reuelabat futura, & simul assistebat ne aliquid falsi admiscerent in scribendo: & ideo Prophetæ non alium habuerunt laborem quam scribendi vel dictandi. Aliis a scriptorib. Deus non semper reuelabat ea, quæ scripturi erant, sed excitabat vt scriberent ea, quæ viderant, vel audierant, & simul assistebat ne falsi aliquid scriberent: quæ assistentia non faciebat ne laborarent in cogitando, & quærendo, quid & quomodo scripturi essent.* Distinguit igitur personas, vt alij sint Prophetæ, alij historici. Et de Prophetis concedit argumentum, de historicis negat.

VII. At hæc inutilis est distinctio. Primum enim vnde habet? aut qui potuit sperare sibi fidem habendam sine testibus, cum de rebus longe ante sua tempora gestis loquatur? Nam vident omnes Bellarmini somnia, longe abesse à demonstrationib. Secundo: Prophetarum nomen etsi κατ' ἐξοχὴν iis tribuatur, qui futura prædicebant, tamen reuera cõmune est omnib. à Deo inspiratis, siue ad loquendũ, siue ad scribendũ: & tamẽ fuerint sane alij futurarũ rerum scriptores, quas ex mero afflatu didicerint, alij præteritarũ. Sed horũ quo rursus genera nobis paulo ante Iosephus distinguebat, vt alij res antiquas scriberent, quas eodem afflatu cognoscerent: alij sui temporis gesta, quæ propria experientia. At horum trium generum nullum est in quo possimus hunc autorem explicare. Non enim futura scribit, quæ à Spiritu Sancto discere fuerit necesse: non etiam sui temporis negotia, quorum ipse αὐτόπτης testis esse potuerit: denique cum scribat præterita, tamen ipse se testatur humanitus didicisse, non ex afflatu diuino: sed eodem modo, quo ego possum res Romanorũ mutuari ex Tito Liuio. Ergo si omnes Prophetæ, aut futura prædicũt, aut antiqua narrant ex afflatu, aut paulo ante præterita ex propria experientia: Iste autem nihil horum, quis non videt non esse inter Prophetas.

VIII. Gretserus. Primo. Si hoc verum, tum neq; Moysi difficilis ac molestia fuit edicto Hebræorum ex Ægypto: neque dimicatio Heliæ cum Baaliticis Idololatris: neque Ionæ profectio & prædicatio apud Niniuitas: neq; Pauli disputationes cum Iudæis Ethnicisque. Secundo: Adeo difficile est Epitomas scite apteque conficere, vt pleriq; malint nouos libros componere, quam ab aliis compositos in compendium redigere.

IX. Atqui inepta est Mosis, Heliæ, Ionæ, Pauli comparatio, cum hoc Abbreuiatore. Enimuero nemo dixit nunquam laborasse, aut sudasse Prophetas in exsequendo vllo munere sibi demandato à Deo. Sed in Scribendo. At qui labores Mosis, Heliæ, Ionæ, Pauli proferuntur, nulli fuerunt in scribendo, sed in reb. gerendis. Iste a. suos labores nullos ostentare potuit in reb. gerendis: sed in scribendo tantum iactitat. Quis a. nescit, quam dispar sit ratio eorum qui in magnis reb. gerendis occupantur: & eorum qui otiose, & in cubiculo suo scripturiunt?

X. Epitomen conficere scite apteque difficillimum est. Sed primo: quid? quod iste nec scite neque apte confecit? Secundo, iis difficile, qui propriis ingenij virib. nituntur, non a. inspiratione diuina? Nam quis nescit etiam nouos libros scribere non esse nullius laboris? Et tamen aut Mosem, aut Paulum sudasse in suis componendis, neq; vsquam legitur, neque est verisimile. Tertio, fieri põt, vt aliquando difficilis sit abbreuiatio: sed id fit tum demum, quum & liber ἀγχίνοιος, scite compositus est, rebusq; densior, verbis parcior, & qui summam colligit, laudẽ eius affectat. Sed nemo ignorat eiusmodi aliquos libros esse, quorum summa nihil sit facilius: nimirum cum verbis multis subiecta amplificantur. Sic opinor, leuius multo fuit Bisciolæ Annales Baronij: aut Ioanni Baptistæ des Bois, Bellarmini, disputationes in arctum cogere. Ea a. est historicorum conditio: qui res gestas sic describunt, vt minutias omnes exsequantur circunstantiasque colligant: quibus amputatis quod remanet admodum sit exiguum. Itaque Chronologis abundamus, qui præter annorum concinnationem, quæ non est huius instituti, vere dici possunt historicorum abbreuiatores.

XI. Tertium argumentum. Nullus Propheta veniam petit à lectoribus quasi non certus se vt oportebat scripsisse. At hic veniã petit à lectorib. quasi non certus se vt oportebat, scripsisse: Ergo non est propheta. Maior per se opinor patet. Sic enim obnoxius redditur Spiritus Sanctus iudicio humano, & censuræ subiicitur. Quanto melius Aug. se testabatur hunc honorem deferre sacris autorib. vt nihil in scribendo errasse crederet? Minor vero probatur ex vlt. c. Græce sic legimus. καὶ εἰ μὲν καλῶς καὶ ἀδιάπτως τῆς συντάξεως τοῦτο καὶ αὐτὸς ἠθέλησα καὶ ἀφικτῶς καὶ μετρίως τοῦτο ἐφικτὸν ὦν ἐρρωσο, *Si recte atq; vt historiã decet, hoc est, quod volui: sin exiliter & mediocriter hoc est quod potui.* In Latina a. editione paulo aliter, *Si quidem bene, & vt historiæ competit, hoc & ipse velim, sin a. minus digne, concedendum est mihi*: quæ apertior est veniæ petitio.

XII. Io. Hayus respondet ad maiorem, *Vos*, inquit, *modestiam vere Christianam reprehenditis.* Et subnectit exemplo Pauli & Mosis. Paulus dixit, *Etsi imperitus sermone, sed non scientia, in omnibus a. manifestati sumus vobis*, post. ad Cor. 11. Moses Exod. 4. *Obsecro Domine, non sum eloquens ab heri & nudiustertius: & ex quo loquutus es ad seruum tuum, impeditioris & tardioris linguæ sum.* Bellarm. vero, minorem negat. *Non petit veniam iste autor erratorum, sed orationis minus politæ.*

XIII. Contra, ad Hayum. Falsum est nos huius autoris modestiã reprehendere: nec eo nomine accusamus, quod aut excusarit, aut veniã postulauerit, quod & nos, si sapimus, quotidie facimus, sed negamus, dignum esse Spiritu Sancto, negamus esse ex vsu eius. Exẽpla a. inepte adhibẽtur. Quid n. simile Breuiatori & Paulo? Hic se testatur imperium sermone, sed an veniam petit à Corinthiis? an excusat se quasi vereatur, ne satis bene aut scripserit, aut docuerit? Minime vero: imo cõtra, *non imperitus sum*, inquit, *scientia*: quæ sancta erat in suis laboribus confidentia ex testimonio Spiritus, nõ a. humana ex propriæ imbecillitatis sensu excusatio. Rursus, quid simile Mosi, & Breuiatori? Mosi inquam, qui cũ mitteretur ad loquendum, profitebatur apud Deum balbutiem, ne hoc onus cogeretur suscipere: sed nunquã apud homines: imo post hoc susceptũ munus balbutiem ne nominasse quidem legitur. Et Breuiatori, qui in sermonib. forte garrulus, in scribẽdo nescio quid humanũ se pati testatur, & sibi à lectorib. vult concedi veniam? Breuiatori inquam: qui non profitetur infirmitatem vt onus detrectet: sed post opus peractũ excusari postulat: Quando ille melius Mosis professionem esset imitatus? Et puto nõ habiturum fuisse Deum tam iratum, vt nolentem cogi se videret. Sed hoc est profecto verius. Ille excusare maluit, quam carere culpa.

XIV. Ad Bellarminũ dico, nullo loco ab hoc autore nominari orationẽ siue politam siue impolitam, sed decentiam conscriptionis. Hæc n. verba: ἀδιάπτως τῆς συντάξεως, nõ politiem significant, sed narrationis dignitatem. Deinde si nihil peccare se sciebat, cur veniam petit? Nam si sola esset impolities, nõ debuit: vt ne reliqui quidem: non quærit n. Spiritus delectare aures prurientes, sed animum famelicum pascere.

CAP. III.

Vtrum libri controuersi scripti sint in vsum Ecclesiæ Hebraicæ.

I. ARgumentum secundum. Omnes libri Canonici Veteris Testamenti scripti sunt in vsum Ecclesiæ Hebraicæ. At hi non sunt scripti in vsum Ecclesiæ Hebraicæ: Ergo non sunt Canonici Veteris Testamenti. Maior per se patet, quia nulla erat Ecclesia, nisi apud Hebræos. At minor probatur, primo de omnib. nam si essent scripti in vsum Ecclesiæ Hebraicæ, tũ illis Ecclesia Hebraica tanquam Canonicis esset vsa. At non est vsa, vt prolixius demonstrabitur ad penultimum argumentum. Ergo non sunt scripti in vsum Ecclesiæ Hebraicæ.

II. Secundo probatur ex idiomate. Nã plurimi eorum scripti sunt Græce: quæ lingua incognita erat populo Iudaico: nunquam autem Deus Ecclesiam alloquutus est eo idiomate, quod illa non intellexerit. Scripti sunt autem Græce primum libri integri, Sapientia, Baruc, & Maccabæorum posteriores: tum quod est absurdissimum, partes Ester, & Danielis. Sapientiam Hieronym. prologo in libros Solomonis testatur apud Hebræos nusquã esse, & stylum redolere Græcam eloquentiã, atque à nonnullis tribui Philoni. Baruc vero præfatione in Hieremiam apud Hebræos nec legi nec habe-

haberi. De Maccabæorum 1. in Prologo Galeato, *Græcus est, quod ex ipsa quoque phrasi probari pōt.* Librum Ester ab editione vulgata corruptam plurimis additionib. idem asserit: erat autem editio illa Græca. Et Sixtus Senensis ingenue agnoscit hæc additamenta esse ab incerto Græco scriptore. De Daniele Hier. *Apud Hebræos nec Susannæ habet historiam, nec hymnum trium puerorum, nec Belis, Draconisq; fabulas.*

III. In Susanna vero etiam particulare, vehementesq; indicium, ex Etymologica allusione vocum χῖνος, χῖνος, πρῖνος, πρῖνος. *Cuius rei* (inquit Hier.) *nos intelligentiam nostris hanc possumus dare, vt verbi gratia dicamus, de arbore Ilice, dixisse eum, ilico pereas: & à lentisco, in lentem te comminuat angelus, vel non lente pereas.* Nam hæc allusio prorsus euincit stylum esse Græcum, cum non possit apud Hebræos esse huiusmodi arborum Etymologia. Atq; adeo hoc argumēto persuasus Sixtus Senēs. ita scripsit lib. 6. Bibl. hær. 6. ad tertiā obiectionē, *Fatemur historiam Susannæ, cuius ea verba sunt, vt Hier. & Patres omnes testātur, nec in Hebraico legi codice, nec ab Hebræo scriptore, sed à pio quōdā Græco iuxta sacti veritatē Græco sermone scriptam: deinde vero Apostolica Ecclesiæ iudicio additam sub finem libri Danielis, tāquam rem tali propheta dignā.* At quanta hæc est audacia, quam non ferenda impostura? Itane vero Christianis licet Prophetis supposititios fœtus objicere? Nā & additio illa non facta est ad finem, nisi post Hieronymi tempora: prius enim ita immixta erat reliquo textui, vt Susannæ historia initium esset totius libri, Canticum trium puerorum esset in tertio capite, Belis & Draconis fabulæ librum clauderent. Nec aliter est Estheræ liber tractatus.

IV. Quod cæteros libros attinet, Tobiam, & Iudith, non Hebraice, sed Chaldaice scriptos Hieronym. testatur, seque transtulisse: & tamen iamprudem periit is textus Chaldaicus, quod libris Canonicis non euenit. Conseruauit n. Deus sua prouidentia, vt nihil deesset ad eorum fidem adstruēdam. Ecclesiasticum, & primum Macchabæorum idem testatur se Hebraice vidisse, non tamen transtulisse: ac proinde nos id duntaxat habemus, quod Græce scriptum erat.

V. Constant igitur argumenti partes. Et de integris libris non occurrit quicquam quod aduersarij respondeant. De partibus nonnihil Bellarminus agit. De Ester: Primo, *probabile esse aliquando ista etiam capita in textu Hebræo fuisse, deinde casu aliquo excidisse: nam & Iosephū duas Epistolas Assueri, & orationem Mardochæi non prætermittere, cum tamtn ipse testetur, se transtulisse libros Hebraicos.* Secundo, *posse responderi, primum libri eius autorē, qui Hebraice historiam Ester scribendā suscepit, summam tantū historiæ scripsisse, deinde alio tempore scriptam fuisse historiam eandem ab aliquo alio copiosius, & translatam in linguam Græcam à Lysimacho, regnāte in Aegypto Ptolomæo Epiphane, & Cleopatra, vt indicatur in hoc ipso libro capite 11. Porro prioris autoris librum ipsum Hebraicum posterioris autem non ipsum librum, sed solum translationem ad nos peruenisse.*

VI. At hæc eiusmodi sunt, vt audaciam Iesuiticam abunde testentur, quæ non quid debeat, respondere sollicita est, sed quid possit temere effutire, impudenter excogitat. Quid enim potest Bellarminus suo marte asserere de rebus gestis tot ante seculis? Si testes habet: cur non laudat nominatim? Sin experimentum fecit suæ in conijciendo facultatis, quare se Theologis immiscet? Aut quo iure sibi ille tantum autoritatis arrogat, vt non viderit à nobis eiusmodi somnia tam facile reijci, quam ab illo temere proferri? At hæc prior coniectura facile corruit: non esse enim vnius eiusdemque autoris librum Hebraicum, & supplementa Græca, facile euincunt tum styli diuersitas, tum etiam antinomiæ, quas enumerabimus suo loco. Quod autem de Iosepho inserit, frustra est. Nam etsi testetur se Iosephus metaphrastis partes suscepisse, tamen sciunt quicumque eius libros legerunt, multa eum addere ad ea quæ continentur in libris Canonicis, vt libro primo illud de duabus columnis erectis ante diluuium. Quinetiam, quod ad rem nostram facit Sixtus Senensis, ad eo desumptam asserit horum additamentorum partem. *Cætera,* inquit, *sex capitula vsq; in finem libri ab incerto Græco scriptore addita sunt ex diuersis historiis, præcipue vero ex vndecimo libro antiquitatum Iosephi, ex quo exemplum literarum Aman, & exemplum epistolæ regis Artaxeris, quæ 13. & 16. huius libri c. recitantur, ad verbum desumpta sunt.* Sic Senensis, magis ingenuus nostris Iesuitis. Iam si diuersos esse constat autores, vt posteriore coniectura Bellarminus concedit, primum impudentiam eius nimiam fuisse oportet, qui posteris ita voluit imponere, vt persuaderet vnum esse libri corpus, atque vnum & eundem autorem. Deinde horum quæ Græca sunt duntaxat, suspecta merito fides est, quando à Iudaica Ecclesia non fuit cognitus author.

VII. Sed illa Hebræa quando amitti potuerint, non inutiliter, credo inquiremus. Nam quia testimonio Iosephi Bellarm. vtitur, oportuit ergo adhuc exstare, integro fere seculo post Christum natum. Vixit enim Iosephus sub Vespasiano & Tito. Non exstabant a. non tantum ætate Hieronimi, cuius habemus testimonia diserta: sed ne quidē Origenis, cuius Hexapla, & Octapla vidit Hier. Et vixit tamē Origenes annos paucos post secundū seculū. Et quidem in Alexādrina schola celeberrima, succedens Clementi, quē præcesserat Pantænus. Quis credat autem apud Syros adeo fuisse socordes Christianos, vt Canonicos libros nemo conseruaret? Saltem verisimile est Origenem accepturum fuisse à Clemente, si Clemens habuisset: Clementem verò à Pantæno: non erat autem a Iosepho ad Pantænum tantum interuallum, vt quæ Iosephi ætate exstarent, & quidem in Canone, ea subito nusquam comparerent. Itaque hæc sine dubio Bellarmini est fabula.

VIII. Quod vero secundam coniecturam confirmare nititur indicato Lysimacho interprete, facile est retundere; nam c. 11. non totius operis interpretatio illi tribuitur: sed duntaxat eius epistolæ, qua continetur narratio somnij Mardochæi: in qua multa continentur absurda, quæ suo loco enumerabimus. Ad hæc, quid nostra interest, quisquis tandem fuerit interpres, cum autor primus non appareat fuisse canonicus? Sed hoc etiam ridiculum est vel maxime. Quia constat hoc argumento non esse hanc, quam habemus versionem, sed ipsam primam compilationem: quis enim credat in textu autorem Hebraicum suum nominasse interpretem.

IX. De Susanna allusiones vocum ita soluit, vt dicat, *Danielem, non dixisse ilicem neque lentiscum, sed aliquid aliud nobis ignotum, cui tamen secundum proprietatem linguæ Hebraicæ, vel Chaldaicæ, quæ ipse vtebatur, aliquod verbū secundi responderet: porro interpretem Græcum non vertisse ad verbum, sed ad sensum, & vt seruaret allusionem, accepisse alias arbores similes, quibus in Græco responderet allusio ad verbum scindendi.*

X. Atqui hæc tota coniectura tenuis est, cum nihil habeatur, Hebraice, aut Chaldaice, quod possit pro Græcis substitui. Ad hæc, indicatur interpres vir malæ fidei, qui leuiculæ allusionis gratia maluerit sua somnia pro veritate Hebraica substituere, quā illud quicquid erat gratiolæ sibi perire. Quam libertatem si Latinus interpres vsurpasset: si post Latinum itidem alij, qui in aliis linguis laborant, quorsum tandem res euaderet? Certe maior fuit Septuaginta interpretum religio, quos tamen antiquorum nonnulli tanquam prophetas venerantur, qui infinitis locis poterant similiter ludere, vt Genes. 4. in Cain, c. 5. in Noe, atque alias sæpissime, pro quibus poterant substituere πίκρον & ἡσύχιον: vt & Latinus Possidium, & Tranquillum, si sic libuisset insanire. Sed nimirum ille sibi putabat libere ludendum in suo argumento: hi vero religiose seruiendum Spiritui Sancto. Sincerius quam Theodotion qui teste Hieronymo, Euam interpretabatur Assumptionem.

CAP. IV.

Ab iis libris impia commendari.

I. ARgumentum tertium Nulli libri impia commendantes, sunt Canonici. At libri Tobiæ, Iudith, Maccabæorum, impia commendāt. Ergo non sunt Canonici. Maior per se patet, nec eget aut argumentis aut testib. disputatur tamen (si quis hoc quærat) à Melchiore Cano lib. 2. locor. Theol. Ergo minor superest probanda: id tamen prius testandum, impietatis me nomine complecti ea omnia, à quibus viro bono inque lege Dei edocto abstinendum est. Commendari a. impia, non minus exemplis laudādis, quam præceptis tradendis: qua in re sine dubio peccant hi libri.

I. Apud Tobiam, primo mendacium commendatur exemplo Angeli, qui introducitur prolixe mentiens c. 5. *Ego,* inquit, *sum Azarias Ananiæ magni filius:* siue vt in Græco, ἐγὼ τοῦ μεγάλου Ἀνανίου υἱὸς Ἀζαρίας. Quib. mendac is etiam persuasus fingitur Tobit, vt exclamaret, *Ex magno genere es tu.* Et paulo post etiam in Græco contextu fratrem agnosceret, id est cognatum. Rursus idem Angelus c. 6. remedium quoddam docet aduersus vim dæmonum, ex corde & hepate cuiusdam piscis: quod quantulum distat à magia? Sed & cap. 12. idem Angelus asserit se, & detulisse preces Tobit ad cœlum, & vnum esse è septem Angelis qui adstant Deo, seu vt in Græcis habetur, οἱ προσαναφέρουσι τὰς προσευχὰς τῶν ἁγίων, καὶ εἰσπορευόμεθα ἐνώπιον τῆς δόξης τοῦ ἁγίου, quæ si non sint superstitiose ficta, vnde nam esse possunt?

III. Iudith inducitur non solum multa mentiens apud Holofernem: sed etiam, quod horrendum dictu est, in Græco contextu, Deum in hæc verba precans, πάταξον δοῦλον σου χείλεσιν ἀπάτης μου: quibus verbis audet à Deo postulare suorum mendaciorum prosperum exitum. Quinetiam iisdem precibus, sibi proponit tanquam opus eximium, laudandum, atque diuinum, id quod tam diserte Scriptura Canonica damnat, tanquam impium & sceleratum: nempe cædem Sichemitarum à Simeone patratam Geneseos c. 34. quam crudelitatem cum perfidia iunctam, & sacrilegio Iacob vehementer exsecratur, Gen. 49.

IV. Gretserus respondet, duo in illa cæde fuisse: primo, ipsam flagitij detestationem, eiusq; puniendę zelum: deinde punitionis exsequēdæ modū. Illud esse laude dignum: at non posterius, non quasi non puniendi potestatem haberent: cum n. esset Hemor loci eius princeps, ad nullum vocari tribunal poterat, sed armis tantummodo puniri. Sed quia modus is, contra sancitum iam fœdus & fraudulentus, nimioque vehemens, & furiosus fuit. Porro à Iudith laudari illud: hoc vero à Patriarcha damnari. Autores huius subtilitatis laudat Pererium, & Serarium.

V. Ast ego hanc subtilitatem non miror illorum qui nostra hac ætate rationem inuenerunt, qua sicarios arment in reges legitimos. Et quid absurdi faciunt, qui scelus Simeonis extenuāt, ij, qui iam duos reges, Franciæ ἀφαιροῦσιν suis sceleratis artib. Et nondum oculos aperit Francia? Sed nostra hæc tempora temporumq; successus Deo committamus. Efficietille, vt quos iam audimus mutos loquentes, etiam paulo post videamus cœcos videntes, atque etiam claudos ambulantes. Rem nostram nunc agamus. Fatetur ergo Gretserus saltem zeli huius exsequutionem damnandam in Simeone. Atqui, inquam, hanc ipsam exsequutionem ista fabulosa Heroina & laudat, & sibi imitandam proponit. Diserta verba, *Domine Deus patris mei Simeon, qui dedisti illi gladium in defensionem alienigenarum.* Audin gladium? Atqui is zelum non significat: nisi forte ita sapiant Iesuitæ vt sicas Iacobi Clementis, Ioannis Castelli, Francisci Rauallaci, transforment in meta religiosaq;, *Pater noster, Aue Maria, Credo in Deum.* Sed pergit Iudith, *Dedisti mulieres illorum in prædam, & filias illorum in captiuitatem: & omnē prædam in diuisionem seruis tuis, qui zelauerunt zelum tuum.* Et ista quis persuadebit non pertinere ad exsequutionem? Sed applicatio disertior, *Fac Domine vt gladio proprio eius superbia amputetur: capiatur laqueo oculorum suorum in me, & percuties eū ex labiis ἀπάτης μου,* Vbi vides primo non zelū zelo comparatū sed successum successui. Zelus n. nō poterat esse nisi in ipsa viragine: non a. in Holoferne. Ad hæc otat, vt illa fiant non in seipsa, sed in Holoferne. Deniq; quis non videt, illud de labiis τῆς ἀπάτης manifeste alludere ad illud ex historia Hemor, *Responderunt filij Iacob Sichē, & patri eius in dolo?*

VI. Præterea, eadem Iudith non tantum mentiens inducitur, etiam cum profitetur se non mentituram, in Græca editione, c. 11. *Nec mendaciū hac nocte Domino meo enunciauero.* Etiam addito iureiurando, *Vtuit Nabuchodonosor,* sed etiam sumens nomen Dei in vanum contra disertum Legis mandatum tertium, cuius ipsa non poterat ignorantiā prætexere. Capite eodem, *Rem Deus tecum perficiet, nec dominus meus ab iis quæ instituit, excidet:* ita n. est Græce. Item, *Misit me Dominus hæc ipsa nunciare tibi: Ego n. ancilla tua Deum colo: etiam nunc apud te: Et exiet ancilla tua: & orabo Deum, & dicet mihi quando eis reddat peccatum suum.* Horrenda sunt hæc & aliena ab animo religioso.

VII. Capite 15. Supplementorum, Ester etiam mentitur Assuero, se ob id defecisse, quod regem vidisset quasi Angelum Dei, quæ tamen paulo ante dicitur corruisse propter Regis furorem. Libro 2. Maccab. c. 14. laudatur Razias seipsum interficiens.

VIII. De Razia Hayus in hunc modum respondet Disp. lib. 1. c. 19. *Raziæ mors Maccabæorum historiæ derogasset autoritatem, si aut ipsius interitum tanquam pium illa laudasset, aut fictam fabulam iussisset nos credere.* Quæ verba hũc habent sensum, vt quia nec fabulosa sit mors Raziæ, nec laudata vt pia, ideo nihil deroget autoritati eius libri.

IX. At ego contra: primo etiam fabulosam videri quæ primum, sibi gladium Raziam intentasse asserit: deinde cum ex eo vulnere non esset mortuus, se præcipitem dedisse: tertio, tantis fuisse viribus, vt post id vulnus, postque eum casum, non surgeret modo, sed & cursu præteriret turbas, in quas medias præcipitasset se: quarto, nescio quo modo super quadam prærupta petra constitutus, in subiectam plebem viscera spargit proprijs auulsa manibus. Quæ vix credibile est eum facere voluisse aut valuisse, inquit Augustinus secundi contra Gaudentium 23. Et mihi reuocant in mentem lepidum illud Plutarchi scomma, in Artaxerxe, quo Ctesiam perstringit Cyri mortem, non dissimiliter fabricatum, ὅτι τοῦ, inquit, Κτησίου λόγου, ὥσπερ θάλασσα μικρῶν ξυφιδίων μόλις ἀναφῶν, τὸν ἄνθρωπον ἀνῄρηκεν. Sed esto tamen huius siue fabulæ, siue historiæ fides penes autorem.

X. Piam vero eiusmodi mortem fateor non esse totidem literis appellatam: sed fuisse tamen laudatam, atque etiam tanquam piã, non potest negari. Laudatam quidem quis ambigat? Nam & persona magnis laudib. afficitur. *Razias quidam de senioribus, ab Hierosolymis delatus est Nicanori, vir amator ciuitatis, & bene audiens, qui pro affectu pater Iudæorum appellabatur, hic multis temporib. continentiæ propositum tenuit in Iudaismo, corpusq; & animã tradere contentus pro perseuerantia.* Et mors ipsa cõceptis verbis prædicatur. *Eligens nobiliter mori potius, quam subditus fieri peccatoribus, & contra natales suos indignis iniurijs agi.* Hæc enim verba mortem describunt generosam.

XI. At non piam, inquit Hayus ex Augustino. Quid tum, inquam? quasi sola ea laudentur quæ pia sunt, & non etiam generosa. *Melius*, inquit Augustinus, *vellet si humiliter, sic enim vtiliter.* Sane vero, inquam. Sed si hoc melius, an propterea illud non bonum? Rursus Augustinus, *Illis verbis historiã gentiũ laudare consueuit, sed viros fortes huius seculi, non martyres Christi:* Quis neget? Sed hic autor illo ex historia gentium vsus est laudis genere, & hoc ipsum nos reprehendimus. Deinde ne Christiani quidem omnes sunt martyres: sed quibusdam necesse est mori pro patria: quare illis saltem hoc exemplum imitandum proponitur, quia laudatum, etsi non martyrib. Christi. Quemadmodum lib. 1. c. 6. laudatur mors Eleazari a fortitudine, & quidem non immerito. *Dedit se*, inquit, *vt liberaret populum suum, & acquireret sibi nomen æternum.*

XII. Quid? quod etiam medio illo in actu pietas commendatur. Nã quem is auctor ita scelerate morientem refert, tamen eius in media morte preces commemorat, quales piorum esse solent. *Inuocans*, inquit, *dominatorem vitæ ac spiritus, vt hæc ille iterum redderet.* Annon quæso sic solet piorum mors referri? Frustra ergo quæruntur effugia, quam in verbis tantum laudauit vt fortem, eam re ipsa retulit vt piã. Habemus ergo coniuncta, quæ Hayus volebat discernere, cum diceret non pietatem & religionem, sed fortẽ & infractum animi robur in Razia laudari.

XIII. Gretserus: Mirum est Augustinum hoc perfugio nunquam vsum, vt diceret Maccab. libros esse Apocryphos: apud Dulcisium Epist. 61. Et libri contra Gaudentium 2. c. 23. Deinde omnis garriendi facultas eriperetur, si quis diceret, Raziam id fecisse, vt olim Sampsonem, peculiari impulsu Spiritus Sancti.

XIV. Atqui Augustinus hac ipsa exceptione vsus est: & quidem illo ipso contra Gaudentium libro: cum negat esse Maccabæos in Canone Iudæorũ id est, sicut Legem Prophetas, & Psalmos: receptosq; esse ab Ecclesia non inutiliter si sobrie legantur. De quo loco actum alias. Et tamen quamuis Augustinus hanc rationem omisisset, nihil in hac consideratione posset esse virium. Et quia argumentum est negatiuũ: Et quia Augustini priuata sententia, non habet vim legis.

XV. Inspiratum autem à Deo Raziam sibi manus intulisse, blasphemia est. Certe Augustinus: *Non plane sapientiæ, sed insipientiæ dedit exemplum, non Christi martyribus, sed Donati Circumcellionibus imitandum*, contra Gandẽtium, Et Epist. 61. *Quid mirum est, si tanquam homine elatio superba subrepsit? Non fuit iste vir eligendæ mortis sapiens: sed ferendæ humilitatis impatiens. Magna hæc sunt, nec tamen bona. Si iste innocens & iustus non fuit, cur proponitur imitandus? Si autem innocens & iustus fuit, quare interfector innocentis & iusti id est ipsius Razij, insuper putatur esse laudandus?* En tibi meram inspirationẽ: verum Iesuiticam: Et qualis esse solet ex Camera meditationum: vnde Clementes: & Castelli, & Raualliaci.

CAP. V.

De Mendaciis Sapientiæ, Tobiæ, Baruc.

I. ARgumentum quartum. Qui libri mendacij conuincuntur, ij non sunt Canonici. At liber Tobit, Sapientiæ, Iudith, Baruc, Maccabæorum, itemq; additiones Ester, & Danielis, mendacij conuincuntur. Ergo non sunt Canonici. Maior huius æquè ac præcedentis Syllogismi per se adeo est perspicua, vt qui argumenta colligat, faces videatur accendere ad illustrandum solem. Itaq; minor restat confirmanda.

II. Libri Sapientiæ c. 8. ad finem, inducitur autor sic loquens, vt se Salomonem esse omnib. persuadere voluerit, *Vt sciui*, inquit, *quoniam aliter nõ posse esse continens nisi Deus det, & hoc ipsum erat summa sapientia scire cuius esset hoc donum, adij Dominum, & deprecatus sum illum, & dixi ei ex totis præcordijs meis, Deus patrum meorum.* Et post pauca, *Tu elegisti me regẽ populo tuo, & iudicem filiorum tuorum & filiarum, & dixisti me ædificare templum, in monte sancto tuo, & in ciuitate habitationis tuæ, altare, similitudinem tabernaculi sancti tui, quod præparasti ab initio.* Et quidem his verbis illudi sibi passus Sixtus Senensis, Sapientiam tribuit Salomoni, tum lib. 1. tum etiam 9. ad hæresin nonam. Et Costerus hæc ipsa neget in Apologia 2. contra Gomarum c. 9. Et, *hæc*, (inquit) *qui præter Salomonem dicere potuit?* Sed hoc mendacium est. Testatur enim Hierony. in prologo librorum Salomonis librum hunc esse ψευδεπίγραφον, duobus argumentis, & quod apud Hebræos non extet: & quod stylus redoleat Græcam eloquentiam. Augustinus etiam de doctrina Christiana lib. 2. c. 8. *Illi duo libri*, inquit, *vnus, qui Sapientia, & alius, qui Ecclesiasticus inscribitur, de quadam similitudine Salomonis esse dicuntur.*

III. Sed quid testibus opus est, cum res ipsola loquatur? Cap. 4. *O quam pulchra est casta generatio cum claritate! Immortalis est enim memoria illius: quoniam & apud Deum nota est, & apud homines. Cum præsens est, imitantur illam: & desiderant illam, cum se eduxerit, & in perpetuum coronata triumphat: incoinquinatorum certaminum præmium vincens.* τὸ τοῦ αἰῶνος στεφανηφορεῖται πομπεύει τῶν τῶν ἀμιάντων ἀθλων ἀγῶνα νικήσασα. In quib. verbis manifesta allusio ad Græcorum certamina, cum hieronicæ coronarentur: vnde vocabula, στεφανηφορεῖν, πομπεύειν, ἆθλον, ἀγών. Et testis Petrus Faber Agonisticõ 2. non contradicente Lorino in eum locum. At quis sibi hoc de Salomone persuadeat, ducentis atq; amplius annis ante denato, quam prima Olympias esset acta?

IV. Tobiæ c. 6. narratur piscis aliquis exsiliisse de fluuio deuoraturus Tobiam, qui etiam dicitur παιδάριον, puellus, & exclamasse, voce magna, *Domine, inuadit me*, iussus a. a Raphaele, prehendisse piscem, atq; extenterasse. Hæc vero fabulam plene ore redolent, aut fabulam nihil redoluit vnquam. Quid primum reprehendam? An quod Tobias παιδάριον appelletur vt qui paucis post diebus ducit vxorem? An quod piscis ita exilijt, vt, dum clamat puellus, dum iubet Angelus prehendi, non potuerit resilire? Et quidem magnum aliquem oportuit esse, duplici argumento, tum quia resilire non potuit, cum tamen non esset in sicco, quo a Tobia pertractus dicitur: tum quia deuoraturus esset Tobiam. Idem tamen quem nobis hæc argumenta tantum descripserunt, apprehensa modo branchia à puero attrahitur in siccum. Hem quam subito immutatus? Nam quem prius Sturionem aut Thunnum, aut aliquid maius credebamus, nunc nobis apparet Lucius aut Gobio. Et hæc Canonica sint: Non potuit etiam absq; insigni mendacio Angeli persona induci consutis mendacijs, qua de re diximus argumẽto præcedenti. Atq; hæc ab aduersarijs tractata nondum vidi.

V. Tantum Bellarminus notat ex c. 3. Saram habitasse in Raghes: & tamen è domo eius, Angelum à Tobia missum, c. 9. in Raghes, quæ videtur contradictio. Soluit eam tripliciter: vel cum Medina, qui corruptum codicem asserit: vel cum Lyrano, constituente duas esse ciuitates eiusdem nominis: vel deniq; distincta ciuitate ab eius agro, in quo Sara sit commorata. Ego malo codicem Latinum esse mendosum: nam in Græco Sara dicitur habitasse Ecbatanis. Et si alias tanta sit inter Græcam & Latinam editionem distantia, vt videatur alterutrius autor lusisse, Græcus breuitate, Latinus amplificatione.

VI. In libro Baruc hæc sunt mendacia. Primum, eum librum Baruc legisse dicitur anno quinto post excidium, & conflagrationem Hierusalem ad aures Ieconiæ regis, & vniuersi populi habitantis in Babylonia: qui audientes collegerunt pecuniam, & miserunt Hierusalem ad sacerdotes, vt restituerent vasa Domini & offerrent holocautomata, & thus & myrrham ad aram Domini Dei. Hæc quî possunt esse liquido vera? Primum Baruc legisse dicitur librum in Babylonia: qui tamen abductus esset vna cum Hieremia in Ægyptum post cædem Godoliæ, vt constat ex c. Hieremiæ 40. Respondet Lyranus, post Hieremiæ mortem Baruc abijsse in Babyloniam, ad consolandos captiuos. At hæc mera est coniectura, nec satis firma ad hanc mendacij notam delendam, maxime cum neque tempus mortis Hieremiæ ostendatur, & accidisse hæc lectio dicatur anno quinto post conflagrationem ciuitatis, hoc est, non integris quatuor annis post abductionem Hieremiæ in Babyloniam, quod non tantum est spatium, vt non conijci possit adhuc in viuis fuisse, quem mortuum Lyranus supponit. Sed quæ sequuntur sunt difficiliora.

VII. Secundo, dicitur hic liber lectus in aurib. Regis Ieconiæ & totius populi. At Iechoniam fuisse tum in carcere certum. Respondet Lyranus, nõ fuisse clausum continue, saltem vt non posset ad eum Baruc accedere. Et hæc rursus tenuis coniectura, eo infirmior, quia discerpit partes contextus qui ad aures non solum Iechoniæ librum fuisse lectum exponit, sed etiam totius populi: adeo vt oportuerit totum populum conuenire ad Regem, quod non sit verisimile.

VIII. Tertio, dicitur Rex & populus, rogasse Sacerdotes, vt offerrent sacrificia ad aram Domini Dei sui: At nullum erat templum, nullum altare quia à Babylonijs omnia excisa & cremata. Respondet Lyranus, verisimile esse, Iudæos extruxisse aram paruam ad sacrificandum prout poterant bono modo. Ast ego contra, verisimile esse Sophistas commentos esse aram paruam, prout poterant malo modo adeo aduersus disertam historiæ veritatem nihil habetur quo dignitas libri fulciatur, præter coniecturas eorum qui vixerunt annis bis mille circiter post rem gestam. Sed destruitur coniectura ex verbis libri, qui non tantum dicit rogatos sacerdotes, vt offerrent, sed vt offerrent ad aram Domini, quo nomine non est verisimile designari fortuitam aliquam, sed potius eam, cui id nomen erat familiare.

IX. Quarto in Epistola Hieremiæ, quæ refertur c. 6. ita legimus, *Ingressi Babylonem ibi eritis annis plurimis, & temporibus longis, vsq; ad generationes septem.* At hæc falsa est prophetia: nam verus Hieremias c. 25. & 29. numerabat duntaxat annos septuaginta. Respondet Lyranus, generationes esse annorum decadas. At hæc non explicatio aut solutio, sed correctio potius: quis enim generationem hoc vnquam sensu vidit vsurpatam.

X. Pererius in Danielem lib. 10. exactius pensiculare vult videri. Γενεὰν Generationem obseruat varie esse definitam. Alias annis septem. Sic Medicos vetare, ante duas generationes venam puero incidi: sic apud Suidam Orpheum vixisse nouem, vel vndecim generationes. Alias viginti annis. Sic apud Eusebium de Præparatione libr. 10. ab Inacho ad res Troianas transisse viginti generationes, annos autem quadringentos. Alias tribus & viginti: sic apud Herodotum lib. 1. Heraclidas tenuisse regnum ad vsque Candaulem Myrsi, annos quingentos quinq;, per generationes duas & viginti. Alias trib. & triginta: sic apud eundem lib. 2. tres virorum progenies contineri annis centum. Alias triginta: sic apud Diodorum Siculum lib. 3. triginta generationes annis sexcentis circumscribi: neq; aliter apud Plutarchum de Cessatione oraculorum: & Censorinum de Die natali Romanorum. Sic tres ætates vixisse Nestorem. Alias centum: sic apud Dionysium Halicarnasseũ lib. 1. Romanarũ Antiquitatum, stetisse Medorum Imperiũ propè quatuor generationes, annosq; quadringentos. Gen. 15. prædicãtur

reuersuri Israelitæ ex captiuitate, generatione quarta. Deniq; ab Augustino in Psal. 104. generationem dici ætatem, qua quis potest generare: hanc vero esse annorum quindecim, vt minimum.

XI. His positis de Barucho ita tandẽ Pererius. Primo ex Carthusiano vel hanc Baruchi ætatem describit annis quatuordecim: atq; ita generationes quinq; fieri annos septuaginta: primam a. & septimam non pertinere ad captiuitatem. Vel septem ætates non esse numerum certum: sed significare complementum & perfectionem: ideoq; intelligi perfectam vitæ humanæ periodum, id est, annos septuaginta.

XII. Sed deinde Pererius alias rimas vestigat. Primo, septem poni pro numero indefinito: vt sit post multas generationes. Secundo generationem esse ætatem quindecim annorum: quę quinquies, dabit annos septuaginta quinque. Et quia hic numerus non exacte congruit primo ex septem generationibus, extremas intelligendas, non plenas: deinde captiuitatem ordiendam à Iechonia annis vndecim ante Sedechiam. Inde enim ad Cyrum vsque annos esse vnum & octoginta. Tertio, si de Sedechia intelligatur, desinendum esse non in Cyri annum primum: sed Artaxerxis Longimani septimum, quo ea pars Iudæorum, quæ Zorobabelo redeunte remanserat, redijt Esdra duce: vt fiant anni centum septuaginta.

XIII. Sed in hoc tanto conatu nihil est difficile. Primo. Γενεὰς siue generationes nunquam certum aliquem annorum numerum significarunt: Abbenezra in Ioelis 1. ad ea verba. De ea re filijs vestris narrare מזה הפסיק נשמע כי דור איננו מספר ידוע. *Ex hoc versu audimus, Generationem non esse numerum certum.* Significat ergo tantum hominum sibi succedentium seriem. Et quia non omnibus hominibus idem est ætatis terminus, ideo nihil mirũ varie multarum generationum annos putari. Imo non leuiter Pererius peccat, qui omnibus sigillatim generationibus æqualem annorum numerum tribui vult. Quod nunquam factum. Matt. c. 1. ab Abraham ad Dauidem, quatuordecim generationes collegit, spatio annorum nõgentorum triginta], Gen. 15. quatuor generationes sunt, tum in tribu regia, Iudas, Phares, Esron, Caleb. Tum in Sacerdotali, Leui, Cahal, Amram, Aaron: spatio annorum quadringentorum. Et Mercerus in illud ipsum caput notat à Iudæis numerari ab Adamo ad Noe generationes decem, spatio annorum mille sexcẽtorum quinquaginta sex. Et rursus decem à Noe ad Abraham, annis non amplius quam ducentis nonaginta duobus. Adde exempla à Pererio collecta, & manifesta erit diuersitas.

XIV. Sed nihil hæc Baruco proficit. Nam quod attinet ad Carthusianum: Textus ita habet, *Ingressi in Babylonem eritis ibi, annis plurimis, & temporibus longis, vsq; ad generationes septem, post hoc autem educam vos inde cum pace.* At si quinque sunt duntaxat: procul dubio falsum dixit, qui septem numerauit. Neque vnquam vllum huiusmodi comperiatur supputationis exemplum, apud vllum autorem, siue sacrum, siue prophanum. Nam quod adfertur ex Matthæi 16. *Post dies sex*, quos tamen Lucas 9. dixit *dies octo*, prorsus est dissimile. Tum quia non dixit Lucas dies octo, sed *quasi dies octo*, vt ostenderet non initam à se exactam supputationem, tum etiam quia dixit, non post dies octo: sed *post hæc verba, quasi dies octo.* Hoc autem modo, etiam communis vulgi vsus habet, vt octo dies computentur, qui tamenre vera sex sunt elapsi: quia comprehenduntur, tum dies, quo id gestum, vnde numerandi initium: tum ille, quo id geritur, in quod desinit computatio. At in Baruco, & simpliciter generationes septem legimus, & designatum tempus quo erat duratura captiuitatis, nullis nominaris antecedentibus, sequentis ne circumstantijs. Non potest igitur prior Carthusiani ratio consistere. Quid posterior? Hac vero nihil magis ridiculum. Quis enim audiuit? Imo quis vnquam credidit posse septem generationes, vnam generationem intelligi? Non negamus septenarium pro perfectione sumi interdum. Sed septies vnam, eandemque rem numerari, vt tamen eius vnicæ perfectio significetur, id vero iterum dico nunquam auditum. Quanquam neq; anni septuaginta describunt perfectam vitæ humanæ periodum.

XV. Videamus nunc Pererium. Septem ætates, inquit, id est multæ. Mera, inquam, βαπολογία. Sic enim ter idem dicitur: annis plurimis, temporibus longis, ad generationes septem. Nam hæc ita sunt in Baruco diserte. Est autem hic sensus adeo insolens: vt quãquam omnib. notum sit septem aliquando dici pro multis: nemo tamen has septem generationes, pro multis sit interpretatus. Tum a. cur multas dicat. Et quidem incerto numero, quæ annis septuaginta, vix duæ, aut tres ad summum numerari possunt? Matth. 1. *Post transmigrationem Babylonis Iechonias genuit Salatiel, Salatiel autem genuit Zorobabel.*

XVI. Esse quindecim annorum generationem, primo non debet concedi. Non dabit enim vllum exemplum Chronographicum vnde id probetur. Deinde quid tum? Nã, ne sic quidem numerus procedit. Etenim siue septuaginta annos, siue octoginta vnum, siue centum septuaginta adscribas captiuitati, non redit numerus septem generationum, quæ annos centum quinq; conficerent. Itaque Lyranus si non verius, saltem verisimilius generationem diceret esse annorum decem. Quare hic locus excusari non potest.

CAP. VI.

De mendaciis Additionum Esteræ & Danielis.

I. VEnio ad additiones Esteræ, qui historiam repræsentant in hunc modum: Anno secundo Artaxerxis, Mardochæus viriam tum magnus & inter primos aulicos: deq; numero captiuorũ qui translati erant cum Iechonia rege Iuda vidit somniũ, cuius obscuritate attonitus, cum totum diem considerasset apud se quid sibi vellet, noctu tandem intelligit Eunuchos consilium capere de occidendo Rege: quod cum ille Regi reuelasset, ij quidem capite plectuntur, ipse vero aulicus factus donaria accepit: vnde illi Aman iam tum ἔνδοξος σύμπονος βασιλέως fit iratior. Quibus gestis, (μετὰ τοὺς λόγους τούτους) tertio anno Artaxerxes repudiat Vasthi, Esteram autem in vxorem ducit anno septimo. Paulo post fit edictum de Iudæis exterminãdis: quod Ester vt irritum faceret, adit regem, quo in eam furiose contuẽte, illa corruit præ dolore: rex mutatus in mansuetudinem assumpsit in vlnas: inde sequuntur literæ regis, quibus edictum illud reuocatur: in ijs Aman dicitur animo & gente Macedo, coniurasse in regem, vt regnum transferret in Macedones, pro quo scelere suspendio addicitur, atque eius omnis cognatio. Hæc narratio est, quæ non paucis capitib. contradicit historiæ Canonicæ, quorum nonnulla soluere conatur, alia dissimulauit Bellarminus.

II. Primo, nõ satis congrue Mardochæus anno secundo Artaxeris ita vegetus, vt etiam excubijs sufficeret, dicitur fuisse translatus vna cum Iechonia, cum tamen à Iechonia ad Artaxerxem Longimanum anni fuerint centum quinquaginta quinq;, quibus maiorem fuisse Mardochæum necesse fuerit. Bellarminus respondet primo non esse incredibile: quando Paulus eremita vixerit annos centum quindecim: & ipse viderit senem annorum centum & quinq;, vegetum & robustum. Egregie! quasi ex vno aut altero exemplo recte concludatur: quasi nullum sit discrimen inter cẽtum quindecim años, & centum octoginta, quasi deniq; aulica negotia, imo vero excubiæ pro nihilo sint habendæ.

III. Deinde Mardochæum translatum fuisse cum Iechonia ita explicat vt intelligatur fuisse translatus non in se, sed in parentib. aut maioribus antequam nasceretur, sic enim Zorobabel, & Iosue redisse ex captiuitate, quã transtulerat Nabuchodonosor cap. 7. Nehemiæ, qui tamen nati sint in ipsa captiuitate: sic septuaginta animas intrasse in Ægyptum cum Iacob, Genes. 46. ac Deuter. 10. annumeratis duob. filijs Ioseph, qui nati erant in Ægypto. At non memini vidisse hactenus quicquam audacius. Verba sunt contextus huiusmodi, *Vir magnus & inter primos aulæ regiæ. Erat autem de eo numero captiuorum, quos transtulerat Nabuchodonozor rex Babylonis de Ierusalem cum Iechonia rege Iuda.* Quis sperasset adeo disertis verbis fucum posse fieri? Itaq; negamus interpretationem: hac vna ratione, quod eius nullum vsquam reperiatur exemplum. Nam illa duo ex Nehemia & Genesi falso nominantur, ex vitiosa versione. Apud Nehemiam ita legimus, iuxta veritatem Hebraicam, *Hi sunt filij eius prouinciæ, qui ascenderunt ex captiuitate deportationis, quam deportauit Nabucadnesar rex Babel, & reuersi sunt Hierusalem & in Iudæam singuli in suas ciuitates, venientes cum Zerubabel.* Quis nõ videt iam, quãtum hæc distent ab ijs quib. vtitur Bellarminus? Aliud enim est eam captiuitatem, è qua illi redierunt, fuisse deportatam, quod scripsit Nehemias: & transtulerunt septuaginta interpretes ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας τῆς ἀποικίας ἧς ἀπῴκισε Ναβουχοδονόσορ, aliud autem ipsos fuisse in eam captiuitatem deportatos, quod perperam expressit Latina editio. Genes. 46. Hebraica veritas habet, *Omnes animæ familiæ Iacobi, quæ ingressa est Ægyptum, septuaginta.* Non enim dixit, animas septuaginta ingressas, sed familiam, ad quam pertinerent animæ septuaginta, ingressam esse. Deuter. 10. tantum legitur, *In septuaginta animabus descenderunt patres tui Ægyptum*: quorum verborũ sensus est, tum oum descenderent patres illi in Ægyptum fuisse numero animas septuaginta: non autem necesse est ad eius numeri veritatem, vt omnes animæ descenderint.

IV. Secundo, anno Artaxerxis secundo, Mardochæus dicitur magnus & inter aulicos primus. At Artaxerxes vel Assuerus est, vel nõ. Si non est Assuerus, ergo falsa sunt hæc additamenta, quũ nihil pertineant ad regem Assuerum, quem canonica historia semper nominat. Sin est Assuerus, tum dissentiunt iterum hæc additamenta cũ Canonicis. Nam Mardochæus sic describitur in Canonicis, vt priuatũ facile agnoscas, etiam cum Ester nuberet Assuero: imo etiam, cum anno septimo proderet insidias. Quod si anno septimo priuatus erat, non fuit igitur aulicus anno secundo. Hoc omisit Bellarminus.

V. Tertio, insidiarum historia constituitur ante abdicationem Vasthi, & nuptias Esteræ: quod in scripto canonico contra est. Respondet Bellarminus insidias narrari παρεμπτικῶς, factas enim anno septimo, non secundo & illa verba μετὰ τοὺς λόγους τούτους, non referri ad insidias, sed ad somnium. At ineptam esse παρέμπτωσιν, atq; eiusmodi vt nullum simile dari exemplũ possit facile iudicabunt omnes paulo sanioris cerebri, qui vel leuissimè percurrerint locum. Deinde verba sunt in contrariũ. Nam in editione. Latina statim post somnium ita legitur, *Morabatur autem eo tempore in aula regis cum Bagatha & Thara Ennuchis regis, qui ianitores erant palatij: cumq; intellexisset cogitationes eorum, & curas diligentius peruidisset, didicit quod conarentur in regem Artaxerxem manus mittere.* Quæ verba significant id somnium accidisse eodem tempore, quo insidiæ sunt deprehensæ. At quis vnquam ita loquutus est, vt somnium vnius noctis eodem tempore accidisse dicat, cũ ijs quæ euenerunt annis quinq; post eam noctem? Græca vero sunt etiam disertiora, καὶ διεγερθεὶς Μαρδοχαῖος ὁ ἑωρακὼς τὸ ἐνύπνιον ἅπαν, καὶ τί ὁ Θεὸς βούλεται ποιῆσαι, οὐχὶ τὸ ἐνύπνιον ἅπαν ἐν τῇ καρδίᾳ καὶ παντὶ λόγῳ ἐθέλησεν ἐπιγνῶναι αὐτὸ ἕως τῆς νυκτὸς καὶ ἠύξατο Μαρδοχαῖος σὺν τῇ αὐλῇ καθαρά, καὶ θαρρεῖ τὸν δυνάστην καὶ βασιλέως τὸν φυλακόντων τὸν αὐλῆν, ἤκουσε τὰ αὐτῶν τοὺς λογισμούς. Quæ verba significant Mardochæum tum è somno surgeret, cogitabundum fuisse vsq; ad vesperam, ac tum cognouisse Eunuchorum insidias: quare vnius tantum diei, non quinq; annorum significatur interuallũ. Gretserus illud ἕως τῆς νυκτὸς indicare, non insidias structas eo tempore, sed Mardochæum vsq; ad noctem sedulo, & cum cura de somnij intelligentia cogitasse. Magnifice, quasi quisquam nostrum contradicat. At nos illud ἕως τῆς νυκτὸς, ita consideramus, vt meminerimus etiam legi statim: Quieuisse Mardochæum in aula. Nam si non continuantur partes historiæ, quo sensũ illud ἕως νυκτὸς additum? Quasi verisimile sit, Mardochæum vno tantum vnius diei curriculo, cogitasse de somno non intellecto: vel illud ἕως τῆς νυκτὸς posset multorum annorum spatium continere.

VI. Quarto, Mardochæus traditur post affectos Eunuchos supplicio, aulicus factus, & donaria accepisse, καὶ ἐπέταξεν ὁ βασιλεὺς Μαρδοχαῖον θεραπεύειν σὺν τῇ αὐλῇ, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ δόματα πολλὰ τούτοις. Cum tamen historia Canonica testetur Mardochæum nihil omnino mercedis accepisse. Bellarminus negat vllam esse difficultatem: significari enim ijs verbis eos ipsos honores qui describuntur c. 6. Sic semper ad παρέμπτωσιν recurritur: æque ineptè ac prius. Enimuero quæ causa anticipandi? Nam in somnio nihil est, quod specialiter sit de his muneribus intelligendum, vt videre licet in ipsa eius expositione, quam texere fingitur Mardochæus.

VII. Quinto, odij in Mardochæum causa Amani fuisse dicitur Eunuchorum supplicium. At vera historia causam assignat, quod se Aman non adoratum ægrè ferret. Sexto, cum Ester regem adijt, Scriptura Canonica testatur

ſtatur exceptam à rege cum ſumma beneuolentia, porrecto de more ſceptro. At hæc ſupplementa, fingunt regium furorem, deliquium Ester, mutationem regis. Hæc duo mendacia Bellarminus non attigit. Gretserus, de primo asserit arrogantes, in bene de se meritos solere esse ingratos. Quod concedo: sed nihil ad rem: agat ille vt volet cum ijs qui negant potuisse Amanum conspirasse cum Eunuchis. Nã ego in medio relinquo. Ad secundũ ponit Assuerum initio iratum, postea flexum ad lenitatem. Sed hoc historia canonica negat: quæ statim ab initio pronunciat, nihil in rege fuisse non pacatum.

VIII. Septimo, Aman dicitur gente atq; animo Macedo, regnumq; voluisse transferre ad Macedones: quum tamen & in Canonico textu dicatur Agagæus. id est, de genere Agag regis Amalec, & de translatione regni prorsus taceat: quæ nec potest esse verisimilis: cum eo tempore aut nullum, aut adeo exiguum fuerit regnum Macedonicum, vt vix de nomine apud Babylonios cognitum esse potuerit, nedum ipsi Babyloniæ regno potentissimo, & multa terrarum intercapedine dissito, periculum aliquod creare. Hic Bellarminus longam texit disputationem de tempore huius historiæ, enumeratis quatuor sententijs: vt alij velint maritum Ester fuisse Darij Medi patrem, cuius mentio Dan. 9. alij Cambysen; qui Assuerus dicitur Esdræ 4. alij Darium Hystaspis, qui Cambysi successit: alij deniq; quibus ipse assentitur, Artaxerxem Longimanum. Hæc pompam habent nonnullam: sed quid ad rem? Nam primo de gente Amanis merum silentium: atqui non est id nullius momenti: nam si fuit Amaletica, tum sane tã potuit Macedo dici quam Bellarminus Italus, oriundus ex America: ac proinde mendaciũ est. Gretserus solita vsus audacia: potuisse & Amalecitam esse, & Maeedonem: nempe eius proauos in excidione gentis suæ à Saulo, fugisse in Tyrum, inde in Macedoniam. Eleganter, & satis pro Iesuitico acumine.

IX. Regnum a. Macedonicum ipse negare non potest Bellarminus fuisse obscurissimũ ad vsq; tempora Philippi patris Alexandri magni. Iam Alex. initium & Darium ab eo victũ idem sibi annus vindicat: regnauit a. Philippus annis viginti quatuor: & quidem clarus duntaxat circa annum sui regni vigesimum, saltem vt Persis suspectus esset: id est, longe post eorum regum tempora, qui paulo ante nominati sunt: nisi forte quis secũdam sententiam admittat, id est, Iudæorum: qui Assuerum producunt ad Darium victum ab Alexandro: quæ tamen iustissimis rationib. refutatur à Bellarm. Numeratur a. regnum Persarum successio in hunc modum ab Eusebio in Chronico. Darium præcessit Arses vel Arsames annis quatuor. Arsen Artaxerxes Ochus an. viginti sex. Ochum Artaxerxes Mnemon annis quadraginta. Mmemonem Darius Nothus annis nouẽdecim. Nothum Artaxerxes Longimanus an. quadraginta. Atq; hunc Bellarminus existimat esse Assuerum maritum Ester, à quo ad Philippum colliguntur anni centum triginta: atq; isto tum Darius Hystaspis, tum Assuerus pater longe sunt antiquiores. Ex qua supputatione sequitur Macedones terrori fuisse Persis duobus ferè seculis, ante quam eorum nomen esset ab ijs auditum.

X. Huic absurdo, Bellarminus, qua est audacia, hoc inuento medetur. Non ideo dici Aman transferre voluisse regnum ad Macedones, quod iam tum regnum Macedonicum ita floreret, vt cum Persis de Imperio orbis terræ contenderet: sed contra potius, quia cum ipse gente Macedo esset, voluit gentem suam per ea tempora obscuram, illustrissimam reddere, translato ad se & suos nobilissimo imperio. Nempe in eo semper Iesuita laborat, vt ingenij specimen edat in excogitandis remotissimis, imo etiam durissimis interpretationib. sursum, prorsum omnia mouens vt aliqua elabatur. At transferri regnum in aliquam gentem, tum dicitur, quem gens illa imperiũ ablatum ab altera, in se transfert. Sic Eccles. 10. *Regnum à gente in gentem transfertur propter iniustitias.* Et simili analogia dicitur transferri à persona in personam, vel à familia in familiam. Nouo a. modo vult Iesuita regnum Persarum transferri ad Macedones, sic tamen, vt neq; Macedones fruantur imperio, neq; eo Persæ spolientur. Nimirum sic à Romanis ad Hispanos imperium transferri potuit, cum Theodosius factus est Imperator. Sed id nullus inquam hactenus inuentus est qui diceret.

XI. Deniq;, cum tot sint in his additamentis mendacia, necesse est esse apocrypha: vt merito eas Sixtus Senensis lacinias appellarit hinc inde quorundam temeritate insertas: etsi propterea pœnas det Bellarmino.

XII. Non dissimile iudicium additamentorum ad Danielem. Ioacim vir Susannæ dicitur habitasse Babylone, & fuisse diues, habuisse domum splẽdidam, eiq; contiguũ pomarium, atque ad eum ventitasse Iudæi. Illo a. anno constituti esse duo senes iudices, ad quos venirent omnes qui haberent iudicia. Danielis ætas describitur tanquam pueri, & quidem incogniti, ac priuati: Susanna ad mortem damnata, reuocata tamen è supplicio. At hæc non sunt verisimilia. Primum n. ex Danielis c. 1. constat Danielem adductũ esse in captiuitatẽ à Nabuchodonosore, educatumque per tres annos antequam sisteretur coram rege: ex 2. autẽ c. anno secundo exposuisse somniũ regis, & constitutum esse super omnes prouincias Babylonis. Quem secundum annum facile mihi à Iunio viro doctissimo persuaderi patior supputandum ab eo an. qui secutus est tres illos educationis, nimirum, vt fuerit annus captiuitatis quintus. Iam vero historiam hanc necesse ſet esse accidisse ante annos illos quinque: alias quomodo Daniel & puer appellaretur, & describeretur obscurus atque incognitus? Quinetiam vix fit verisimile euenire potuisse post exactos tres educationis an. quis enim illum suis credat incognitum fuisse, aut pro puero reputatum, qui & ipsi regi notus esset, numeratusque inter magnos, & quidem ipso rege iudice, magos omnes decuplo, superatos sapientia? Ergo si accidit aliquando iudicium Susanne oportet accidisse intra tres an. educationis. Sed contra obstat, primo quod Ioachim dicitur diues, & quidem valde diues, idq; Babylone, vbi domum possidebat, & quidem amplam: quis autem credat intra annos tres eum, qui captiuus abductus est à patria, subito euasisse in magnas diuitias?

XIII. Secundo, is describitur Iudæorum status, quasi suis legibus viuerent, magistratib. creatis qui potestatem haberent in suos vitæ ac necis: addo magistratus illos describi annuos, sic n. habet textus, *Constituti sunt duo senes iudices in illo anno.* At hæc sunt absurda: primo, quia nusquam legimus apud Iudæos in vsu fuisse magistratus annuos: secundo, quia non fit verisimile, captiuos, & quidem tam subito, permissos suis legibus viuere, maxime eiusmodi captiuos, qui non in patria relicti essent, sed abducti in aliam regionem: tertio eo tempore pars duntaxat populi abducta erat: nam reliqui abducti sunt, tandem incensa ciuitate an. decem post primam abductionem: non fit autem verisimile integra ciuitate, in qua essent legitimi magistratus, alios fuisse à captiuis electos.

XIV. Hæc omnia Bellarminus dissimulauit, vt minus laboraret in alijs, quæ nescio vnde collegerit. Et tamen quasi ne sibi quidem satisfaciens, *Non est,* (inquit) *improbabile, non eundem esse Danielem istum, qui Susannam liberauit, Bel destruxit ac Draconem interfecit, & in lacu leonum sex diebus fuit, ũ de eo quo agitur in superiorib. capitibus: id enim multos olim sensisse testatur Hieronymus, & aperte Græca editio septuaginta habet, hunc posteriorem fuisse de tribu Leui, cum certum sit priorem fuisse de tribu Iudæ.* Atq; hanc ego sane existimo verissimam, certissimamq; solutionem omnium earum difficultatum quas enumerauimus, cui libentissimè acquiesco: quid enim de nomine cõtendam, dum constet non esse prophetam? Sed impudentissimus ergo fuit ille, quicunq; primus has lacinias inseruit corpori Propheticæ sacræ, tanquam membra, quod factum est in vulgatis editionib. quod etiam faciendum videbatur paulo ante Bellarmino.

CAP. VII.

De mendacijs historiæ Iudith.

I. DE historia Iudith quæstio magna Bellarminum, atq; alios exercuit serio. Et primo præiudicatur aduersus eam merito, quod ejus nulla vestigia extent in libris sacris, nulla ne apud Iosephum quidẽ. Erat tamen illustrissima liberatio, & θαυμασία, & miraculosa, vt omitti non debuerit, non potuerit ab ijs, qui eorum temporum res gestas detegere profiterentur.

II. De Iosepho respondet Sixtus Senensis, & post hunc Salmero, eo factũ quod apud Hebræos liber non sit Canonicus: ille a. ea solum scribenda assumpsisset, quæ in Canone haberentur, *Vnde* (inquit) *Sixtus ipsemet Iosephus se excusans, quod multas sacras Hebræorum historias intactas dimiserit, sic loquitur: Nemo igitur culpet me, eo quod ita narrauerim singula, sicut in antiquis libris inueniunt ur scripta: nã ipso historiæ meæ principio, propter eos qui quæstiones mouent, & in aliquo culpare nituntur, astruxi, dicens translaturum me libros Hebraicos in eloquium Græcum, & hos aperire, nec addicere aliquid seorsim, neq; subtrahere me promittens.* Locus est, c. 12. lib. 10. Antiquitatum.

III. Ast ego nego Iosephum adeo se religiose libris addixisse Canonicis, vt aliunde nihil assumeret: quod infinita docẽt exempla. Nã, vt cætera missa faciam de Mose, quanta narrat, quorum ne syllabam quidem inuenias in illis: Prænuntiatam eius natiuitatem: infantiæ, insequentisque ætatis gesta plurima: atq; alia. Et ne longe abeamus, ipse nos Sixtus docuit additamenta ad librum Ester ab hac manu esse. Itaque quæ protestationis verba recitantur, vel falsa esse oportet, vel certe per libros Hebraicos plures significãtur, quam qui sunt Canonici.

IV. Præterea asserit eadem historia diem quendam festum esse institutũ. *Dies* (inquit) *victoriæ huius festiuitatis ab Hebræis in numero sanctorum dierum accipitur, & colitur à Iudæis ex illo tempore ad præsentẽ diem.* At huius festi velim mihi alicunde vel vestigia quædam indicari. Mirum n. si in tã accurata obseruatione, omnes autores nihil potuerint notare, quo ad posteros constaret tanti beneficij trãslata memoria. Et vero in hoc saltem libro cur neq; mensis, neque dies vllus indicatus: Itane solent ἀοκρίτως solennia festa nominari? Illud etiam autorem prodit non benè Iudæum, quod ad finem additur, Iudith tota deinceps vita cœlibem durasse, quãuis à plurimis expetiram, & nullis susceptis liberis. Nam id alienum fuisse à Iudaicis morib. sciunt, qui meminerunt apud eos ἀπαιδίαν genus opprobrij fuisse. Et cognatos debuisse ex lege suscitare semen defunctorum.

V. Hæc tamen leuia sunt, prout tẽporũ ratio est. Παρ' οἷς δ' (inquit) Tatianus, ἀσυμάρτητος ἐστὶν ἡ τῶν χρόνων ἀναγραφή· ὥστε τοῦτο οὐδὲ περὶ τῆς ἱστορίας ἀληθεύειν δυνατόν. Τί γὰρ τὰ ἄπορον τὸ σὺν τῷ γράφειν πλανᾶσθαι, εἰ μὴ τὸ συμπαρέλθειν τε καὶ μὴ ἀληθῆ; *Apud quos non constat temporum descriptio, apud eos non potest esse veritas historiæ. Quæ n. causa est errandi in scribendo, nisi cum conferruminantur non veræ.* Est a. (inquit) Bellarminus, aduersus hunc librum, difficillima obiectio, nempe de tempore cui possit historia assignari. Nullum n. inuenitur vnde non emergant plurima mendacia. Vnde factum, vt varij varias suas coniecturas secuti, in varias abierint sententias, quas operæpretium erit recensere, antequam enumeremus mendacia.

VI. Sed prius amouenda Gretseri importunitas. Respondeo (inquit) nec inter doctissimos conuenit de tempore Natiuitatis, Baptismi, & Passionis Christi. An ideo hæc omnia fabulis annumerabimus?

VII. Mimine vero (inquam.) Sed tu non similia comparas. Nos n. non inde disputamus, quod inter doctissimos non conueniat, quod fieri potest ex defectu personarum: sed quod res ipsa non conueniat temporib. Hæc a. longe est longeque alia quæstio. Nam cum docti dissentiunt, fieri potest, vt aut nullæ sententiæ refutari possint ex serie temporum, aut saltem aliqua eidem cõueniat. At cum defectus est in re ipsa, tum nulla est sententia, quæ non refutetur: quod accidit in hac historia, siue potius fabula. Nulla enim prodijt hactenus sententia, quæ non solidissime refuretur collatis temporibus. Tum a. de Christo, quod genus est dubitationis? Non temporis: nam consentiunt omnes natum sub Augusto, crucifixum sub Tiberio. Sed quorundam scrupulorum temporis: vtpote, sit-ne natus solstitio æstiuo, an circa vernum æquinoctium. Et si qua sunt eiusmodi. De Iudith a. immanis distantia est temporum, nonnunquam excedens seculum: Et tamen nulla nõ incommoda. Quod nunc imus examinatum, enumeratis sententijs; quarum tria sunt capita.

VIII. Sunt qui censeant accidisse post reditum è captiuitate Babylonica: quia c. 5. nor nihil huiusmodi videatur significari in Achioris narratione. Nec est tamen horum vna omnium sententia. Eusebius in Chronico refert ad Cambysis tẽpora, eumq; secuti plurimi, Augustinus, Beda, Comestor, Lyranus, Gobelinus, Marianus, Scotus, Driedo. At Sulpitius Seuerus retulit ad Artaxerxẽ Ochum, recentiorem Cambyse annis plus minus centũ quinquaginta. Christianus Massæus, & Gerardus Mercator maluerunt Darium Hystaspis, eum qui Cãbysi proximè successit, ex equi hinnitu regnũ meritus,

IX. At

IX. At Genebrardus: Nabuchodonosorem, cuius nomen in eo libro frequens, non alium intelligit, quam à quo Iudæi abducti sunt in captiuitatem: historiam tamen accidisse ante vrbis templiq; exterminium.

X. Nouissimus Bellarminus post Melchiorem Canum, quibus accessit Gordonus, maluit referre ad tempora quæ captiuitatem Babylonicam præcesserunt: assignato etiam Manassæ regno: non tamen satis certus de eius regni tempore, hoc est, ante durante captiuitate Manassis, an post eam. Salmero Epist. vlt. audacior, annos pacis illius profundæ post occisum Holofernem, supputat statim à liberatione Manassis, quod & Gordonus facit.

XI. Veruntamen, quantumcunq; laborarint viri ingeniosi, tamen in ijs sententijs nulla est quæ possit consistere. Primum omnib. commune mendacium Pontifex summus, siue Ioacim, vt in Græco contextu, siue Eliacim in Latino. Quod nomen nullum inuenitur in Pontificum serie, qui quidem inciderint in ea tempora. Nam ex 2. c. Esdræ, habemus Iesum Iosedec tempore Cambysis, & Darij Hystaspis, quod annotauit iampridem Marianus Scotus. Nam quod hunc nodum soluit Driedo, ex Philonis Chronologia, Iesum illum an. duodecimo Assueri, id est, Cambysis, abijsse in Babyloniam inde reducem anno Darij Longimani, primo, & eius absentiæ tempore, id est, annis octo Ioakimum eius filium functum esse officio. Primum suspectum est commentum autoris, quem iam omnes docti non Philonem, sed recentem impostorem accusant ab Aniano haud pudenter subornatum. Deinde, quis pudor est non Pontificem, sed Pontificis filium non constanter appellari Pontificem? Denique quid hoc ad editionem Latinam, quæ Ioakimum non magis nominet, quam Tragelaphum, sed constanter Eliakimum.

XII. Tempore Ochi videtur Bellarmino fuisse vel Iaddus, vel Iaddi pater Ionatã Nec absq; causa. Nam Iaddus in officio fuit tum cum Alex. magnus venit in Iudæam. Notatur a. initium Alexandri circa initia Darij Arsami filij quem præcessit Arses, annis quatuor, successor Ochi.

XIII. A Salomone ad euersionem Templi, quod temporis spatium continet secundam, tertiamq; sententiam, nullus eo nomine Pontifex summus occurrit. Constat ex enumerationibus eius successionis, quas tres profero. Primam ex c. 6. prior. Chron *Achitob genuit Sadoc, & Sadoc genuit Achimaas Achimaas genuit Azariã: Azarias genuit Iohanan: Iohanan genuit Azariam: ipse est qui sacerdotio functus est in domo, quam ædificauit Salomo in Hierusalẽ. Genuit a. Azarias Amariam: & Amarias genuit Achitob: Achitob genuit Sadoc & Sadoc genuit Sellum: Sellũ genuit Helciam: & Helcias genuit Azariã: Azarias genuit Saraiam: & Saraias genuit Iosedec. Porro Iosedec egressus est, quando trãstulit Dominus Iudam & Hierusalem per manus Nabuchodonosor.* Altera enumeratio est Iosephi Antiquitatum lib. 10. c. 10. hoc ordine, Sadoc, Achimaas Azarias, Ioram, Iosuah, Axioram, Phideas, Sudeas, Iulus: Iotam, Vrias, Nerias, Odeas, Saldumus, Helcias, Sareas, Iosadochus. Tertia ex Genebrardo in notis Chronicis ætate quinta. Sadoc, Achimaas. Azarias, Abimelec, Ioachas, Ioarib, Iosaphat, Ioiada, Pedaias, Sedechias, Ioel, Ioathan, Vzias, Esaias, Sellum, Helcias, Azarias, Seraias, Iosedec. Viden' in his omnib. nullum esse aut Ioacim, aut Heliacim?

XIV. Atqui, *Viuebat*, (inquit) Bellarminus, *eo tempore*, nempe Manassæ, *Sacerdos magnus Heliacim, vt patet ex Chronologia Nicephori Patriarchæ Constantinopolitani, qui enumerans Pontifices Iudæorum, inter Sobnam, qui fuit Pontifex tempore Ezechiæ, & Helciam, qui fuit tẽpore Iosiæ, ponit Eliachim. Constat a inter Ezechiam, & Iosiam intercessisse Manassen. Conuenit etiam id cum lib. 4. Reg. c. 18. vbi Eliachim nominatur inter præcipuos sacerdotes. Et magis etiam quadrat cum Prophetia Esaiæ c. 22. vbi prædicitur depositio Sobnæ impuri Pontificis, & exaltatio Eliachim in locum eius.*

XV. Respondeo, non debuisse Bellarminum omissa Scriptura sectari Nicephorum, hominem ne Iosepho quidem comparandum hac saltem in re, Tum a. Ioan. Camerarium, à quo hanc habemus Chronologiam, notasse, non esse eum numerum verum. Enimuero cum ab initio Salomonis, ad initium regis Achas, sub quo Vrias vixit, numerentur anni ducenti septuaginta nouem, toto tamen eo spatio quatuor nec plures, Sacerdotes Nicephorus numerat, quod procul abhorret à verisimili. Et sane apud Iosephum decem sunt, apud Genebrardem 11.

XVI. Scripturæ a. citantur falso ad probandum Sobnam & Eliachim fuisse summos Sacerdotes: quod illæ nusquam dicunt. Apud Esaiam Sobna Hebraicè שבנא appellatur: quam vocem Aben-Ezra explicat בות מל בות שהוא ממונה על הפקיד *qui præfectus est domui regiæ.* Kimchi in radicibus הפקיד פדנסא *præfectus ærario.* Chaldæus Paraphrastes trãstulit הפקיד על האוצר *principem*, Græcus interpres ταμίαν, *promum condum.* Quare quæ apud Esaiã verba sequuntur אשר על הבית male reddita sunt Latinè, *præpositum templi* cum sermo sit de domo regia: neq; vnquam Scriptura appellet, aut templũ absolute domum, aut summum Sacerdotem præfectum domui, vel etiam præfectum templi. Eadem ratione 2. Reg. Eliachim vocatur Hebraicè הביש אשר על à Latino interprete, præfectus domui: à Septuaginta ὁ οἰκονόμος. Depositio igitur Sobnæ ab Esaia prædicta, non erat à Pontificatu summo, sed a præfectura domus regiæ, quæ nihil pertinet ad rem nostram. Quanquam peccat iterum Nicephorus, qui Eliachim facit filium Sellum, qui apud Esaiam est filius Helciæ. Adde si Sobnæ Pontifici summo substitutus est Eliacim: ergo Sobna in ordine Pontificum, & quidem ante Eliacim. Vbi id autem? quo autore? qua in enumeratione? Denique depositio summi Pontificis, quid habet verisimile? aut quo nititur exemplo? Nam ex lege certus erat successoris ordo.

XVII. Secundum mendacium. Cap 5. Holophernes, cum præter spem Iudæos videret armatos, *Dicite mihi* (inquit) *quis sit populus iste, qui montana obsidet: aut quæ, & quales & quantæ sint ciuitates eorum, aut quæ sit multitudo eorum: vel quis rex militiæ eorũ.* Quæ verba eius sunt hominis, cuiprorsus erat incognita ea natio. Quod multo magis apparet ex Achioris oratione, quæ ab ipso, vt aiunt, ouo totam Iudaici populi seriem explicat. Quis credat a. ignorari potuisse à Persarum principibus sub Cambyse, & Dario: quorum ille Iudæos detinuit captiuos, hic liberauit? Ochus Artaxerxi successit Mnemoni annis circiter sexaginta post Longimanum, cui cognitissimus Nehemias: quod spatium non fuit tãtum, vt in tanto regno venerint prorsus in obliuionem res Iudaicæ. Vt taceam, Gordono videri hunc Ochum fuisse, in cuius tempora incurrerit historia Ester. Sulpitio autem eius decessorem. De Nabucodonosore quid dicam? cuius pater Ioachimum regem catenis victum Babylonem deduxerat, constituto in eius locum Sedecia? Merodacus a. quem nobis Bellarminus substituit, ante Manassen amicus fuerat Ezechiæ regi eius patri: ad quem legatos miserat gratulatum restitutam sanitatem: quibus Ezechias in signum summi amoris ostenderat quæcunq; in thesauris erant. Et ducibus Merodaci credat quisquam incognitum fuisse Ezechiæ filium Manassen: vel ante captiuitatem? Multo certè minus siue captiuum, siue liberatum.

XVIII. Vsus erat hoc argumento Bellarminus contra priores sententias: sed in sua dissimulauit egregiè. At Gretserus audacior interpretatur per figuram Rhetoricam, quæ Communicatio dicitur, cum is qui rem perfecte habet cognitam, interrogat tamen. Sic Deum ipsum Gen. 3. *Adã vbi es?* Et, *Quis indicauit tibi, quod nudus esset?* Et, *Quare hoc fecisti?* Et 4. *Quare iratus es, & cur concidit facies tua?* Et alia plurima. Esse igitur hanc Holophernis interrogationem, non ignorantis, sed admirantis, quod sibi aliquis auderet obsistere.

XIX. Sed Communicationis Rhetoricæ nullus hic locus esse potest. Hæc enim non solet expectare responsum, quale hic subijcitur per particulas. Habes Communicationis exemplum Act. 5. *Anania, cur impleuit Satanas cor tuum, vt mentireris in Spiritum Sanctum, & interuerteres ex pretio istius prædij? Nonne si seruasses, manebat tibi, & venundatum in tua erat potestate? Quid erat cur induceres in animum rẽ istam?* Quib. dictis, nullo expectato respõso, subijcitur. *Non es mentitus hominib. sed Deo.* Similiter paulo post ad Sapphirã, *Quid est, cur conuenerit inter vos, vt tentaretis Spiritum Domini? Ecce pedes eorũ qui sepelierunt virum tuũ ad ostium adsunt, & efferent te.* Hæc vera est Communicationis illius natura. Quam aliena Deus bone ab isto exemplo? Nã in eo expressa descriptio est conuocati consilij, *Vocauitq; omnes principes Moab & duces Ammon.* Audis conuocatos? Lyranus. *Isti habitabant prope Iudæam, propter quod de statu Iudæorũ melius dicere poterant veritate.* Et vero ad cõuocatos nulla est longa oratio, sed hoc vnum obiectũ, ζήτημα, cui satisfaciendum esset. Enimuero quæ ex Genesi repetuntur exempla, nihil habent cõmunicationi simile, aut huic Holophernis interrogationi. Interrogabat Deus reos, vt ex eorum responsis condemnaret. Oportuit ad hanc formã Holopherni conuocatos esse Iudæos, non a. υἱὸς χαναάν *filios Chanaan.* Admirationem equidem nullus negauerim, sed hæc cognitionem non infert: imo oritur potius ab ignorantia.

XX. Tertium mendacium commune est primæ, tertiæq; sententiæ. Cum rex ille qui Holophernem misit cum exercitu Nabucodonosor appellatur. At hic ijs temporibus nullus inuenitur. Nam prima sententia Persarum Reges nominat, quos nusquam hoc nomine nũcupatos rectè Bellarminus notauit, siue in sacra, siue in prophana historia: quod nomen esset Babyloniorum Regum. Quin etiam horum primus sic notatus, pater fuit illius Nabucodonosori qui Sedechiam abduxit, cuius initia notantur ab Historicis itidem cum initijs Iosiæ, annis tribus post defunctum Manassen. Vidit hoc incommodum Sulpitius, *Nullum* (inquit) *hoc nomine post captiuitatem apud Persas regnasse comperio: nisi si ob impatientiam & pariles conatus, quicunq; ille rex Nabucodonosor à Iudæis vocatus est.* Sed hanc coniecturam quis probet in historico, & quidem serio. Æquali vanitate Bellarminus in Merodac Baladam suspicionem deriuat. Quis igitur finis?

XXI. Quartum mendacium. Rex ille Nabucodonosor bellum gessit cũ Arphaxad rege Medorum, qui imperio suo multas gentes subiecerat: ædificauerat Ecbatana. Hunc prælio vicit, imo, si Græcis fides, cepit, confixit iaculis. At hic quis fuerit ostendi non potest. Certe Medorum nullum regẽ indicare possunt autores primæ sententiæ. Nam Cyrus, qui ante Cambysen fuit Imperium transtulit à Medis ad Persas. Tempore a. Nabucodonosoris magni, regnabat apud Medos Cyaxares, annos quadraginta; quem nemo suspicatus est fuisse Arphaxad: Imo ne quidem potuit. Nam quia assignatur initium Nabucodonosoris an. octauo Cyaxaris. Et an. duodecimo Nabucodonosor dicitur vicisse Arphaxad: consequens esset Cyaxarem regnasse annos viginti ad summum, cui tamen alij quadraginta adscribunt, quib. accepit Gordonus, alij duos & triginta.

XXII. Superest Bellarmini coniectura, qui hoc maxime fretus eam viam institit, vt assereret Arphaxad fuisse Dioclem, siue Deiocem: quem Eusebius in Chronico testatur regnasse temporibus Manassæ, & ædificasse Ecbatana. Sed huic obstat temporum supputatio. Quod vt fiat manifestum, notanda sunt initia Merodaci & Dioclis.

XXIII. Eusebius, cuius autoritate Bellarminus innititur, Dioclis annũ primum refert ad quartum Manassæ, quem sequuntur Gobelinus Persona & Nauclerus. Sed Funccius ad annum Manassæ quidem vndecimum; Merodaci vero decimum quintum. Gordonus ad Manassis decimum tertium. Genebrardus ab his omnibus procul recedens, initium eius refert circa initia Ammonis, finem vero producit ad tempora Ioakimi, multo serius. Hæc omnia Bellarminus dissimulauit satis Iesuiticè. Iam Merodac collegit regnare cœpisse tertio anno Manassæ, ex coniectura: quia post Sennacheribum, & sub finem Ezechiæ patris Manasse, regnarit Assaraddon, quẽ sequutus Merodacus: Cæterum initium certum negat ex vllo probato autore habere potuisse.

XXIV. At hæc Bellarmini arguunt non religiosam conscientiam, aut nimiam in historijs negligentiam. Certe recentiores Chronologi poterãt iuuare. Funccius primum annum Manassis notat ad quintum Merodaci. Massæus disertè, *Anno* (inquit) *vicesimoquarto Ezechiæ regnare cœpit Assyrijs ait Metasthenes in libro de censura temporum.* Et in Manasse, *Anno tricesimo sexto Babyloniæ regnare cœpit Ben-Merodac*, successor videlicet Merodaci patris. Deniq; Genebrardus cum lib. 1. Manassen notet annũ mundi ter millesimum quadringentesimum sexagesimum nonum, lib. de hinc 2. Merodacum adscribit anno ter millesimo quadringentesimo sexagesimo quarto. Quare his iudicib. Merodac regnabat annos quatuor, cum cæpit regnare Manasses, quem tamen Bellarminus vult regnare annos tres: cum regnare inciperet Merodac: qui μεταχρονισμὸς est annorum septem.

XXV. Chronologorum sententiam confirmat supputatio ex autoritate Scripturæ. Etenim secundi Reg c. 20. & Esa. 39. narratur Ezechiæ patri Manassæ periculose ægrotanti promissos esse annos post restitutam sanitatem quindecim. Merodacum iam tum regem Babylonis accepto nuncio de eius conualescentia misisse legatos gratulatum. Quare si ad annos illos quindecim addas saltem vnum, conficietur Merodacum Babylone regnasse

gnasse annis sexdecim ante Manassen Hierosolymis defuncto patre Ezechia. Sed n. Chronographi Merodaci annos putant ex quo regnum vsurpauit Assyriorum: ideoq; detrahunt duodecim: testib. Funccio, Anselmo Ryd, Genebrardo, atq; alijs. Ita fiunt anni quatuor residui postremi Ezechiæ. Rursus Nabucodonosor primus, añum primum regnandi habuisse dicitur eundem cum Iosia rege Iudæ, ante quem regnauit Ben-Merodac añum vnum supra viginti: quib si addas patris Merodaci años quadraginta: quib. imperauit Assyrijs, redibit summa añorum vnius & sexaginta. Iam vero ante Iosiam regnauit Amon años duos, quos si addas annis Manassæ patris quinquaginta quinq; fiet summa quinquaginta septem, quib. additis quatuor vltimis Ezechiæ, summam efficies, quã prius. Tertio. Señacherib. año Ezechiæ decimoquarto obsedit Hierusalem: vnde redux fugiens Angelum destructorem, à filijs occiditur. Successit Assaradon añis decem: itaq; eius postremus añus fuit, annus Ezechiæ vicesimus quartus. Successit Assaradoni Merodac: hic itaq; regnauit años quatuor ante Manassen.

XXVI. His positis mendacium fit manifestum. Nam in Iudith, Arphaxad debellatur anno Nabuchodonosoris duodecimo: qui añus si numeretur ab exordio regni Babylonici, incidet in quartum ante Manassen, ante Dioclem 8. iuxta Eusebium, decimum quintum iuxta Funccium, sexagesimum iuxta Genebrardum. Sin autem supputationem instituas ab imperio in Assyrios, tum añus duodecimus incidet in Manassæ octauũ: id est, ante Dioclem iuxta Funccium añis tribus, iuxta Genebrardum quadraginta octo. Quæ quidem omnia sunt absurdissima. Iuxta Eusebium autem incidet in annum Dioclis quartum. Qui autem fieri potest, vt año suo quarto spoliatus fuerit regno vitaq;, qui tamẽ dicitur regnasse años quinquaginta duos, Eusebio, saltem quadraginta Herodoto, teste Gordono? Hæc Bellarmino fuerant expendenda.

XXVII. Quintum mendacium. Ad finem historiæ, ἐγήρασεν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἑκατὸν πέντε ἔτη. Et paulo post, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐκφοβῶν τοὺς υἱοὺς Ισραὴλ ἐν ταῖς ἡμέραις Ιωδὴθ μετὰ τὸ ἀποθανεῖν αὐτὴν πολλὰς ἡμέρας. Latine, *mansit in domo viri sui annos centum quinq;. In omni a. spatio vitæ eius non fuit qui perturbaret Israel, & post mortem eius annis multis.* Hæc vero sunt eiusmodi, vt nulla supputatione conciliari possint cum Historiæ veritate. Ac primũ quidem, si verbis hæreamus mordicus, cum Græcis, tum præcipue Latinis, erunt añi illi centum quinq;, non totius vitæ, sed solius viduitatis. Quod & visum Sixto Senensi, *Vixit* (inquit) *Iudith, Philone teste, annos centum viginti quinq;, ex quib. centum quinq; annis post liberatam à se patriam in sancta viduitate perseuerauit.* Quarat one, si addas años quindecim pacis post eius mortem, anni futuri sunt centum viginti profundæ continuæq; pacis in Israele. Quos nemo est, qui neget non posse constare. Quare hac parte nostra prorsus causa superior est. Quo n. iure deijciẽt nos de litera? Nã quod Gordonus, textum nescio quem emendatiorem citat, asserentem mortuam ætatis anno quinto, viderit vtrum Iesuiticè dixerit. Certè nulla dum talis edita est, ne Sixtinorum quidem bibliorum.

XXVIII. Concedamus aliquid tamen de nostro iure: permittamusq; vt nõ tam interpretentur, quam errorem corrigant sui codicis, quod fieri non debet in libro canonico. Demus años numerari non viduitatis, sed vitæ: atque ita cedamus totis annis viginti, vt sint viduitatis octuaginta quinq;, relinquẽtur adhuc añi centum pacifici: qui demonstrari nullo modo possunt. Et quidem omniũ minimè si sequamur Genebrardum. Nabuchodonosor n. año suo decimo octauo excidit Hierusalem. Quare si accidit historia anno eius decimo tertio, anni fuerint pacifici quinq;, videritque Iudith ipsa suam pacem captiuitate mutatam. Quid? quod Genebrardus ipse notat statim post eam cædem, Nabuzardanum missum aduersus Iudæos? Toto etiã Cambysis tempore Iudæi captiui fuerunt impedito effectu libertatis concessæ à Cyro, ad annum vsque Darij secundum.

XXIX. Sin a. imus ad Darium Hystaspis: constat Iudæos semper in potestate fuisse regum Persarum, adeo vt Nehemiam oportuerit veniam postulare ab Artaxerxe ædificandæ ciuitatis, vt patet ex Nehemiæ 2. prohibitum tamen paulo post à Samballat, c. 4. Sunt a. ab initio Darij ad initium Artaxerxis, añi duntaxat quinquaginta sex: vnde ablatis tredecim, reliqui fiunt quadraginta tres. Quod si magis placet Ochus, cum constet à decimotertio eius año ad vltimum Alexandri Magni, annos esse tantum quadraginta quinque, & Alexandrum expeditionem suscepisse in Iudæam: patet ne hac quidem via constare posse longissimam illam pacem.

XXX. Superest Bellarmini sententia: Si incidit añus Merodaci decimus tertius in Manasse nonũ, mors igitur Holophernis acciderit ante Manassæ captiuitatem, quam Bellarminus constituit ad eius añum decimum sextũ. Quare añi tantum septem restarent pacifici. Sed demus erratum fuisse in numeris, accidisseq; hæc negotia post Manassis captiuitatem: at certum est desijsse pacem Iudæorum anno vltimo Iosiæ, qui occisus à Pharaone Necone rege Ægypti. Sunt a. ab initio Manassæ ad hunc Iosiæ interitũ añi non plures quam octuaginta octo: quorum quinquaginta sunt Manassis: duo Amonis, vnus & triginta Iosiæ,

XXXI. Sed ab ea summa detrahendum quidquid Manassis fuit adusq; hanc Holophernis necem. Quantum id fuit? Non habemus in Scriptura notatum añũ abducti Manassis: sed Chronologia Iudæorum maior, quam Latinè edidit, & sequutus est Genebrardus, abductum docet año sui regni vicesimo secundo Marianus Scotus añis quinq; serius. Kimchi, teste Genebrardo, nouissimos duntaxat quindecim concedit resipiscentiæ: cuius autoritati si deferamus, captiuitas erit producenda ad vsq; añum quadragesimum. Ita fient à libertate ad finem pacis añi quadraginta octo: aut paulo plus? Nec tamen fiet verisimile ipso liberationis año hostiliter Merodacum inuasisse id regnum, cuius regem libertate recens donaret. Ne multis quidem post añis: quandoquidẽ Holopherni populus fingatur ignotus. Quare nullo modo constare potest numerus centum añorum pacificorum: imo ne tantus quidem, vt vitam ipsius liberatricis excesserit.

XXXII. Hic Sophistæ miri sunt. Bellarminus describit spacium ab Holopherne cæso, ad obitum Iudith nõ maius esse annorum sexaginta quinque. His addit años septem post eius obitum: sic colligit años septuaginta duos profundæ pacis. Hos fluere à Manassis captiuitate, ad primum Ioachazi. Eam captiuitatem incidisse in decimum sextum Manassis. Nam sic triginta nouem Manassis, duos Amonis, vnum & triginta Iosiæ, dare summã septuaginta duorum. Gordonus Iudith anno suo quinquag. Holophernem occidisse: superstitem ei años quadraginta septe viginti fuisse eam pacem post eius obitum: adusq; captiuitatem cam. Quare totam pacem fuisse annorum sexaginta septem.

XXXIII. Sed in his multa merito reprehenduntur. Primum, quo centum quinq; asseruntur non viduitatis, sed vitæ: quod nos quidem p tuimus gratis concedere: sed non illi quasi suo iure assumere. Sed, *sic* (inquit Bellarminus) *intelligi debet quod habetur de numero annorum Iudith in fine libri, vt clarius colligitur ex textu Græco.* Imo (inquam) non debet. Verba n. contra sunt Latina, *Mansit autem in domo viri sui annos centum quinq;.* Alioquin sequeretur mansisse in domo viri iam inde à prima natiuitate, quod absurdissimum. Verba a Græca sunt, ἐγήρασεν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἑκατὸν πέντε ἔτη. *Consenuit in domo viri sui, centum quinq; annis*, quæ eundem sensum efficiunt, nisi penitus ineptè scripta sunt. Itaq. non tantum Sixtus Senensis, sed etiam Stapletonus consentit.

XXXIV. Secundo, quis ferat Iudithæ tribui años quadraginta, aut etiam quinquaginta cum Gretsero, aut deniq; quinquaginta octo cum Gordono? Nam historia describit eximiam forma, θαυμάσια τῇ κάλλει σφόδρα, *impense mirabili pulchritudine*, c. 10. sed etiam 12. puella appellatur: & quidem à Bagoa Eunucho earum rerum haud ignaro, Μὴ ὀκνήσῃς ἐν τῇ παιδίσκῃ ἡ καλὴ αὕτη ἐλθεῖν πρὸς τὸν κύριόν μου, *Ne vereatur bona puella introire ad Dominum meum.* Vt Gen. 34. Dina filia Iacobi, *Dixit Sichem ad Hemor patrem suum, his verbis, Accipe mihi puellam hanc in vxorem.*

XXXV. Hunc nodum soluit Bellarminus, ea ætate adhuc potuisse esse pulcherrimam, iudicariq; ab Assyrijs puellam propter incredibilem pulcritudinem. Addit Gretserus potuisse esse pulcherrimam partim naturali, partim diuinitus indita forma. Nam ne nunc quidem esse insolens. Consueuisse a puellas appellari mulieres, ab eis qui blandiri volunt: atque adeo ipsam Iudith appellasse seipsam παιδίσκην per demissionem.

XXXVI. Ast ego, non negauerim conseruari potuisse pulchritudinem: sed suo modo: hoc est, nõ absolute, vt fuerit omnium omnino pulcherrima: sed κατὰ τι, nempe pro ætate. Quomodo habemus, Genes. 12. Saram pulchram. *Noui*, inquiebat Abraham, *quod pulchra sis mulier.* Cyrillus Glaphyrorum 3. eo cap. quod est de Abraham & promisso Isaac. γυνὴ λῶτλω ὥραν ὑπερεπιεύτη, καὶ ἡλικίαν διαφέρουσαν, *mulier erat ætate elegantissima, & formosissima*, sed mirabilem fuisse eius formam non legimus. Itaque hic miracula Sophistæ coguntur comminisci, quæ in promptu habent semper, vt non sæpius olim in scena, Θεὸς ἀπὸ μηχανῆς. Otiose: vnde enim probant? Nam quod ex c. 10. proferunt, contulisse illi Dominum splendorem, primo miraculum nullũ designat: nam Deus confert etiam naturalem formam. Deinde Græce est aliter, ἐκοσμήσατο σφόδρα εἰς ἀπάτησιν ἀνδρῶν ὅσοι αὐτὴν ἴδοιεν αὐτῷ, *Ornata est valde in deceptionem virorum, quicunq; vidissent eam:* quæ verba non vllum Dei miraculum, sed magnum ingenij muliebris artificiũ notant.

XXXVII. Solere, quæ annorum sunt quinquaginta, videri pulcherrimas, forte verum: sed in aulis, vbi varijs artibus etiam edentulæ formam mentiuntur: Sed mulierem pietatis austeræ, viduam, defunctique mariti desiderio tabescentem, magnum aliquid præstent Iesuitæ, si nostri seculi persuadeant Bagois, eas esse regum delicias.

XXXVIII. Puellas appellari mulieres ab adblandientibus, haud ita difficile crediderim affirmantibus Iesuitis: sed à Bagois appellari, & apud principes, quibus non nisi ob exquisitissimas voluptates subministrandas, sunt grati, vix credent qui aulicos mores norint. Nam quod se ipsa παιδίσκην dixerit, facile vident, non ætatem aut formam laudasse, sed condi. onem professam esse, quasi famulam principis, quod nomen etiam decrepitas deceat.

XXXIX. Tertio, captiuitas Manassis, audaciùs, quam solidius confertur in annum decimum sextum. Cur enim? *Constat* (inquit) *initio regni eam captiuitatem incidisse.* Constat? vnde autem? *Iosephus annotauit lib. 10. antiquitatum c. 5.* Imo Iosephus profecto nihil habet eiusmodi: nec magis quam Scriptura tempus designat huius captiuitatis. At quanta Iesuitæ autoritas est, vt eius nudis coniecturis abduci nos patiamur ab ijs autoribus quos paulo ante citaui?

XL. Gretserus arripit illud, Iosephi, υἱοῦ ὤν. Notat enim Iosephus filium Manassis imitatum esse patris nequitiam, ὅτι (inquit) μιμησάμενος τὴν πατρῴαν ἔργα, ἐν υἱὸς ὢν ὑπόλοιπος, ἐπιβουλευθεὶς ὑπὸ τῶν ἰδίων οἰκετῶν, ἀπέθανεν, *Hic imitatus opera patris, qua iuuenis cum esset, aggressus erat, insidijs suorum occidit.*

XLI. Respondeo, his abuti Gretserum Iosephi verbis. Primo enim, significari initia regni, quæ Bellarmino opus erant, nihil est quod cõgat. Nam υἱοῦ Græcis, & Latinis iuuenis, totam illam ætatem designat, quæ prætergressa pueritiam senectutem pertingit, apta Veneri, bello, rebusque gerendis. Aristoteles c. 11. ad Nicomachum, 3. Πᾶς γὰρ ἐπιθυμεῖ ὅταν ἐνδεὴς ᾖ ἐκείνου οὗ δεῖται, ὅτι δὲ ἀμφοῖν καὶ δυῖν φησιν Ὅμηρος, υἱὸς καὶ ἀκμάζων. Cõcupiscit cũ indiget quisq; succi, humidiue cibi, vel vtriusq; & concubitus, vt (inquit Homerus) videliet iuuenis & vigens. Lycurgus apud Plutarchum τοὺς γέροντας iubet dicere ἄμμες ποτ' ἦμεν ἄλκιμοι νεανίαι, *Nos olim fuimus robusti iuuenes.* Augustinus de tempore sermon. 237. *Qui pueri venerunt prima hora se adductos putent: qui adolescentuli tertia: qui iuuenes sexta: qui grauiores nona: qui decrepiti, vndecima.* Ordinem nota. Iuuenes medij: post pueros & adolescentes: ante senes & decrepitos. Appianus Ibericis ἐπέμφθη Κάτων υἱὸς ὢν πάμπαν, *missus est Cato*, videlicet in Hispaniam ad bellum gerendum, *prorsus adhuc iuuenis.* Liuius passim ex iuuentute conscriptos exercitus narrat: Et disertè lib. 3. Decad. 1. *Quicunq; ætate militari essent armati cum cibarijs in dies quinq; coactis, vallis duodenis, ante Solis occasum Martio in campo adessent: quibus ætas ad militandum grauior esset vicino militi, dum is arma appararet, vallumq; peteret, cibaria coquere iussit. Sic iuuentus discurrit ad vallum petendum.* Audin' manifeste iuuentutem ætatem militarem? Oecumenius in 1. ad Cor. 7. Νεανίας ὢν ἔτι τῆς πλήσιας ἠξιώθη. *Cum esset adhuc iuuenis, vocationis honorem accepit:* de Paulo loquitur ad Apostolatum vocato.

XLII. Verum id, opinor, neque difficile, neque obscurum. Vtilius termini iuuentutis inquirentur. Atq; initium quidem non ambiguum ab extrema pueritia, primaque pube, circiter annum decimum quintum.

Liuius

Decad. 3 lib. 1. *Auxit pauorem consulis vulnus periculumq; intercursu primum pubescentis filij propulsatum. Hic erat iuuenis, penes quem perfecti opus belli laus est.* Lib. 5. *Filium Gala Masanissam habebat septem & decem annos natum: caterum iuuenem ea indole, vt iam tum appareret eius regnum opulentius, quam quod accepisset facturum.* Tacitus Annal. 3. *Neronem è liberis Germanici iam ingressum iuuentam.* Et post: *Germanici stirpem iam puberem.* Octauius Diui Iulij filius, annos octodecim, cũ cæsus Cæsar, νέος vocatur apud Plutarchum, ὁ νέος ἀφικέσθαι Καῖσαρ εἰς Ῥώμην, *Iuuenis Cæsar Romam aduentat.* Sic Halicarnasseus lib. 2. agens de Romulo, Νέος δὴ παντάπασιν ἔτυχε τῆς ἡγεμονίας, ὀκτωκαιδεκαέτης, *admodum iuuenis ad principatum euectus est natus annos octodecim.* Nec opinor probandum plurib. quod neque vllus, quod sciam, vocat in controuersiam: neque nobis tanti est. Tantum noto hocipsum pubis initium, adscribi interdum pueritiæ. Liuius Decad. 3. libro 4. puerum vocat Hieronis filium, *qui erat quindecimum ferme annorum:* quem tamen statim iuuenem dictitauit Andronodorus.

XLIII. Ab hoc initio quantum spatium? Nam id maioris ad rem nostram momenti. Isaacus Casaubonus exercitat. 35. in Apparatum Baronij, docuit νέον καὶ νεωτέρα porrigere se supra annum tricesimum. Vere: sed auariter: Certum enim etiam vltra quadragesimum: denique ad quinquagesimum vsque, id est senectutis limen. Hannibalem tradunt anno ætatis sexto & vicesimo factum Imperatorem, & notauit Acciaiolus in eius vita. De eo, sic anno apud Liuium 1. Decad. 3. *Hunc iuuenem furiam, facemq; huius belli odi ac detestor:* annis tamen minimum duobus post imperium acceptum: obsidebat enim Saguntum post subactos Olcadas, Vaccæos, Carpetanos. Quin anno post, iamque superatis Alpibus, Scipio Scipionis Africani pater, *Furiosum iuuenem* nominat anno ætatis vndetricesimo, aut circiter. Nam gesto in Italia bello annos octodecim redijt in Africam: anno ætatis quadragesimo quinto apud Polybium lib. 16. Gregorius Nissen° in vita Macrinæ, Nauceratium describit anno ætatis vicesimo secundo transisse πρὸς τὸν μονήρη καὶ ἀσκητικὸν βίον, ad vitam monasticam, & in ea peractis annis quinque, denique mortuum: οὐδενὸς τῶν συνήθων καὶ γνωρίμων ἐπαγαγόντος τῷ νέῳ τὸν θάνατον, *nullo consueto cognitoque casu iuueni mortem inferente.*

XLIV. Hanc vero ætatem, vt non procul abesse scias ab initijs iuuentutis, aut certè procul ab initio senectutis. Non tantum Scipio Africanus qui Annibale ingresso Italiam tum primum pubescens dictus à Liuio, idem lib. 2. Decad. 3. dicitur *admodum adolescens. Omnium consensu* (inquit Liuius) *ad P. Scipionem admodum adolescentem & ad App. Claudium summa imperij delata est.* Sed etiam apud Appianum Ibericis, Κορνήλιος ὁ Σκιπίων, νέος μὲν ὢν κομιδῆ, τεσσάρων γὰρ καὶ εἰκοσιετῶν ὤν, *Cornelius Scipio iuuenis erat admodum: quatuor enim & viginti annorum erat.* Admodum (inquit) iuuenis: qui tamen propius aberat à trigesimo, quam à pubis initio. Imo adeo vt magis noris annum trigesimum longe abfuisse à senectute, obserua dictos ea ætate viros, valde iuuenes, κομιδῆ νέους. Habes apud Polybium lib. 15. Scipionem illum ab Hannibale audientem κομιδῆ νέον, pridie eius diei cum Carthaginenses vicit postremo prælio. Et libro 17. de Tito Flaminio: Νέος ὢν κομιδῆ. πλείω γὰρ τῶν τριάκοντα ἐτῶν οὐκ εἶχε, *iuuenis admodum erat: nam annorum triginta maior tum non fuit.* Quæ sanè phrasis absurdissima, si is annus esset iuuentutis aut extremus, aut prope extremum.

XLV. Sed hæc deinceps disertiora, Liuius lib. 40. *Perseus iam tricesimum annum agens: Demetrius quinquennio minor: medio iuuentæ robore ille hic flore.* Irenæus lib. 2. c. 39. *Triginta annorum ætas, primæ indolis est iuuenis: & extenditur vsq; ad quadragesimum annum.* Liuius 1. Decad. libro 9. Alexandrum non tantũ iuuenem dicit, *Non intelligunt,* (inquit) *se vnius hominis res gestas: & eius iuuenis, cum populi iam octingentesimum bellantis annum conferre:* sed etiam adolescentem mortuum, *Adolescens in incremento rerum nondum alteram fortunam expertus, decessit,* qui tamen annus eius fuit ætatis tricesimus tertius: si quidem anno vicesimo regnum à patre suscepisse testatur Plutarchus: rebus autem ab eo gestis ætatem annorum tredecim assignat idem Liuius. Apud Tacitum Annal. 2. cum Germanicus dixisset, se *intra iuuentam prematuro exitu rapi,* paulo post ipse Tacitus comparans Alexandro, *vtrumq; haud multum triginta annos egressum, suorum insidijs* occidisse. Rursus Liuius Decad. 4. lib. 3. *Erat trium ferme & triginta annorum.* Consul Flaminius, *& cum robur iuuentæ, tum gaudium ex tam insigni gloriæ fructu vires suppeditabant.* Apud Plutarchum Philopœmen anno tricesimo μειράκιον dicitur. Eidem Plutarcho Pompeius dicitur annorum trium & viginti, cum ad Sullam venit coacto exercitu Consl. Cn. Aufidio Oreste, P. Cornelio Lentulo Sura, aut sedecim post annos, ideoque anno ætatis vndequadragesimo Consl. C. Calpurnio Pisone M. Acilio Glabrione, missus ad bellum Pyraticum, ipse sese iuuenem appellauit apud Dionem Cassium lib. 36. cum apud populum id oneris quasi deprecaretur, μὴ γὰρ ὅτι νέος ἔτ' εἶμι λογίζεσθε, *Neq; id vos attendite, me esse iuuenem.* Dionysius Halicarnasseus extremo lib. 2. ἡγεμονίαν τῶν Ῥωμαίων τοῦ βασιλικοῦ ἠξιώθη νέος ὤν, *Regnum Romanorum iuuenis adeptus est* Numa. Quo ergo ætatis anno? Βιώσας ὑπὲρ ὀγδοήκοντα ἔτη, βασιλεύσας δὲ τριακοντα τέτταρας, *Excessit annum vitæ octogesimum, regnauit quadraginta tres,* fuit ergo iuuenis anno duodequadragesimo, vel amplius.

XLVI. Itaque nihil est quod cuiquam mirum videatur: quod Actor. 7. Paulus Νεανίας dicatur, qui tamen paulo post ab Anania cap. 9. vir: Et quidem computante Baronio, Anno trigesimo sexto, annorum triginta quatuor. Quanquam hinc cum Baronius, tum Lorinus occasionem sumsit, τὸν νεανίαν interpretandi metaphoricè, validum, robustum, ac audacis, strenui, acrisque spiritus hominem: quasi aliter non possent conciliari Vir & Iuuenis. Cum tamen certum sit & viros esse eos, qui attigissent annum tricesimum: & tamen iuuenes aliquot post quadragesimum. Simile exemplum lege apud Halicarnasseũ lib 9. vbi Publius Volero appellatur νεανίας καὶ ἐρρωμένος ἀνὴρ, *vir ætate ferox & viribus.* Et paulo post νεανίσκος.

XLVII. Ne tamen istum quis putet iuuentæ summum terminum: Halicarnasseus lib. 4. docet Tullio rege instituẽte discretos fuisse τοὺς ὑπὲρ πεντεκαίδεκα καὶ πεντήκοντα γεγονότας ἀπὸ τῶν ἰσχόντων τὴν στρατείαν ἡλικίαν, *eosqui superassent annum quintum & quadragesimum, ab ijs quibus esset ætas militaris* quam ætatem solenne fuit iuuentutem appellari. Sed & Liuius libr. 3. 5. Dec. cum Coss. questi essent ad delectum vocatos Inniores non respondere, narrat Censores præter commune omnium ciuium iusiurandum hoc addidisse, *Tu minor annis sex & quadraginta es, tuq; ex edicto C. Claudij, Tib. Sempronij Censorum ad delectum prodito: & quotiescunq; delectus erit, quem hic Censores magistratum habebunt, si miles factus non eris, in delectu prodibis.* Æschines contra Timarchum, cum vocem præconis expressit Τίς ἀγορᾶσαι βούλεται τῶν ὑπὲρ πεντήκοντα ἔτη γεγονότων. *Quis vult concionari, qui quidem annos quinquaginta sit supergressus?* Et post hos reliquis licuisse promiscuè in medium prodire, rationem instituti reddit, vt priores partes concederentur ijs, qui prudentia præstarent, ἅμα δὲ καὶ τοὺς νέους διδάσκει αἰδεῖσθαι τοὺς πρεσβυτέρους, καὶ παντὸς ἱερὸν ποιεῖν, καὶ πολλῶν τιμῆς, *Simul etiam doceret reuereri seniores, omniaq; facere post eos, atq; in honore habere senectutem.* Vbi vides τοὺς νέους dici, qui non superassent annum quinquagesimum. Quid plura? Plutarchus disputans vtrum seni sit gerenda respublica, senum exempla nulla recensuit non supra eum annum: atque adeo minimo natu Sophoclem annis quinque superiorem, Ὁ δὲ Ἡροδότου πεῦξιν Σοφοκλῆς ἐτέων ὢν πέντε καὶ πεντήκοντα, *Sophocles Herodoto oden composuit annos natus quinq; & quinquaginta.*

XLVIII. Quid ergo promouit aut Bellarminus aut Gretserus? Nam quæ scelera Manasses admisit ante annum quinquagesimum, dici potuit à Iosepho iuuenis fecisse. Inchoauit autem regnum puer anno duodecimo, produxit ad quinquagesimum quintum, id est, ætatis sexagesimum septimum, cum annos septendecim fuisset senex. Agnosce ex similibus locis. Taciti Annalium 6. de L. Vitellio, *Bona iuuentæ senectus flagitiosa obliterauit.* At cuius iuuentæ? Audi, *Regendis prouincijs prisca virtute egit.* An prouincię tradebantur regendæ adolescentib. annorum sedecim? Apage absurdum. Consul enim rexerat teste Suetonio in eius vita. Sed & prouincias: non prouinciam. Et in ea republica, in qua necesse fuit Scipionem natum annos viginti quatuor, legibus solui. Apud Appianum Mithridatis Fimbria senator additus Flacco misso in Asiam viro ἀπειροπολέμῳ, *rei militaris imperito, ἀνὴρ πιθανὸς εἰς στρατηγίαν, vir non contemnendæ autoritatis apud milites.* Is Fimbria Sullam rogauit συγγνώμης τυχεῖν, εἰ τι νέος ὢν ἐξήμαρτεν, *veniam si quid peccasset per ætatis imprudentiam,* id est, ad verbum *Si iuuenis peccasset.* Cur non æque nos Iosephi mentem exprimamus in Manasse, mala iuuentæ senectutem religiosam obliterasse: obtinuisse veniam eorum quæ admisisset iuuenis: & iuuentam tamen porrigamus longe vltra annum decimũ sextum, id est, primam pubem, quæ exiguo spatio, vix etiã nomine distet a pueritia? Incogitanter ergo Sophistis placuit initium regni Manassis: incogitanter annus ætatis pubescentis, qui multo serius sumi potuit: imo debuit.

XLIX. Enimuero quis est tam bardus, tam stipes, vt non aduertat eo loci Iosephum non de captiuitate loqui, sed de sceleribus Manasse? At Bellarmino non scelera, sed captiuitatem opus esse? Quid ergo ad rem? Etenim certum prius fuisse nequam, post captum: & quidem multo prius nequam. Id scies, si attendas Dei μακροθυμίαν, in illum præsertim populum: si addas prophetas missos. Meminit enim Iosephus, Λαρὼν δὲ ὀργῇ ἐπὶ τοῖς οἰκείοις ὁ θεὸς πέμπει προφήτας πρὸς τὸν βασιλέα καὶ τὸ πλῆθος, Super istis iratus Deus, mittit Prophetas ad regem & populum. Quin etiam scelera ipsa pondus habent, Ἀπὸ τῆς εἰς θεὸν καταφρονήσεως ὁρμώμενοι πάντας ἁμῶς τοὺς δικαίους τοῖς ἔθνεσι βαρβάροις ἀπέκτειναν, ἀλλ' οὐδὲ τῶν προφητῶν ἔχειν φειδὼ, καὶ τοὺς μὲν ἐνίους καθ' ἡμέραν ἀπεσφάττον. ὡς τοῦ αἵματος ῥεῖσθαι τὴν Ἱεροσόλυμα, *Ab ipsius Dei contemptu facto initio, quicunq; inter Hebræos erant iusti, crudeliter interfecit: ne à Prophetis quidem abstinuit: quin horum nonnullos dietim iugulauit, ita vt sanguine fluerent Hierosolyma.* Vide primo, quod de contemptu Dei dicit, significat quæcunq; Scriptura particulatim enumerat 2. Reg. 21. excelsa ædificata, aras erectas, lucos constitutos, filium traductum per ignem, alia, quæ quomodo potuerint omnia confieri ante annum decimum sextum, quis explicabit? Sed & tot, tantæque cædes tam paucis annis, quomodo patrari? Et quidem ab eo, qui per ætatem non esset in sua potestate, nedum potuerit tam imperiose regnum administrare. Sume iam mihi calculos. Captiuus abductus multo post tempore quam cœpit esse nequam: non potuit tam desperate esse nequam nisi magno natu, id est, longe vltra puerum. Et nega si potes, male subductam Bellarmino temporum rationem, assignanti captiuitatem anno decimo sexto.

L. Quarto, Insulse putatio fit ab ipso captiuitatis huius anno primo? Constat ex primo capite legatos missos à Nabuchodonosore anno eius duodecimo: anno autem proximo ipsum Holophernem. At Bellarminus hunc annum decimum tertium refert ad decimum sextum Nabuchodonosoris, id est, Merodaci. Missi igitur legati fuerint ante ipsam captiuitatẽ hanc autem captiuitatem oportuerit præcedere paucis mensibus hanc Holophernis expeditionem: quod esse ridiculum, est-ne quisquam qui non videat?

LI. Primum quis credat non fuisse vindicatam legatorum violationem prima expeditione cum Manasses caperetur? Sed iam tunc Merodaco aliam fuisse in animo, & gemino labore voluisse id effici, quod vno poterat? Nam Holophernes disertè missus dicitur ob eam causam. Deinde, quis credat intra paucos menses duas susceptas expeditiones, & tamen in secunda incognitum fuisse populũ Iudæorum? Enimuero, ne verisimile quidem fit illa euenisse durante regis captiuitate. Quis enim credat legatos missos impetrandi auxilij causa, ad eum populum, qui paulo ante esset bello victus? cuius Rex in vinculis esset apud ipsum Merodacum? Quis credat eum populum, eo statu, ausum recusare auxilia: ausum legatos violare eius regis à quo iam victus esset: esset rege proprio spoliatus?

LII. Itaque inquirendum esset tempus quo Manasses detentus fuit. Aft id ego quidem nusquam legisse memini, nisi apud Ægidium Hunnium in hac ipsa controuersia, asserentem historicis placere decennium: quod esset totum de summa detrahendum. Imo & biennium insuper vt fingamus anno vndecimo Nabuchodonosoris liberarum, deinde, vt est in textu, duodecimo legatos missos, victumque Arphaxad: decimotertio Holophernem cæsum, quæ qua ratione conciliari queant cum Bellarmini supputatione, videre non possum.

LIII. Sex-

LII. Sextum mendacium. Id bellum describitur gestum auspiciis imperioque summi Sacerdotis. Capite 4. *Sacerdos etiam Eliachim scripsit ad vniuersos qui erant contra Esdrelon, quæ est contra faciem campi magni iuxta Dothaim, & vniuersos per quos via transitus esse poterant, vt obtinerent ascensus montium, per quos via esse poterat ad Hierusalem, & illic custodirent, vbi angustum iter esse poterat inter montes. Et fecerunt filij Israel secundum quod constituerat eis Sacerdos Domini Eliachim.*

LIV. Hoc vero non fit verisimile. Nam politica potestas non fuit penes Sacerdotes, neque horum quisquam rebus bellicis gerendis præfectus legitur. Tum autem perpetua fuit regum series, & autoritas ante captiuitatem Babylonicam. Excepto, si forte Manassis infortunio; cum tamen bellis gerendis populus esset non aptus, & huic maxime. Post liberationem è Babylone, illustres fuerunt Zorobabel, & Nehemias, & Esdras dum regnarent Cyrus, Cambyses, Darius Hystaspis.

LV. Respondet Bellarminus forte hoc bellum incidisse in ipsam Manassę captiuitatem: & iccirco rege absente per Pontificem negotia regni procurata fuisse. Fortasse etiam Regis mentionem non esse factam, quod non accesserit bellum ad ipsam vrbem Hierusalem, vbi rex erat.

LVI. Verum quis tam rudis in disputando, vt non obseruet hæc titubantis iudicij indicia, causam prodere? Forte (inquit) ita fuit. At nos, forte inquimus, haud ita fuit. Ergo aut falsum statuit Bellarminus, aut incertum. Quâ ta igitur esse potest libri Canonici fides? Deinde captiuitatem Manassis diximus ineptissimum tempus assignari huic bello. Tertio, quis dixit ad regis curam non pertinere, quæ in eo regno sunt procul ab vrbe regia? Denique cur sedes verisimilior in Rege, quam in Pontifice summo, qui tamen non solebat abesse Hierosolymis? Atque adeo post victoriam, c. 16. dicitur venisse ex Hierusalem in Bethaniam. Cur nõ rex potius? Repetamus subtilitatem. Non facta mentio regis, eo quod non peruenisset bellum ad vrbem. Esto. Sed cur facta Pontificis, qui tamen ipse erat in eadem vrbe?

LVII. Gretserus ex Serario quatuor causas docet. Primam, quod Manasses, maxime sub initium reditus, totus fuerit occupatus in cultu Dei, adeo vt penes eosdem maneret adhuc regni administratio; qui captiuo eo rebus præfuerant. Secundam, quod semper maxima fuerit apud Iudæos summi Pontificis autoritas, 2. Regum 11. Deuteron. 13. Numeror. 27. Iosephi contra Appionem 2. Manassis vero tempore longe maxima, tum propter regis iam excellentissimam religionem, ac demissionem: tum propter communis boni vtilitatem, cum vt magnarum rerum summa penes Eliachimum esset, populo secundissimo fieret: tum propter Esaiæ de isto Eliachimo prædictionem cap. 22. postremo propter summam Eliachimi sanctitatem, sapientiam, rerumque gerendarum industriam, & felicitatem. Tertiam, quia rex sibi Hierosolymam tuendam, mœnibus ac propugnaculis muniendam forte suscepisset: cæteram prouinciam aliis reliquisset. Quartam peculiarem literarum à Pontifice missarum: quod earum argumentum esset non tantum militare de montium faucibus occupandis, sed etiam sacrum & religiosum de precibus, ieiuniis, & ciliciis.

LVIII. Sed hæc omnia situm redolent literarij cubiculi, otiosamque sophistarum imaginationem. Prima causa, primo aduersatur Bellarmino, & Gordono, qui annos pacis putant ab ipso anno capti Manassis. Quod si est, tum omnino necesse nondum reducem fuisse Manassen, nondum ita intentum pietati. Deinde absurda est: quia non obstat pietas etiam altissima, quominus Reges suo fungantur officio: imo præcipit pietas altissima, vt suo fungantur officio. Nisi forte Monachum regem somnient Sophistæ: qui sceptro in aliquorum, puta Iesuitarum manus deposito, sese exoneratum voluerit. Habet etiam monstrosum quiddam, Regem propter altissimam pietatem abstinuisse bello: Pontificem Eliachinum administrasse bellum: Regem suæ dignitati tantum non renuntiasse: Pontificem in alienam inuolasse. An quia Pontifex procul ab altissima pietate? Denique supponit hanc historiam accidisse paulo post reditum Manassis: quod ij demum credituri sunt, qui Iesuitis cæcam obedientiam iurarunt: sed quibus iolium nullus est cibus, ridebunt.

LIX. Sacerdotum autoritatem, quæ secunda causa erat, fuisse semper maximam, nemo negat: sed in administrandis sacris: nam in obeundis regiis muneribus, imo bellis gerendis, nemo docuit: Nec habent simile quicquam qui citantur loci. In 2. Regem Ioiadas describitur, assumpsisse centuriones, ac milites, pactumque pepigisse. Quo significatur non imperium, sed quædam quasi coniuratio, si in bonam partem coniuratio dici potest, & conspiratio, Et quidem tunc temporis, cum nulla esset Regis autoritas: imo Rex adhuc cogeretur latere. Cum hîc habeamus, si Sophistis credimus restitutũ regem suo throno, & præsentem æque ac Pontificem ipsum: qualem si Ioiadas habuisset, næ ille sui muneris res egisset.

LX. In Deuter. 13. non video equidem quid Serario commodum esse possit. Num. 27. puto illud, quod iubetur Iosue egredi & ingredi ad verbum Eleazari sacerdotis. Verum id nullum imperium erat: tantum oraculi responsum, *Pro hoc si quid agendum erit, Eleazar sacerdos consulet Dominum.* Quo sensu legimus Iudic. 18. *Rogauerunt eum vt consuleret Deum, & scire possent, an prospero itinere pergerent.* Item 20. Sed & 1. Samuel. 9. *Olim in Israel sic loquebatur vnusquisque, vadens consulere Deum: Venite, & eamus ad Videntem.* Sic 22. Achimelec consuluit pro Dauide Iehouam: & alias sæpe,

LXI In Iosepho contra Appionem ista legi, Τίς ἡ κρείττων, ἢ δικαιοτέρα ἡρμόσατο (nimirum πολιτείας τρόπος) τῆς Θεὸν μὲν ἡγεμόνα τῶν ὅλων πεποιημένης· τοῖς ἱερεῦσι δὲ κοινῇ μὲν τὰ μέγιστα διοικεῖν ἐπιτρέψαντος· τοῖς δὲ πάντων ἀρχιερεῦσι πάλιν αὖ πιστεύσαντος τὴν τῶν ἄλλων ἱερέων ἡγεμονίαν, *Quæ potest esse vel elegantior: vel æquior ciuitatis constitutio, quam qua Deum constituit principem omnium: sacerdotibus autem communiter maximas res gerendas mandat: ac rursus in alios Sacerdotes principatum summo Pontifici tradit?* Hæc Iosephus. In quibus de regia, de bello administrando, quid audiuerunt Iesuitæ? Nam τὰ μέγιστα cur non sunt religiosa negotia, quibus in hominum vita nihil maius? Tum autem hac ipsa μέγιστα non summis Sacerdotibus, peculiariter demandata, sed τοῖς ἱερεῦσι κοινῇ promiscue omnibus Sacerdotibus quanquam non omnibus opinor regia autoritas. Denique summo, nonnisi Sacerdotes alii subiecti.

LXII. Nec in Manassis tempore maius momentum. Nam neque regis pietas, profundissimaque demissio significat abdicationem munerum regio rum: nec communis boni vtilitas, regem arcet ab administrando bello. Et quod de secundissimo populo est, diuinatur à Iesuitis. Nam cur non secundissimo populo fieret, vt rex, & quidem altissimæ pietatis rex publica administraret. Et Eliacimi summi Pontificis fabula est. Nec habent ex vllo loco, Eliacimi res tam bene gestas, secundo regum: sed tantum legationem, neque hanc ei propriam, sed communem duobus ei additis collegis. Denique describitur sane fidelissimus, piissimusque: sed belli peritus nusquam.

LXIII. De Hierosolymis muniendis, rursus diuinatio est. Et quidem contra illud pietatis μοῤῥολυκεῖον, quo nobis persuasum iri sperabant, regem dimisisse curam belli: Nam hæc vnius vrbis munitio, cur minus impediuit hanc partem, quam reliquam regni curam? Sed verius, non sibi constare somniantes, diuinantes Iesuitas. Deinde illud repeto, non Manassen tantũ, sed etiam Eliacimum fuisse Hierosolymis.

LXIV. In quarta causa, obliti sunt Iesuitæ ieiunia publica indicta fuisse à regibus. Secundi Chron. 20. 1. Reg. 21. Deinde diuinarunt de precibus, ieiuniis, ciliciis mandatum fuisse in literis illis Eliacim, quod est contra codicis fidem. Nam hoc caput seorsim describitur, & post literarum argumentum.

LXV. Septimum mendacium. Capite 4. dicuntur filii Israel, qui habitant in terra Iuda, timuisse à facie Holophernis, & misisse in omnem Samariam per circuitum Iericò vsque ad occupandos montium vertices. At vero, quî potuit Iudæorum imperium admittere Samariam? Nam discesserat à Iudæis paulo post Salomonis mortem, facta regni Israelitici caput: tum autem annis non paucis ante Manassen, venerat in potestatem Assyriorum, vt constat ex decimo septimo capite secundi Regum. Obiecerat hoc mendacium Bellarminus, autoribus sententiæ primæ: sed dissimulauit in sua causa, admodum stupide.

LXVI. Octauum mendacium, ex c. 5. Achioris Holophernem docentis statum Iudæorum. Verba ita habent in Græco contextu. Καὶ ἕως οὗ ἥμαρτον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ αὐτῶν, ἦν μετ' αὐτῶν τὰ ἀγαθά· ὅτι ὁ Θεὸς μισῶν ἀδικίαν μετ' αὐτῶν ἐστιν, ὅτε δὲ ἀπέστησαν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ, ἐξωλοθρεύθησαν σὺν πολλοῖς πολέμοις ἐν τῇ πολὺ σφόδρα. καὶ ἠχμαλωτεύθησαν εἰς γῆν οὐκ ἰδίαν, καὶ ὁ ναὸς τοῦ Θεοῦ αὐτῶν ἐγένετο εἰς ἐδαφος, καὶ αἱ πόλεις αὐτῶν κεκρατήθησαν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν. καὶ νῦν ἐπιστρέψαντες ἐπὶ τὸν Θεὸν αὐτῶν, ἀνέβησαν ἐκ τῆς διασπορᾶς, οὗ διεσπάρησαν ἐκεῖ, καὶ κατέχουσι τὴν Ἱερουσαλὴμ, οὗ τὸ ἁγίασμα αὐτῶν. Quæ Latine ita sunt, in editione Ariæ Montani; *Et dum non peccauerunt coram Deo suo, erant cum eis bona, quoniam Deus, qui odit iniquitatem, cum eis est. Quando autem recesserunt à via, quam proposuit eis, exterminati sunt in multis prœliis valde nimis, & captiui deducti sunt in terram non propriam, & templum Dei eorum factum est in pauimentum, & ciuitates eorum captæ sunt ab aduersariis. Et nunc conuersi ad Deum suum ascenderunt de dispersione, qua dispersi erant illuc, & possederunt Hierusalem, vbi sanctuarium eorum.* Sed Vetus Interpres, vt in in reliquo toto opere in multis plurimum differt, ita hic paulo aliter habet. *Et vsque dum non peccarunt in conspectu Dei sui, erant cum illis bona. Deus enim illorum odit iniquitatem. Nam & ante hos annos cum recessissent à via, quam dederat illis Deus, vt ambularent in ea, exterminati sunt prœliis à multis nationibus, & plurimi eorum captiui abducti sunt in terram non suam. Nuper autem reuersi ad Dominum Deum suum, ex dispersione, qua dispersi fuerant, adunati sunt, & ascenderunt montana hæc omnia & iterum possident Hierusalem, vbi sancta sanctorum.* Ex quatum editionum comparatione, vt hoc obiter dicam facile inducor, vt credam corrigendum in Græco mendum: legendumque ἐξωλοθρεύθησαν σὺν πολλοῖς πολέμοις, οὐκ ἐν πολὺ σφόδρα καὶ ἠχμαλωτεύθησαν, vt respondeant his verbis Latini interpretis; *Nam ante hos annos:* Sitque sensus, non ita pridem abducti sunt in captiuitatem. Sed hæc critica paululum abscedunt ab instituto.

LXVII. Cæterum, ex Achioris oratione colligimus, hanc historiam, si fuit historia, accidisse non tantum post abductum populum in captiuitatem Babylonicam, sed etiam post reditum ab eadem captiuitate: imo vero etiam post restauratum templum. Abductio accidit annis post initium Manassis circiter centum & decem. Reductio annis septuaginta serius. Templi fundamenta iacta sunt anno Zorobabelis tertio: ædificatio tamen turbata ad annum vsque secundum Darij Hystaspis, qui fuit decimus octauus Zorobabelis, octuagesimus octauus captiuitatis, centesimus nonagesimus post initia Manassis, Centesimus quinquagesimus quintus, post obitum Merodaci. Quæ supputatio illos mouit, qui historiam referunt ad Artaxerxem Ochum, qui post Darii Hystaspis obitum regnauit annis elapsis centum viginti. Quod si nequeant hæres gestæ referri ad Cambysen, aut Datium, multo minus ad eos qui præcesserunt non tantum constructionem templi, sed etiam ipsius captiuitatis initium: quæ sententia est Genebrardi, & Bellarmini.

LXVIII. Bellarminus negat hunc locum intelligendum de captiuitate Babylonica. Et argumentatur, Primum, si ea intelligeretur, non dicerentur Iudæi exterminati a multis nationibus, sed ab vna. Secundo, non dicerentur plurimi abducti captiui, sed omnes: paucissimi enim remanserunt relicti à Nabuchodonosore, qui ipsi paulo post fugerunt in Ægyptum. Respondeo, hæc argumenta nihil efficere, quia sunt a textu Latino duntaxat: nam in Græco, *non à multis nationibus* est, sed *in multis bellis*: neque abducti plurimi, sed indefinite ἠχμαλωτεύθησαν. Est autem Græcus textus, tum alibi correctior, & clarior, Bellarmino iudice: tum hoc loco plenior, & distinctior, quia non tantum docet tunc Iudæos prospere egisse, cum non peccarunt, sed etiam valde afflictos fuisse, cum recesserunt à via Dei: quam opositionem Latinus omisit, priore tantum expresso membro, secundo suppresso. Est autem oppositio nõ vtilis tantum, sed eriam necessaria. Non enim satis bene cohæret, si cum dixeris Iudæos prospere egisse cum non peccarunt, statim inferas, *Nam ante hos annos abducti sunt in captiuitatem.*

LXIX. Sed quid illis fiet verbis, quibus asseritur templum destructum, ἐγένετο (inquit) εἰς ἐδαφος. Nunquam historiæ templum euersum narrant ante Nabuchodonosoris tẽpora. *Illa* (inquit) Bellarminus, *suppositicia videntur: quandoquidem sanctus Hieronymus, qui fidelissime transtulit ex Chaldæo sermone in Latinum, nihil de euersione templi in sua editione posuit.*

LXX. Quid autem (inquam) si detracta potius fuerunt è Latina interpretatione? Neque enim maior certitudo Latinæ, quam Græcæ editionis. Et cum

cum valde dubitent docti, an Latina sit Hieronymi genuina, tum argumenta sunt non inepta, quibus hic liber probetur non haberi ex editione Hieronymi. Primum enim versio videtur facta ex Græco, etsi non satis bona fide multis additis, detractis, mutatis. Non possunt esse ex Chaldæo ista Capit. 9. *Percuties eum ex labiis charitatis meæ* Et 10. *Vnxit se myrto optimo*: sed ex Græco, corrupto tamen vt solet, ex vicinitate vocum: vt lectum sit ἀγάπης, pro ἄπατη. Et μύρτῳ pro μύρῳ. Secundo stylus spurcus est, & sordidus, qualis non solet esse Hieronymi. Initio c. 1. *Ædificauit ciuitatem potentissimam, quã appellauit Ecbatanis*, sexto casu pro quarto, *Quod defenderet se de omnibus regionibus his*. Defendere pro ἐκδίκησιν phrasi noua & inepta, Cap. 2. *prædauit omnes filios Tarsis*, Et *prædauit omnem locupletationem* Et 3 & 5. *Exire inobuiam*. Et 5. *pœnituerunt*, Et 8. *pœniteamus*. Et 11. *Nocui virum*. Et 16. *nocuit eũ*, Et 12. *Suade illam Hebræam*. Et 6. *Disperiet, transiet*. Et 8. *Et ego exeam*. Et alia nonnulla, quæ reperiuntur aliquando in iis libris, quos fatetur Bellarminus non haberi ex versione Hieronymi. Capite 6. ad finem nominauit Ecclesiam, pro templo, siue loco ad quem populus conuenit: quod certe nullo modo fecisset qui librum vertisset ex Chaldæo.

LXXI. Gretserus ex suo Serario, colligit alia suppositionis indicia. Vnũ, quia sæpius deprehendatur mendosus Græcus contextus. Alterum, quia ad calamitatem exaggerandam corã homine prophano, & irato, ab homine prudente, multo magis iniecta mentio fuisset regiæ vrbis, non captæ modo, sed & inflammatæ, dirutæ soloque æquatæ, posterioris Regum vicesimo quinto: Et postet. Paralip. 36.

LXXII. Respondeo ad primum, non tantum sæpe mendosum esse textũ Græcum, sed etiam semper mendacem. Hoc enim nos contendimus, nihil nisi fabulosum narrari. Sed Græci tamen autoritatem esse maiorem, quam Latini, vtpote antiquiorem: Et quidem (si verum, quod Papistæ non possunt semel sibi assertum, reuocare) confirmatam à Concilio Nicæno, cum nondum in viuis esset Hieronymus, à quo se putant habere, si quid hîc habent dignum fide: addo, cum nemo Christianorum vidisset exemplar Chaldæum: fortasse ne Iudæorum quidem. Nam certe Iudæis ignoratissima historia est. Ad secundum, multo maiorem calamitatem indicari euersa combustaque vrbe regia, quam templo destructo, non tam facile credendum Serario, Gretsero-ve. Cum sacra prophanis longe præstent: adeoque ipsi Ethnici, cum sibi grauissimas significarent bellandi causas, aras focis prætulerint.

LXXIII. Sunto igitur hæc verba legitima. Obmutescet-ne tandem Iesuiticus Spiritus? Minime vero: Solennis enim pertinacia: Et cedere nescia: veritati quidem. Gretserus ergo iterum ex Serario: Si ea pro legitimis defendantur, exponi posse de summa & extrema illa templi vastatione, seu, prophanatione, quam fecerat olim Manasses 2. Reg. 21. Probat: primo, quia in ista vastatione verba Græca significant man sisse vasa, altare, & ipsam Dei domum: sed eorum βεβήλωσιν siue μίανσιν tantum fuisse. Deinde, quia non dicant vasa, altare, templum reædificatum, sed tantum ἡ γαζοφύλακα, sanctificata. Itaque concludit, illud εἰς ἐδαφος μεγίστας, vel συνεκδικήσεις, quia magnæ templi partes, disiectæ, dissolutæ, soloque æquatę iacerent, vt colligitur ex poster. Reg. 12. & post. Paralip. 34. Vel significare templi sanctitatem ita violatam, quasi commune quoddam publicumque solum esset, quod omnium iam pedibus concularetur: vt discrimen sit inter εἰς ἐδαφος γίγνεσθαι & εἰς ἐδαφος καθαιρεῖσθαι.

LXXIV. Mirum commentum! Imo miram λῆρον! Quid enim iuuat tã magnifice, tam publice ementiri verba Græca? Significant, inquit, mansisse vasa, altare, Dei domum: significant duntaxat βεβήλωσιν, significant fuisse ἡγιασμένα. Itane? Atqui horum sine omnium, siue singulorum, si vel tenuissima vestigia sint in tota Achioris oratione, si vel apex, si vel apiculus: si denique quicquam pictum fictum. Vicerit λοιμολοιμικὸν λῆμα. Sed si sunt omnia ab summa audacia, ab extrema impudentia, quid expectandum amplius, vt omnibus dent pœnas audaciæ impudentiæque?

LXXV. Prophanatum fuisse templum à Manasse, nemo negat: sed eam prophanationem hîc intelligendam nego: & doceo ab ipso contextu *Quando recesserunt à via, quam proposuit eis, exterminati sunt in multis prœliis valde nimis: & captiui ducti sunt in terram non propriam: & templum Dei eorum factũ est in pauimentum: & ciuitates eorum captæ sunt ab aduersariis*. Quis tam stipes est, vt non videat describi vindictam Dei vlciscentis defectionem Iudæorum? Et vlciscentis non per ipsos Iudæos, quomodo aliquando solent peccata peccatis puniri: Sed per Iudæorum hostes? At ea prophanatio facta est à Manasse, Iudæorũ non hoste, sed rege: facta secundissimo populo, qui abduci se passus à Rege in idololatriam. Quare quęcumque illa συνεκδίκησις est, siue μεταφορὰ, importuna est, nec quicquam habens solidi præter inanem cerebri Iesuitici somniationem.

LXXVI. Hæc nos mendacia collegimus insigniora. Sunt enim & alij minutiora per singulas sententias, quæ poterunt alij considerare per otium. Vnam addam ex c. 8. de Iudith moribus, *Ieiunabat omnibus dies vitæ suæ, præter sabbatha, & Neomenias, & festa domus Israel*. Cap. 13. *Baptizabat se in fonte aquæ*. Quæ pleno ore superstitionem redolent Pharisæorum: & Hemerobaptistarum, traductam Matth. 9. & Ioan. 2. atque alibi: nec habent quicquam veteris illius pietatis, quæ in Iudæis non corruptis exercebatur.

CAP. VIII.

De Mendaciis Maccabæorum.

I. SVpersunt Maccabæorum libri, in quibus etiam aliquot sunt mendacia.

II. Primum mendacium, 2. libr. c. 1. *Anno centesimo octogesimo octauo, populus qui est in Hierosolymis, & in Iudæa, Senatusq; & Iudas Aristobulo magistro Ptolomæi regis salutem & sanitatem*. Iudas ergo scribit epistolam anno centesimo octogesimo octauo, proindeque erat in viuis: Tamen c. 9. lib. 1. idem Iudas mortuus dicitur anno centesimo quinquagesimo secundo: hoc est annis ante eam epistolam scriptam triginta sex, quæ contradictio est manifesta ac proinde alterutra parte mendacium: vel etiam vtraque. Hîc varij varia respondent.

III. Sixtus Senensis post Lyranum putat annos eius epistolæ supputari ab Assuero. At id Bellarminus refutat duobus argumentis: primo, quia toto libro annorum supputatio instituitur à Seleuci primo: non sit autem verisimile vnico tantum loco aliam in iri rationem: secundo, quia ne hæc quidem supputatio succedat, sic instituta à Lyrano, vt ex Assueri regno assumãtur anni nostremi viginti nouem, his addantur sex Darij: & centum quadraginta octo regni Græcorum: fiet summa annorum centum octoginta octo. Quia in supputatione tres grauissimos errores admitti obseruat: primum, quia è tribus illis numeris fit summa duntaxat centum octoginta, trium: secundum, quia omittuntur anni nouendecim ab initio Alexandri ad regnum vsque Seleuci: tertium, quia Assuerus fit penultimus Rex Persarum, ex Iudæorum somniis, qui tres tantum reges Persas numerant. Ita confutatur Lyranus.

IV. Sed Sixtus Senensis Iudam mortuum refert ad annum Seleucidarum centesimum quinquagesimum sextum. Et annum illum centesimum octogesimum octauum incidere in centesimum quinquagesimum quintum, obseruat. Sed idem sunt errores, qui in Lyrano: & præterea, cum in primo libro, vt dixi, notetur Iudæ interitus ad annum quinquagesimum secundum, hic producitur ad quinquagesimum sextum. Ita si excusatur liber secundus, primus arguitur mendacij.

V. Rupertus libr. 10 de Victoria Verbi Dei cap. 15 *Quis ille* (inquit) *Iudas fuerit non facile ex historiis potest agnosci, nisi sit ille Iudas Essæus genere, qui sub illis temporibus exstitit: qui nunquam in his quæ prædixit, mentitus est*. Refellit hanc Bellarminus coniecturam: quia non sit verisimile cum senatu & populo in titulo literarum alium nominari, quam principem: anno autem centesimo octogesimo octauo, non Iudas, sed Ioannes Hircanus dux fuerit Iudæorum

VI. Melchior Canus respondet, vitium esse in contextu non bene distincto. Hæc enim verba, *Anno centesimo octogesimo octauo*, pertinere ad finem præcedentis Epistolæ, quæ scripta est à toto populo Iudæorum duce Ioanne Hircano. Epistolam autem posteriorem eam esse quæ in præcedenti significatur scripta anno centesimo sexagesimo nono. Bellarminus hoc probat inuentum Cani, addita autoritate codicum Græcorum. Sed quos illos codices intelligat ille viderit. Certe editio Antuerpiana, autore Aria Montano, nihil habet eiusmodi: Latini autem codices omnes mire consentiunt, etiam qui post Concilium Tridentinum prodierunt, imo editio Gallica Louaniensium. Sed ne quidem nouissima Sixti quinti seorsum abit.

VII. Canus vero quid promouet? Nã si posterior Epistola est Iudæ mortui anno quinquagesimo secundo, vel sexto, scripta tamen sexagesimo nono, tum eadem sequetur absurditas, vt Iudas scripserit anno post obitum suum decimo septimo vel tertio. Ad hæc, cum templum purgatum sit anno quadragesimo octauo, vt constat ex 4. c. prioris libri: quis credat anno demum sexagesimo nono, hoc est, post annos vnum & viginti primum eius purificationis Iudæos Hierosolymitanos, fratres suos admonuisse?

VIII. Secundum mendacium, eodem c. 1. lib. 2. narratio texitur, prorsus fabulosa, in hanc sententiam. Tum cum Iudæi in Persidem abducerentur, sacerdotes ignem sacrum abscondunt in quodam antro: quo Nehemias post multos annos, cum aliquos misisset Sacerdotes, inuentus quidem nullus est ignis, sed aqua quædam crassa: quam cum attulissent, aspersaque inde fuissent sacrificia sole affulgente, ignis est conceptus. Deinde c. 2 Hieremiam abscondisse arcam & tabernaculum & altare, in spelunca, quæ incognita futura esset, donec populus congregaretur: quæ constare dicuntur ex scriptis Nehemiæ. Hîc primo, quid illud est, in Persidem Iudæos fuisse abductos? Nam tempore Hieremiæ abductos constat in Babyloniam, indeque reduces tempore Esdræ & Nehemiæ. Respondet Bellarminus Persidem vocari, non solum eam regionem, quæ sic dicitur, sed etiam alias finitimas: vt lib. 1. c. 6 nuncius, qui venit Babylonem ad Antiochum, dicitur venisse in Persidem. Et Chrysostomus hom. 6. in Matthæum dicit Iudæos ex captiuitate Persica liberatos.

IX. Et sane non potest aliter excusari tanta hominis incogitantia, nisi asseramus Persidis nomen longe lateque produxisse. Sed quid tum, si hoc à Iesuita potuit ingeniose excogitari? An propterea absoluetur autor ille quisquis est? Minime vero: oportuit enim hominem actum à Spiritu Dei, vti Spiritus vocibus, non suis morose excogitatis ad posterorum ingenia excrucianda Iesuitarum etiam exercenda. Nunquam autem per scriptores Canonicos Spiritus Sanctus dicit abductos esse Iudæos in Persidem, sed in Babyloniam, quæ ad Persas tum temporis nihil attineret. Cyrus enim primus est Persarum Rex, qui Babyloniæ imperarit, post eam deportationem annis septuaginta. Imo vero locus è 6. prior. Maccab. citatur falso, neq; n. dicitur nuncius venisse Babylonem, vt disertis verbis Bellarminus asserit. Verba sunt eius loci. *Et fugit inde, & abijt cum tristitia magna, & reuersus est in Babylonem, & venit qui nunciaret ei in Perside*. Quis non videt distingui nominatim Babylonem à Perside? Sensus est, Antiochum pulsum ab Elimaide, ingressum esse iter, vt rediret Babylonem, sed antequam exiret è Perside, hunc nuntium ad eum peruenisse. Chrysostomus homil. 6. in Mart. ita scriptum reliquit, *Oportuerat eos (Iudæos continue sentire, quantum sibi esse additũ dignitatis, de tanti scilicet natiuitate regis* (Christi) *qui Persarum ad se regem ortu suo triumphante traxisset*. Et paulo post, *Qui tamen ne sic quidem in meliora mutantur, cum paulo ante captiuitate fuissent Persica liberati*. At hîc apparet nõ intelligi captiuitatem Babylonicam, non enim dixisset Chrysostomus inde fuisse Iudæos liberatos paulo ante natiuitatem Christi, quæ à Cyri liberatoris Iudæorum initio quingentis atque eo amplius annis dissita est. Multa vero Iudæos passos à Persis post libertatem à Cyro concessam, sub Cambyse, Artaxerxe, atque aliis, docent historici.

X. Sed præterea res ipsa, quæ narratur, tota est fabulosa, carens testimonio non tantum Hieremiæ, & Nehemiæ, quorum tamen scripta allegantur, sed etiam omnium Iudæorum: quorum nullus est qui tabernaculum & arcam post eam captiuitatem haberi dixerit. Altare autem quis credat fuisse conseruatum, cum constet nouum fuisse ædificatum à Nehemia, vel ipso hoc teste capite, *Nehemias*, inquit, *ædificato templo & altari obtulit sacrificia*: Ad hæc Hieremiam constat in carcere fuisse longo tempore vsque ad vrbis destructionem, ex c. 37. 38. eius prophetiæ. Capta autem vrbe templum spoliatum est, deinde incensum.

XI. Sixtus Senensis ad hæc negat scripta siue Hieremiæ siue Nehemiæ citari Canonica, sed priuata duntaxat commentaria, nunquam relata in canonem.

nonem. Esto, inquam: etsi enim satis cruda sit diuinatio: solaque nitens audacia, tamen per me quidem fides esto penes autorem. Ad reliqua. *Quid prohibet* (inquit) *hæc ante, vel in ipso vrbis excidio hortatu Hieremiæ in carcere existentis, à piis viris potuisse occultari: sicut ipsa historiæ verba innuere videntur, cum dicunt: Inuenitur in descriptionibus Hieremiæ prophetæ, quod iussit eos ignem accipere, qui transmigrabantur, vt significatum est, & vt mandauit transmigratis.* Atqui non hæc tantum ibi leguntur, sed hæc etiam non multis verbis interiectis: *arcam iussit propheta diuino responso comitari secum, vsque quo exijt in montem, in quo Moyses ascendit: & vidit hæreditatem Dei: & veniens ibi Hieremias inuenit locum speluncæ.* Quibus significatur Hieremiam ita mandasse assumi ignem, non vt implerentur eius absentis mandata: sed vt ipse rebus gerendis interesset, alioqui quomodo ipse diceretur venisse in ipsum speluncæ locum? quomodo eum arca esse comitata? Nam id eludere hoc prætextu, quod soleat Scriptura id autori tribuere, quod per alios autoris iussu factum est, quis non videt signum esse obfirmatæ contumaciæ? Aut quod mihi è Scriptura, aut etiam aliunde exemplum adferri potest, vbi dicatur aliquis venisse, qui tamen alios duntaxat proficisci iusserit?

XII. Bellarminus ergo vidit sibi aliud quærendum effugium: & non fuisse ablatam arcam docet à Babyloniis, quia Hieremiæ 52. inter ea quæ Chaldæi abstulerunt, nullo loco numeratur. Potuisse autem abscondi ab Hieremia, cum ante, tum post spoliationem vrbis. Ante spoliationem tempore Ioachim, apud quem magnæ erat autoritatis: post eam autem, quia maximi fiebat à rege Nabuchodonosor.

XIII. Respondeo, non fuisse arcam delatam Babylonem, sed direptam, vt habetur Ezræ 4. c. 10. *& arca testamenti nostri direpta est*: tum vna cum ipso templo incensam. Reliqua constant ex meris coniecturis: quæ aliis coniecturis facile infirmantur. Nam Ioachim successorem habuit Sedechiam, à cuius initio ad captiuitatem vsque numerantur anni vndecim. Quis credat tanto spatio Iudæos fuisse absque tabernaculo, arca & altari? Et si ea abstulisset Hieremias, quis credat nunquam ei exprobratum fuisse, cum certũ sit ipso fatente Bellarmino, omnibus fuisse inuisum? A capta autem vrbe, vsque ad incendium templi, spatium fuit tantum mensis integri vnius: Etsi autem mandarat Nabuchodonosor ne quid noceretur Hieremiæ, tamen ne ipse quidem Hieremias dixit se in conspectum regis venisse, vt ab eo quicquam posset aut postulare, aut obtinere. Nec rex ipse venit Hierusalẽ, quin ad eum Sedechias adductus est in Reblata: quare hæ Bellarmini coniecturæ facile euertuntur.

XIV. Tertio in eadem fabula promittuntur hæc omnia ita ab Ieremia abscondita tandem manifestanda, cum congregandi essent Iudæi: at hoc nunquam factum Bellarminus ait, non loqui Hieremiam de illa congregatione, quæ fuit tempore Cyri, sed vel de tempore nouissimo, proxime ante diem iudicij, vel mystice de Christo in carne venturo. Ita semper contendunt Iesuitæ neruos ingenij, non tam vt aliquid respondeant, quam vt ne nihil dicant: nimirum ῥᾴδιον ἐστὶ πᾶσι· ὧν ἄντις πεφθῇ τινι, ψόφοῦ μηχανήματος λόγον. Quorsum vero, aut cui vsui tabernaculum, arca, altare, in die iudicij? an vt iterum sacrificẽt Iudæi? Absurdum. Quod si Christi incarnationem intelligas, quorsum pollicetur Hieremias locum illum, in qno illa erant abscondita, manifestandum? Aut quando fuit, vel cui manifestatus? Nimirum fabulæ sunt meræ, ἀλλ' ἐκεῖνο ἀφειδῶς τοῦτο τῆς περιόδου, τῆς εἰωθότος λόγοις ἐξελέγχειν πᾶσι ποιουμένης, ἐν οἷς τοῖς ἔργοις πολὺ ἤδη χρόνου ἐξηλεγμένης, τὸν ἀληθῆ δίκαιον, quomodo olim eleganter Isocrates Sophistas monebat.

XV. Tertium mendacium lib. 1. c. 6. mors Antiochi Epiphanis narratur in hunc modum. Is cum Elymaidem ciuitatem in Perside deprædari vellet, repellitur à ciuibus: eodemque tempore audit exercitum suum in Iudæa fœde fugatum, rediens Babylonem incidit in morbum, vnde mortuus est anno centesimo quadragesimo nono. Sed lib 2. c. 9. haud paulo aliter: Cum ingressus esset Persepolim, velletque templum & ciuitatem opprimere, à ciuibus pellitur, audit, quæ in Iudæa gesta sunt aggreditur iter, incidit in dirũ dolorem viscerum, decidit de curru incitato, & vermes videt è corpore ebullientes: vnde in montanis moritur. Tertio vero, ac multo aliter c. 1 lib. 2. Cũ in Persidem profectus esset, Nanneæ templum fraude occupaturus spe potiundi thesauri, accidit vt ingressus id templum cum paucis suis inclusus lapidibus obrueretur, tum membratim discerperetur, denique caput truncatum foras ad suos proiiceretur. Papæ! monstrum hominis tribus locis ideoque ter mortuum: Babylone, in montanis: in templo Nanneę: sed idem facetum ac lepidum, quod post truncatum caput incideritin morbum. Hæc varie varij conciliare laborant.

XVI. Bellarminus, & Senensis, negant Antiochum occisum in templo Nanneæ significari, c. 1. lib. 1. sed tantum fugatum. *Non necesse est* (inquit Bellarminus) *affirmare, illic eum interiisse, vbi dicitur cecidisse, cecidisse enim dici potest, quoniam exercitus eius fusus fugatusq; est, quemadmodũ Genes. 14. regẽ Sodomorum in prælio cecidisse narrat Scriptura diuina, & tamen paulo post eundem viuentem, & Abraha occurrentem introducit. Itaque Antiochus eo sensu dicitur cecidisse, quoniam exercitus eius cæsus percussusq; fuerat, & ipse turpi fuga elapsus, forte etiam vulneratus, in ipso itinere de curru cecidit, & paulo post mortuus est.* At cadendi verbum est tantum ex editione Latina: quam quis neget esse iudicandam è Græco contextu? Nam teste Hieronymo hic liber Græce primum est scriptus, indeque in Latinum versus. Sunt autem in Græco contextu alia verba quæ necessario mortuum inferunt Antiochum. Nam illud, *Cecidit in templo*, est κατεκόπησαν ἐν τῷ τῆς ναναίας ἱερῷ, concisi siue occisi sunt. Magnum vero aliquid, & nouum docuit nos Iesuita: non occidi omnes qui cadant: cui vt διδακτέον persoluamus, vicissim admonemus, eum morem esse Scripturæ, vt neminem vnquam in prælio cecidisse dicat, non ibidem mortuum. Nam quod de rege ait Sodomorum, si locum diligenter legisset: aduertisset non dici cecidisse in prælio, sed à prælio fugientem cecidisse in puteos quosdam vbi latuerit, mortemque euaserit, quod ex Lyrano in eum locum poterat discere.

XVII. Sixtus Senensis: *Ex istis verbis* (inquit) *non elicitur Antiochum fuisse occisum, sed lapidibus solummodo ictum: quod autem statim sub prædictis verbis adiungitur, Et diuiserunt membratim, & capitibus amputatis foras proiecerunt, ad socios eius refertur, in quorum cædem cum sacerdotes nimium insisterent, Antiochus interim elapsus est.* Artificiosam hercle fabulam! Sed nos textum consideramus Græce, ὡς τῶν Περσίδα ῥᾳδίως ὁ ἡγεμών, καὶ ἡ αὐτὸν αὐτοπάτορ τοκεῦσι εἶναι δυνάμεις, κατεκόπησαν ἐν τῷ τῆς Ναναίας ἱερῷ, συμβουλευσάμενος τῷ τῶν Ναναίαν ἱερέων. Ea quasi propositio est historiæ cuius tum sequitur explicatio. Narratur quasque Antiochum simulasse, velle nuptias inire cum Diana illa Nanæa, vt nomine dotis pecuniarum potiretur, quas Sacerdotes dolum dolo eludentes, repræsentabant, κἀκεῖνος ἀφικόμενος μετ' ὀλίγων εἰς τὴν βόλον τοῦ τεμένους, συγκλείσαντες τοῖς ἔσω, ὡς εἰσῆλθεν Ἀντίοχος, ἀνοίξαντες τῶν τοῦ φατνώματος κρύπτων τῶν θύραν, βάλλοντες πέτρους συνεκεραύνωσαν τὴν ἡγεμόνα, καὶ μέλη ποιήσαντες καὶ τὰς κεφαλὰς ἀφελόντες τοῖς ἔξω παρέρριψαν. Latina editio sic habet, *Nam cum in Perside esset dux ipse, & cũ ipso immensus exercitus, cecidit in templo Nanæa, consilio deceptus sacerdotum Nanæa. Etenim cum ea habitaturus venit ad locum Antiochus, & amici eius, & vt acciperent pecunias multas dotis nomine. Cumque proposuissent eas sacerdotes Nanæa: & ipse cum paucis ingressus esset intra ambitum phani, clauserunt templũ. Cum autem intrasset Antiochus, apertoque occulto aditu templi, mittentes lapides percusserunt ducem, & eos qui cum eo erant, & diuiserunt membratim, & capitibus amputatis foras proiecerunt.* Ex hac narratione obseruentur hæc primo, Antiochum cum paucis ambitum phani esse ingressum: secundo eo ingresso clausum fuisse templum: tertio lapidibus ipsum ducẽ, id est Antiochum, fuisse fulminatum æque ac reliquos, quarto, laceratis membris capita abscissa fuisse & foras proiecta. Quæ si mortem Antiochi negantur describere, quid iam in loquendo perspicuum aut etiam disertum esse potest?

XVIII. Nam Antiocho ingresso cum paucis amicis, qui modus fuit elabendi? Canus respondet intelligendum, *non templum clausum post ingressum ducis, sed cum milites essent intra fani ambitum, vt si, exempli causa, dicamus in atriis, sacerdotes clausisse templum.* Quid hoc sibi vult inquiam? An tum clausũ esse templũ, cũ adhuc Antiochus foris esset? Nam quid aliud sit, non video. At textus diserte contradicit: qui græce συγκλείσαντες τὸ ἱερὸν ὡς εἰσῆλθεν ἀντίοχος: Latine, cum ipse ingressus esset intra ambitũ phani, clauserunt templũ. Quod ipsum pecuniarum repræsentatarum circumstantia euincit: quis credat enim à sacerdotibus elatas extra templum? Sed notandum acumen Senensis, qui cum ingressum Antiochum videret non posse negari, elapsum dicit, tum cum Sacerdotes nimis essent occupati in cæde sociorum eius. At Græce habetur συνεκεραύνωσαν τὴν ἡγεμόνα: quæ verba non tantum proiectos lapides significant fulguris in morem, sed nõ temere, aut in turbã proiectos quin potius certo consilio in ipsum ducem, quem sibi omnes pro scopo proponerent neglectis fere aliis. Multo igitur rectius aliquis diceret, sacerdotibus intentis in vnius cædem Antiochi socios eius elapsos esse.

XIX. Vidit Canus non posse negari Antiochum occisum. Itaque, *ne rimulas* (inquit) *quærere ad elabendum videamur, illa responsio & planior & verior est, cui historicorum grauium consentit autoritas, non eundem esse Antiochũ de quo 1. c. & de quo cap. 19 perhibetur: sed ibi Antiochi magni mortem scribi, hic vero Antiochi Epiphanis.* At contra Sixtus Senensis & Bellarminus non tantum asserunt eundem vtrobique esse Antiochũ, sed etiam diserte hanc Cani sententiam impugnant. Comparemus ergo primum hos inter se, vt eorum bellum prosit veritati. Tam igitur certum est vnum eundemque esse Antiochum, vt Sixtus Senensis & Bellarminus, cũ contradicere non possent, maluerint negare altero loco eum significari occisum. Et rursus tam certum est vtroque loco significari occisum, vt cum quæcunque opponuntur, videret esse tantum rimulas ad captanda effugia, maluerit Canus asserere duos nominari Antiochos. Annon igitur magnifice triumphat veritas?

XX. Sed Cani sententia magnis argumentis impugnatur. Primum, ipsa templi spoliandi historia in Perside exprimitur tum c 6. lib. 1. tum c. 1. & 9. 2. Et quidem 9. secundi designatur nomen vrbis Persepolis, primi autem 6. regio nominatur ἤκουσεν ὅτι ἔστιν ἐν ἐλυμαΐδι ἐν τῇ περσίδι πόλει ἔνδοξος. Quæ verba in Latina editione exprimuntur in hunc modum, *audiuit esse ciuitatem Elymaidem in Perside nobilissimam*: non recte, si ciuitatem pro vrbe nominauit. Quod si eadem historia narratur, cur non eædem personæ nominentur? Nisi forte vtrumque Antiochum dicamus eandem expeditionem suscepisse: Nam & Iustinus historicus libr. 32. & Strabo libr. 16. nonnihil simile narrant de Antiocho magno: venisse nimirum in Elymaidem spoliaturum templum, ibique esse occisum. Templum tamen non Dianæ sed Belo Strabo tribuit: Iustinus Ioui Dindymo. Et nihilominus rursus Iustinus libro trigesimo octauo eundem Antiochum occidisse narrat in prælio contra Parthos. Iosephus vero libro δρχαιολογίας 12. c. 13. consentit cum 1. libro Maccabæorum. Adeo in vtramque partem propendent historici.

XXI. Sed vt demus vtrumque Antiochum voluisse idem templum spoliare, tamen non congruunt tempora. Nam hanc Epistolam Iudas Maccabæus scribit, & quidem addens nomen suum ad nomen Senatus, vt non potuerit tanquam priuatus scribere. Tempore autem Antiochi magni autoritatem ille nullam habebat: nam inter Magnum & Epiphanem regnauit Seleucus Philopator annos duodecim. At ex 2. c. prior. Macc. Matathiam patrem Iudæ constat decessisse annis quatuor ad summum ante mortem Epiphanis, filio relicto qui rebus præesset, cum iam annis nouendecim Magnus esse desiisset. Ad hæc Antiochus in Nannææ templo mortuus hostis erat acerrimus Iudæorum, vt patet ab ipso epistolæ initio, *De magnis periculis à Deo liberati magnifice gratias agamus ipsi, vtpote qui aduersus talem regem dimicauerimus: ipse enim ebullire fecit de Perside eos qui pugnauerant contra nos & sanctam ciuitatem.* At Antiochus ille Magnus Iudæis non fuit hostis, sed amicus potius: sic enim legimus in Chronico Eusebij, *Antiochus Iudæorum erga se cognita voluntate magnis eos muneribus donat, & per epistolas crebris laudibus prosequitur.* Non potest ergo hæc Epistola excusari à mendacio.

XXII. Superest vna Gretseri stropha. Nam quod dicitur Antiochus mortuus Babylone in lecto cap. 8. libr. 2. & peregre in montibus, cum in Iudæam tenderet c. 9. lib. 2. Id ille tribus verbulis facillime diluit: vere esse mortuum Babylone in lecto: & lethali morbo correptum in montibus, ex quo quia decessit, ideo mortuum dici in montibus. Sed hanc sophisticen verba non patiuntur. Nam priori loco: *Et mortuus est illic*, Babylone, altero autem, *Peregre in montibus miserabili obitu vita functus est: transferebat autem corpus Philippus collactaneus eius.* Certe tam diserta sunt posteriora verba, quã priora: vt non minus verisimiliter potuerit Gretserus interpretari, correptũ morbo Babylone. Et mortuum in montibus: quam contra. Sed si non mortuus in montibus, quorsum translatio corporis?

XXIII. Quartum mendacium Maccabæorum libr. 1. c. 6. Antiochus Eupator exercitu collecto peditum centies, equitum vicies mille castrametatur ad Bethsuram: Iudas mouet aduersus eum. Commisso prælio cadunt de

exercitu regis sexcenti : Iudæi hostium multitudinem non sustinentes, subducunt se, & reuertuntur Hierusalem. Rex capta Bethsura, insequitur, sed persuasus a Lysia certis conditionibus pacem facit: postque statim venit in potestatem Demetrij à quo occisus est. At 2.lib.c.11. Lysias collectis octoginta millibus peditum, & equitatu vniuerso, veniens aduersus Iudæos castra posuit ad Bethsuram. Iudas contra mouit, impetuque in hostes facto, occisis vndecim millibus, totum exercitum in fugam vertit: ipse Lysias turpiter fuga elapsus tanto accepto incommodo prudentior factus, pacem fecit. Rursus c.13. Antiochus proficiscitur in Iudæam cum peditū millib. centum & viginti, equitum quinque, Bethsuramque obsidet. Iudas contra mouet: noctu impetum facit, interficit virorum quatuordecim millia, tota castra terrore implet, abit re bene gesta. Rex Bethsuram nihilominus vrget, tādem multis acceptis incommodis, obsidionem soluit, commisit prælium cum Iuda, superatus est. Inde accepta Philippi rebellione pacem facit cum Iuda & Iudæis. Hæc non tantum diuersa sunt, sed etiam contraria. Diuersa, quia numerus militum semper est alius, millium primo centum, secundo octoginta, tertio centum viginti. Equitum primo viginti, tertio quinque. Contraria, quia primo Bethsuram capit: at non deinceps. Rursusque primo amittit tantum sexcentos; at secundo vndecies mille: tertio quaterdecies. Denique primo, paucis illis amissis, non tantum non superatur, sed potius sustineri non potest à Iudæis, necessario recedentibus: at secundo & tertio magnifice vincitur. Est autem historia saltem quæ tertio loco narratur eadem cum ea quæ prima.

XXIV. Quintum mendacium. Libro 1.c.7. Demetrius occiso Eupatore mittit Bacchidem in Iudæam, qui multis crudeliter occisis, Alcimum constituit, vt Iudæę imperaret: ad cuius preces, secundo Nicanorem Demetrius mittit, qui dolose Iudæ pollicetur se non pugnaturum, sed venturum cum paucis, vt videret Iudæos. Venit igitur ad Iudam data acceptaque salute, sed paratus tamen ad Iudam capiendum: quod cum Iudas comperisset, cauit ne vltra ad eum veniret. Inde ventum ad prælium, in quo Nicanor superatur: inde Hierosolymam venit postulatque sibi tradi Iudam. Egresso ex vrbe, occurrit exercitus Syriæ: superatur atque occiditur. Iam lib.2.c.14.&15. Nicanor cum auditet omnia prospera de Iuda, consultius duxit ne armis cum eo experiretur. Pacem fecit datis dexteris: constituta etiam die, qua conuenirent in vnum locum. Sed Iudas è suis armatos disposuerat locis opportunis, ne forte ab hostibus repente aliquid mali pateretur. Nicanor Hierosolymis commoratur, nihil inique agit, copias dimittit: Iudā amat ex animo, cui fit autor ducendæ vxoris. His auditis Demetrius iratus, scribit vt Maccabæum vinctum mitteret Antiochiam: quod Nicanor grauiter tulit, dolens se nihil læsū cogi ad pacta conuenta rescindenda, opportunitatē quærit nihilominus perficiendi mandati, Iudas cauet sibi: quod cū Nicanor videret, petiit eū sibi dari: denique committit præliū, superatur, occiditur. Contradictionis hæc sunt capita. Primum, quod in 2. Nicanor describitur agens bona fide: at primus liber testatur ab ipso initio dolose egisse. Alterum in 2. Iudas suos in insidiis disponit, at in 1. ipsi hostes insidiantur. Tertium: Iudas in 2. abscondit se à Nicanore, postquam multis diebus moratus esset Hierosolymis: at in 1. id euenisse dicitur, antequam Nicanor significetur venisse Hierosolyma. Denique post id colloquium, antequam Nicanor postularet à Sacerdotibus sibi Iudam tradi, liber primus prælium commissum testatur, indeque fuga se Hierosolyma recepisse. At in 2. Nicanor nullo prælio facto, imo pace potius constituta Hierosolyma venit.

XXV. Sextum mendacium, libr.1.c.4. templum dicitur purgatum biennio ante mortem Antiochi Epiphanis post fugatum Lysiam: At lib.2.c.10. eadem purgatio recitatur post mortem eiusdem & quidem biennio.

XXVI. Sixtus Senensis bis purgatum fuisse contendit. Quod tamen commentum merito Bellarminus refellit. Enimuero quæ causa fuisset secundæ purgationis? Neque enim post primam iterum contaminatum erat. Et omnia, quæ primo libro facta dicuntur, secundo iterum referuntur.

XXVII. Bellarminus ergo mauult 2. lib. narrari quidem post mortem Antiochi, non asseri autem factam itidem eo tempore: sed voluisse autorem absoluere quæ de Antiocho dicenda erant, tum redire ad Iadæos. Et posset non absimile vero commentum hoc videri: sed vnde illud biennium? A prophanatione, inquit Bellarminus. Nam prophanatum est templum anno centesimo quadragesimo quinto, & quadragesimo octauo purgatum, post biennium exactum. Imo fefellerunt Bellarminum calculi, nam à decima quinta mensis Casleu anni quadragesimi quinti, ad eandem diem eiusdem mensis anni quadragesimi octaui, anni tres sunt exacti. Ac falso citauit Iesuita Eusebium in Chronico, & Iosephum c. 11.libr. 10. Ἀρχαιολογίας, quasi scriberent templum repurgatū tertio anno à prophanatione, id est post biennium iam exactum. Nam contra potius vterque scripsit post triennium, hoc est tribus exactis annis: Iosephi verba sunt, ἔτυχε δὴ τοῦτο καὶ τῶν ἡμέρων εἰκάδι γίνεσθαι καθ' ἣν μετέπεσεν αὐτῶν ἡ αἵρεσις θρησκείας εἰς δέος ἥκον καὶ κοινῶς σωφήσεσθαι καὶ ἔτη τρία. Hoc est Rufino interprete, *Hæc autem facta sunt post tres annos, eodem die, quo mutata est eorum religio, ad prophanam idolorum consuetudinem.* In Eusebij Chronico ita legimus, *Iudæorum dux Iudas, qui & Maccabæus, filius Matathiæ, Antiochi duces de Iuda expellens & templum ab idolorum imaginibus emundans, patrias legis post triennium suis ciuibus reddit.*

Atque hactenus de argumento quarto, quo ostendimus partes Esteræ, & Danielis, librosque Tobit, Sapientiæ, Iudit, Baruc, & Maccabæorum, quia scatent mendaciis, indigna esse autoritate Canonica.

CAP. IX.

An ij libri reiecti sint ab Ecclesia Iudaica.

I. ARgumentum quintum. Qui libri ab Hebraica Ecclesia reiecti sunt inter Apocryphos, ij non possunt esse in Canone Veteris Testamenti. At hi libri, hæque librorum partes omnes inter Apocryphos reiectæ sunt ab Hebraica Ecclesia. Ergo non possunt esse in Canone veteris testamenti.

II. Minor probatur his testimoniis. Iosephus ergo ipse Iudæus contra Appionem libro 1. qui etiam citatur ab Eusebio histor. libro tertio cap.10. iuxta distinctionē Græci codicis, κ' μυριάδες βιβλίων εἰσὶ παρ' ἡμῖν ἀσύμφωνοι καὶ μαχομένων, δύο μόνα πρὸς τοῖς εἴκοσι βιβλία καὶ πάντως ἔχοντα χρόνου τῶν ἀναγραφῶν τὴν δικαίαν θέσιν (hæc vox addita est ad marginem mei codicis Eusebiani & manuscriptis, & prorsus est necessaria) πίστιν οὐμφρά. καὶ τούτων τὴν μὲν ἐν Μωυσέως, αὐτὸς τε νόμος πρόσειχεν, καὶ τὴν ἀπ' ἀνθρωπογονίας παράδοσιν μέχρι τοῦ αὐτοῦ τελευτῆς. ὃν τρόπον ἐπολείπετο τετρακόσιον ὀλίγῳ ἔτει. ἀπὸ δὲ τοῦ Μωυσέως τελευτῆς μέχρι τοῦ Ἀρταξέρξου τοῦ μετὰ Ξέρξην Περσῶν βασιλέως ἱστορίας, οἱ μετὰ Μωυσῆν προφῆται τὰ κατ' αὐτοὺς πραχθέντα συνεγράψαν, ἐν τρισὶ καὶ δέκα βιβλίοις. οἱ δὲ λοιποὶ τὸν ὕμνους εἰς τὸν θεὸν καὶ τοῖς ἀνθρώποις ὑποθήκας βίου βλίοις. αὐτὸ δὲ λοιπὸν τέσσαρες ὑμνοι εἰς τὸν θεὸν καὶ τοῖς ἀνθρώποις ὑποθήκας βίου βλίοις. ἀπὸ δὲ Ἀρταξέρξου μέχρι καθ' ἡμᾶς χρόνου γέγραπται μὲν ἕκαστα, πιστοῦ δὲ οὐχ ὁμοίας ἠξιωται τοῖς πρὸ αὐτῶν διὰ τὸ μὴ βεβαίας τὴν τῶν προφητῶν ἀκριβῆ διαδοχήν. Duo igitur Iudæus iste testatur: Et à Mose ad Artaxerxem, tantum esse viginti duos libros Canonicos: & post Artaxerxem qui compositi sunt, non esse Canonicos. Hieronymus in prologo Galeato, *Viginti & duas literas esse apud Hebræos, Syrorum quoque lingua & Chaldæorum testatur.* Et post pauca, *Porro quinque literæ duplices apud Hebræos sunt Caph, Mem, Nun, Pe, Sade: aliter enim scribuntur per has principia medietatesque verborum, aliter fines. Vnde & quinque a plerisque libri duplices æstimantur, Samuel, Melachim, Dibre Haiamim, Esaras, Hieremias cum Kinot, id est lamentationibus suis. Quomodo igitur viginti duo elementa sunt per quæ scribimus Hebraice omne quod loquimur, & eorum initiis vox humana comprehenditur: ita viginti duo volumina supputantur, quibus quasi literis & exordiis, in Dei literis tenera adhuc & lactens viri iusti erudiatur infantia.* His Hieronymus Catalogum subdit eorū librorum. Epiphanius hæresi 7. quæ est Epicureorum: ἔχουσι δὲ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἄχρι τοῦ ἀπὸ Βαβυλῶνος καὶ αἰχμαλωσίας ἐπαιόσθη βίβλους τε καὶ προφήτας τούτους καὶ προφητῶν βίβλους τούτους περιέτλω μὲν γέγονεν, & reliqua deinceps. Isidorus Originum libr.6.c.1. *Hebræi vetus Testamentum, Esdra autore, iuxta numerum literarum suarum, viginti duobus libris accipiunt, diuidentes eos in tres ordines, Legis scilicet, Prophetarum & Hagiographorum.* Petrus Galatinus de arcanis Catholicæ veritatis lib.1.c.1. *Bibliam Iudæi & ארבעה ועשרים id est, quatuor & viginti, eo quod tot contineat libros, appellant, Eam namque in quatuor diuidunt partes:* tum singulas exequitur, primam תורה legem in quinque Mosis, vnde nomen חומש: secundam נביאים ראשונים priorum prophetarum, Iosue: Iudicum, Samuel, Regum: tertiam נביאים אחרונים Prophetarum posteriorum Esaiæ, Hieremiæ, Ezechielis, duodecim: quartam כתובים Hagiographorum Paralipomenon, Psalmorum, Prouerbiorum, Iob, Ruth, Ecclesiastis Threnorum, Cantici Canticorum, Ester, Daniel, Esdras. Sixtus Senensis Bibliothecæ lib.1. cum duos fecisset ordines Canonicorum, priorem eorum, de quibus nunquam dubitatum esset, alterum eorum qui longe post Apostolos ad totius Ecclesiæ notitiam peruenissent, tum primi ordinis volumina sola apud Hebræos in autoritate haberi dixit. Ita constat viginti duos, vt quidam numerant, siue vt alij, viginti quatuor duntaxat libros à Iudæis in Canone fuisse computatos.

III. Reliquos, ergo si qui fuerunt extra Canonē, inter Apocryphos fuisse relictos, quis dubitet? Sed & hos ipsos nominatim de quibus nobis cum Papistis controuersia est, hi testantur. Hieronymus in Prologo galeato. *Igitur Sapientia, quæ vulgo Solomonis inscribitur, & Iesu filij Syrach liber, & Iudith, & Tobias, & Pastor, non sunt in Canone.* Prologo in Hieremiam librum Baruc apud eos nec haberi, nec legi: In Danielem nec Susannæ haberi historiam, nec hymnum trium puerorum, nec Belis & Draconis fabulas. Isidorus loco iam citato post tres Iudaicorum librorum ordines, *Quartus*, inquit, *est apud nos ordo Veteris Testamenti, eorum librorum qui in Canone Hebraico non sunt. Quorum primus Sapientia liber est, secundus Ecclesiasticus, tertius Thobias, quartus Iudith, quintus & sextus Machabæorum.* Patet ergo minor.

IV. Maior probatur primo ratione, deinde autoritate. Nam si ij libri à Iudæis reiecti, sunt recipiendi in Canonem, ergo sunt ab autore Spiritu Sancto: quod si esset, tum idem Spiritus Sanctus qui eos tradidisset Ecclesiæ, effecisset, vt reciperentur ab Ecclesia: quod quia non est factum, ideo negamus esse à Spiritu Sancto traditos: at si non sunt à Spiritu traditi, ergo neque à nobis accipiendi sunt. Autoritas est partim ab Augustino, partim à Cordubensi. Augustinus de Ciuitate Dei libr.15.cap 23. librum Enoch propterea dixit esse Apocryphum, quod non esset in Canone scripturarum, qui seruabatur in templo Hebræi populi succedentiū diligentia sacerdotum. Quod si non frustra, & pueriliter dixit Augustinus, necesse est hoc Axioma verum esse: Quicunque libri non sunt in eo canone qui seruabatur in templo Hebræi populi, ij sunt Apocryphi. At hoc Axioma, si verum est, quomodo potest maior nostra esse falsa? Franciscus Cordubensis in annot. Catholicis art.2.c 70. *Approbandi*, inquit, *sacram scripturam, autoritatem penes fidelium Synagogam olim fuisse in confesso est. Cum enim apud fideles Iudæos Dei Prophetæ à Pseudoprophetis, & Hagiographi ab Apocryphis discreti fuerint, ad veros & falsos Prophetas discernendos, atque ad illorum libros aut approbandos aut non recipiendos, Synagogam habuisse infallibilem autoritatem oportuit.* Egregia est monachi huius Minoritæ confessio. Nam si infallibilis fuit, vt ille vult, Synagogæ autoritas in hoc negotio, tum profecto ij vere fuerunt apocryphi, qui ab ea non sunt admissi in Canonem: nam si non essent vere apocryphi, illa igitur non esset infallibilis autoritas, quia errasset, & quidem in re non minimi momenti.

V. Confirmata vtraque antecedentis parte, quis neget conclusionem esse necessariam? Sed videamus tamen quid opponant aduersarij. Canus (à quo alij plerique sumpserunt) distinguit: vt alij libri sunt non admissi, alij reiecti. De non admissis negat maiorem, de reiectis negat minorem. Verba eius sunt hæc, *Negamus hos libros à Synagoga esse reiectos: aliud est enim non recipere, aliud reijcere. Iudæi ergo intra suum Canonem hos quidem libros publica autoritate minime receperunt, tametsi nonnulli etiam ex eis diuinos & sacros esse crediderunt.*

VI. Imo inquam falsum sumit Canus, Bellarmino teste. cuius hæc sunt verba c.10.lib.1.de Verbo Dei, cum de Tobia, Iudith, Sapientia, Ecclesiastico, & Machabæis disputationem inchoat. *Hi libri simul omnes reiiciuntur ab Hebræis, vt B. Hieronymus testatur in prologo galeato.* Sed vt plenius respondeam, distinguam ipse vicissim: nam reiicere intelliguntur Iudæi vel simpliciter, vel κατὰ τι. Simpliciter, vt solent reiici libri impij, quos non tantum non admittimus in Canonem sacrum, sed etiam procul ablegandos censemus & abominandos. Hoc modo fateor hos libros non esse reiectos ab Hebræis: sed id non sufficit ad conciliandam autoritatem vere Canonicam. Κατά τι autem, vt cum alias ad priuatos vsus admissi libri, non admittuntur

tuntur tamen in ordinem eorum, quibus inest autoritas diuina, id est, non reiiciuntur simpliciter, sed reiiciuntur à Canone. Atque hoc modo dico hos libros reiectos ab Hebræis: id est nullam esse differentiam inter non admittere in Canonem, & reiicere à Canone. Nam & Cordubensis loco paulo ante citato ita loquitur, *Cum nec de Canonicorum librorum approbatione, nec de cæterorum librorum exclusione vlla diuina exstet scriptura, per Synagogæ autoritatem illos fuisse approbatos, istos vero exclusos euidens est.* Quid? an mihi Canus etiam distinguet inter excludere, & reiicere à Canone? Expecto vt videam diuinum acumen. Quid? quod Hieronymus prologo in Esdram scripsit totidem literis, *Apud Hebræos Esdræ Nehemiæque sermones in vnum volumen coartantur: & quæ non habentur apud illos, neque de viginti quatuor senibus sunt, procul abijcienda?* Nos sane multo mitius, qui teste Bellarmino capite decimo hos libros agnoscimus esse bonos & sanctos, & dignos qui legantur. Sed Hieronymi mentem fuisse puto, vt procul abiicerentur à Canone.

VII. Hayus, *Qua ratione Veteris Testamenti Canonem minuis, quem Ecclesia Christi probauit, eadem plane & Nouum Testamentum quod Iudæorum Synagoga nunquam recepit, aspernaberis.* Argumentum erit huiusmodi: Si omnes libri reiiciendi sunt è Veteri Testamento, quos Iudæi in Canonem non admiserunt: Ergo libri Noui Testamenti erunt reiiciendi. At falsum posterius: ergo & prius. Respondeo, negari consequentiam, quia distinguendum Nouũ Testamentũ à Veteri: Iudæorum etiam Synagoga post Christũ à Iudæorũ Ecclesia Veteri. Nã & post Christum Iudæi desierunt esse Ecclesia, ac proinde nihil iuris habuerunt in Canonẽ non tantum Nouum, sed ne Veterem quidem, adeo vt si illi aliquẽ librum adiecissent, non tamen fore recipiendus: & quandiu fuerunt Ecclesia vera, Nouũ non nouerunt. Non possumus ergo Iudæorum Ecclesiæ sententiam sequi in Canone Nouo, quæ nulla est: Hæc quia Hayus malitiose confundit, ideo imperite concludit.

VIII. Cordubensis, vt doceat licuisse discedere à Canone Iudæorum sic disputat, *Sicut quædam fidei mysteria Synagogæ ignota Christiana Ecclesia explicite credit, ita quorundam librorum auctoritas ignota Synagogæ, Euangelicæ Ecclesiæ est nota. Ob quam causam quidam Veteris Testamenti libri, videlicet Baruc, Tobiæ, Iudith, Sapientiæ, Ecclesiastici, Maccabæorum vnus & alter à Synagoga in Sacro Canone non recepti, ab Euangelica Ecclesia fuerunt approbati, & sacris libris annumerati.*

IX. Respondeo Cordubensem non bene comparare: non enim similia esse mysteria Christiana, libris illis quos Apocryphos dicimus. Nam primo mysteria illa nunquam fuerunt à Synagoga reiecta, sed tantum ignorata: hi a. libri non ignorati, sed exclusi siue reiecti à Canone. Ecclesia a. Christiana, etsi ignorata hæc mysteria tum recepit quum sunt manifestata, tamen nulla vnquam admisit, aut etiam admittere potuit, quæ fuissent olim à fidelium Synagoga reiecta. Quare si paria facienda sunt vtrinque, neque hos libros non ignoratos sed reiectos non debuit admittere. Præterea, quæ mysteria recepta sunt ab Ecclesia Christiana præter ea quæ erant apud Iudæos, ea nõ sunt in Symbolum, siue in legem Hebræorũ inserta, sed habentur duntaxat in Nouo Testamento. Rursus igitur si paria facienda sunt, quos libros Ecclesia approbauit, eos non debuit in Iudæorum, hoc est, Veteris Testamenti Canonem intrudere, sed tantum in Noui Testamenti: quod non est factũ in his de quibus est quæstio. Quare similitudo à Cordubensi instituta non procedit: nihil igitur probat.

CAP. X.

An ij libri numerati sint olim in Apocryphis.

I. ARgumentum sextum. Quos libros Ecclesia Christiana numerauit inter Apocryphos, primis multis seculis, ij non sunt Canonici. At hos libros, hasque librorum partes Ecclesia Christiana primis multis seculis numerauit inter Apocryphos. Ergo non sunt Canonici.

II. Minor probatur dupliciter: primo ab enumeratione Canonicorum, deinde ab Apocryphorum designatione. Canonis enumerationem habemus à plurimis auctoribus, qui omnes extra eum ordinem posuerunt eos libros de quibus iam contendimus. Clemens Romanus Constitut. Apost. lib. 2. c. 57. *Lector ex loco edito legat libros Mosis, & Iesu Naue, Iudicum & Regũ: item Paralipomenon, & Esdram de reditu populi: præterea Iob, & Salomonem: ad hæc sexdecim Prophetas. Peractis vero binis lectionibus, de binis libris alius quispiam Psalmos Dauid canat, populus vero initia versuum quæ dicuntur Acrostycha succinat.* Melito apud Eusebium hist. Eccles. 4. c. 26. Μελίτων Ὀνησίμῳ τῷ ἀδελφῷ χαίρειν. Ἐ πεσὴ πολλάκις ἠξιωσας σπουδῇ τῇ περὶ λόγον χρώμενος γραφῶν γραφεῖσι ἐκλογὰς ἐκ τῶν νόμου καὶ τῶν προφητῶν περὶ τῆς Σωτῆρος ἡμῶν πίστεως καὶ πάσης τῆς πίστεως ἡμῶν. ἔτι δὲ καὶ μαθεῖν τῶν τῆς παλαιᾶς βιβλίων ἐβουλήθης ἀκριβεῖας, πόσα τε ἀριθμὸν, καὶ ὁποῖα τῶν βίβλων εἰσὶν, ἐσπούδασα δὲ καὶ τοῦτο πρᾶξαι ἐπιστάμενος σοῦ δὲ σπουδαῖον περὶ τὸν πίστιν, καὶ φιλομαθὲς περὶ τὸν λόγον. ὅτι τε μάλιστα πάντων τόθε τοῦ περὶ Θεὸν τοῦ τε περὶ τὰ σωτήρια ἀφορωντος ἔνεκα σπουδῆς ἐλθὼν ἐν εἰς τὴν ἀνατολὴν, καὶ τὸ τόπον γενόμενος ἔνθα κηρυχθὴ, καὶ ἐπράχθη, καὶ ἀκριβῶς μαθὼν τὰ τῆς παλαιᾶς διαθήκης βιβλία ὑποτάξαι ἐπέμψα σοι. *Melito Onesimo fratri salutẽ. Quãdoquidem sæpe flagitasti pro tuo in eruditionem studio, collectanea ex lege & Prophetis, de Seruatore vniuersaque fide nostra: quin etiam doceri voluisti sinceritatem Veterum librorum, quo numero quo sint ordine: hoc ipsum conatus sum efficere cum nouerim tuum studium in fide, cupiditatemque discendi: teque tendentẽ ad æternam vitam ista præamore in Deum præferre omnibus rebus. Itaq; profectus in Orientem, ad eum vsque locum, vbi illa prædicata, factaq;, diligenterque assequutus Veteris Testamenti libros, hic subiectos misi ad te.* Numerus ita est, ὧν ἐστι τὰ ὀνόματα, Μωσέως πέντε Γένεσις, Ἔξοδος, Λευιτικὸν, Ἀριθμοὶ, Δευτερονόμιον, Ἰησοῦ Ναυῆ, Κριταὶ, Ῥοὺθ, Βασιλειῶν τέσσαρα, Παραλειπομένων δύο, Ψαλμῶν, Δαβὶδ, Σολομῶνος Παροιμίαι καὶ Σοφία, Ἐκκλησιαστὴς, Ἆσμα Ἀσμάτων, Ἰὼβ, Προφῆται Ἡσαΐας, Ἱερεμίας, τὸ δωδεκάπροφητον, Ἰεζεκιὴλ, Ἐσδρας. Ἐξ ὧν καὶ τὰς ἐκλογὰς ἐποιησάμην. Haud aliter Origenes apud eundem libro sexto capite vigesimo quinto, τὰ ἀγωνιστὸν δὲ εἶναι τὰς διαθήκας βίβλους, ὡς Ἑβραῖοι παραδίδοασιν, δύο τὸν ἀριθμὸς τῶν παρ' αὐτοῖς στοιχείων ἐστὶν. *Nõ ignorandũ esse Canonicos libros prout Hebræi tradiderunt, duos & viginti, quantus apud eos numerus est literarum.* Tum infert numerum, & nomina sigillatim Græce & Hebraice.

III. Athanasius in Synopsi, πᾶσα γραφὴ ἡμῶν χριστιανῶν θεόπνευστός ἐστιν. τὰ δὲ ἀθέμιστα, ἀλλὰ μᾶλλον ὀσμῆς καὶ κεκαθαρισμένα ἔχει τὰ βιβλία. καὶ ἔστι τὸ μὲν πολαιὰς ἀληθινὸς παῦλα, *Vniuersa scriptura nostra Christianorum, diuinitus est inspirata: neque infinita, verum determinata, vt in canonem redacta habet volumina. Sunt autem veteris Testamenti ista,* Genesis, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomium: Iosue, Iudices, Ruth, Regum quatuor, Paralipomenon, Esdras, Psalterium, Prouerbia, Ecclesiastes, Canticum, Iob, Duodecim Prophetæ, Esaias, Ieremias, Ezechiel, Daniel. Nazianzenus carmine Græco Canonem clausit, cuius initio vnumquemque hortatur ad eos libros euoluendos tum lingua, tum mente, cauendos vero Apocryphos: tum Canonicos ita numerat, Πρωτίστη γένεσις, εἶτ' Ἔξοδος, Λευιτικὸν, ἔστι τ' Ἀριθμοὶ, αὖτε Δευτερονόμιον· ὁμοῦ· ἔπεστ' Ἰησοῦς, καὶ Κριταὶ, Ῥοὺθ ὀγδόη· ἡ δ' εὐνάτη δεκάτη τε βίβλοι πεδέξῃ· βασιλῆων. καὶ τῶν δεκάλευ πόμφαι, ἕκατον Ἐσδραν ἐχῇς. Atq; hos historicos nominat numero vndecim. Tum subiicit eos qui versu compositi. αἱ δὲ πεζῷ αἰνέτω, ὧν τρεῖς γ' Ἰὼβ, ἔστε Δαυὶδ, εἶτα τρεῖς Σολομῶν· θεία, Ἐκκλησιαστὴς, Ἆσμα καὶ Παροιμίαι. Deniq; subiungit Propheticos quinque, nempe quatuor maiorum Prophetarum & vnum minorum. καὶ πάλιν ὁμοίως πενθήματος προφητικὸν μίαν μὲν εἰσὶν εἰς γραφὴν οἱ δώδεκα, Ὡσὴὲ Ἀμὼς, καὶ Μιχαίας ὁ τρίτος ἔπεστ' Ἰωὴλ ἐστ' Ἰωνᾶς, Ἀβδίας, Ναοὺμ τε Ἀμβακοὺμ τε, καὶ Σοφονίας, Ἀγγαῖος, εἶτα Ζαχαρίας, Μαλαχίας· μία μὲν οἴδ' ἑλδυτέρα Ἡσαΐας, ἔπεσθ' ὁ κλεινὸς Ἱερεμίας τὰ βρέφη· εἶτ' Ἐζεχιὴλ, καὶ Δανιὴλ χάρις. Atque hunc veteris Testamenti Canonem concludens: ἀρχαίας μὲν ἔθηκα δύω καὶ ἑκατὸν βίβλους τοῖς τῶν Ἑβραίων γράμμασιν ὠνομασμένας. Repetit eandem sententiã in fragmento ex Epist. 39. festali, *Quandoquidem aggressi sunt aliqui describere sibi Apocrypha, quæ dicuntur, καὶ ἐπιμίξαι τοῦτο τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ τῶν ἐν ἐπληροφορήθημεν. Et ea cum diuinitus inspirata Scriptura confundere, de qua certissime persuasi sumus: Visum est, & mihi ab initio ordine exponere Canonica, τὰ κανονιζόμενα καὶ παραδοθέντα, πιστωθέντα τε θείας ἐκκλησίας βιβλία, vt tradita, nec nõ credita diuina Biblia. Sunt igitur Veteris Testamenti libri viginti duo: tot enim (vt audiui) etiam literæ apud Hebræos esse traduntur.* Et enumeratione absoluta: ἐν τούτοις μόνοις τῆς εὐσεβείας διδασκαλεῖον εὐαγγελίζεται. μηδὲν τούτοις ἐπιβαλλέτω, μηδὲ τούτων ἀφαιρείσθω τι. *In his solis pietatis Schola beate annuntiatur. Nemo his addat, neque hinc auferat quicquam.* Et paulo post, *Adijciam & hoc necessario, sciens, quod etiam alij libri sint extra hosce enumeratos, ἃ κανονιζόμενα μὲν, qui non quidem Canonem constituunt: sed proposita sunt à Patribus legenda eis qui primum accedunt, & simplicter edoceri volunt sermonem pietatis.* Nominatque Sapientiam Solomonis, & Sapientiam Sirach, Ester, Iudith, & Tobiam: & doctrinam Apostolorum, & Pastorem.

IV. Hieronymus Epistola ad Paulinum eundem Catalogum recenset, *Spiritus Sanctus est qui in veteri Testamento legem & Prophetas, in Nouo vero Euangelia & Apostolos inspirauit: vnde & Apostolus dicit: Omnis Scriptura diuinitus inspirata, vtilis est ad docendum. Et ideo quæ sunt noui ac veteris Testamenti volumina, quæ secundum maiorum traditionem per ipsum Spiritum sanctum inspirata creduntur, & Ecclesiis Christi tradita, competens videtur in hoc loco euidenti numero, sicut ex Patrum monumentis accepimus, designare.* Tum sequitur enumeratio eadem, quam nos astruximus. Epiphanius libro de ponderibus & mensuris, ἅπερ ἡμῶν σύγκεινται αἱ βίβλοι ἐν πεντεκαιδεκάμετρα καὶ μέτρα δύο ὑστεροῦσιν, ὡς εἶναι τὰς ἐνδιαθέτους βίβλους ἕξ· πέντε μὲν νομικὰ, Γένεσις, Ἔξοδος, Λευιτικὸν, Ἀριθμοὶ, Δευτερονόμιον, αὖτις ἡ Πεντάτευχος καὶ ἡ Νομοθεσία· πέντε δὲ ἱστορικὰ, εἶτα τὸ Ψαλτήριον, Παροιμίαι Σολομῶντος, Ἐκκλησιαστὴς, Ἆσμα Ἀσμάτων· εἶτα ἄλλη Πεντάτευχος τὰ καλὰ μέτρα γραφέα, τὰ δὲ ἐστὶ ἀπόγραφα λεγόμενα, ἅτινα ἐστὶν ἕξ· Ἰησοῦ δὲ Ναυῆ βίβλος Κριτῶν μετὰ τὴς Ῥοὺθ, Παραλειπομένων τὰ τῆς μετὰ τὴς δευτέρας, Βασιλειῶν τὰ τῆς μετὰ τὴς δευτέρας, Βασιλειῶν τρίτη μετὰ τὴς τετάρτης. αὕτη τρίτη πεντάτευχος ἄλλη Πεντάτευχος, τὸ δωδεκάπροφητον, Ἡσαΐας, Ἱερεμίας, Ἐζεκιὴλ, Δανιὴλ. καὶ αὕτη ἡ τετραπλῆ Πεντάτευχος· ἐμφέρειαν δὲ ἄλλαι δύο, αἵτινές εἰσι δὲ Ἔσδρα μία καὶ αὕτη λογιζομένη, καὶ ἄλλη βίβλος ἡ τῆς Ἐσθὴρ καλουμένη· ἐπληρώθησαν οὖν αἱ εἴκοσι δύο βίβλοι. *Sic confiunt libri in quinariis quatuor: abundantibus duobus: vt sint Canonici libri hoc ordine. Quinque legales, Genesis, Exodus, Leuiticus, Numeri Deuteronomium. Hæc est Pentateuchus, & Legis latio. Quinque Poetici, Iob, Psalteriũ, Prouerbia, Ecclesiastes, Canticum Canticorum, Quinque alij eorum qui γραφὰς dicuntur, à quibusdam Hagiographi. Iosue, Iudices vna cum Ruth, Chronicorum primus cum secundo, Regum primus cum secundo, tertius cum quarto. Alij quinque, duodecim Prophetæ. Isaias. Hieremias, Ezechiel, Daniel, quæ Prophetarum est Pentateuchus. Supersunt duo, Esdras, & Ester. Sic completi viginti duo libri.* Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi illuminat. 4. *Diligenter ab Ecclesia disce qui sint Veteris & qui Noui Testamenti libri, & nihil Apocryphum legas: cũ enim ne ista quidem, quæ omnes confitentur, scias, quid in dubiis discere laboras? Lege Sacras Scripturas, nempe viginti duos Veteris Testamenti libros, quæ à septuaginta duobus interpretibus, translata sunt.* Et post pauca, *Ac Veteris quidem Testamenti, vt dictum est, viginti duos meditare libros, quos si ita cupis poteris ex me nominatim audire.* Tum sequitur Catalogus, idem qui prius, inserto tamen Baruc. Amphilochius etiam carmine Nazianzenum est imitatus: tantũ de Ester monuit à quibusdam addi. τοῦτοις προσγκρίνεσι τὴν Ἐσθὴρ λύνες. Cõcilium Laodicenum Canone 59. in 1 Concil. tom. *Non oportet (inquit) ab idiotis Psalmos compositos & vulgares in Ecclesiis dici, neq; libros, qui sunt extra Canonem legere: nisi solos Canonicos Veteris & Noui Testamenti: quæ autem oporteat legi & in auctoritatem recipi, hæc sunt.* Tum subditur idem catalogus.

V. Leontius Aduocatus Byzantinus libro de Sectis, action. 2. ἀπαριθμησόμεθα τὰ Ἐκκλησιαστικὰ βιβλία. τῶν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων τὰ μὲν τῆς παλαιᾶς εἰσὶ γραφῆς. τὰ δὲ τῆς νέας. παλαιὰν δὲ λέγομεν γραφὴν, τὴν πρὸ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ· νέαν δὲ τὴν μετὰ τὴν παρουσίαν. τῆς μὲν οὖν παλαιᾶς βιβλία εἰσὶν εἴκοσι δύο, de hinc longum texit vtriusque Testamenti catalogum, quem ita concludit. τοῦτο ἐστὶ τὰ κανονιζόμενα βιβλία ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ πάλαι καὶ νέα. Damascenus, postquam sedulo Christianos hortatus est ad Scripturarum lectionem, c. 18. libr. 4. Ortho. fidei, ἰστέον (inquit) ὡς εἰσὶ καὶ δύο εἴδη βίβλοι εἰσὶ τῆς παλαιᾶς ἀληθείας, καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς Ἑβραϊκῆς φωνῆς εἰσὶ δύο καὶ εἴκοσι· ἐξ ὧν πάντα δυνάμεθα, ὡς γίνεται αὐτὰ εἰκοσιέστα. *Sciendum esse duos libros Veteris Testamenti, quorum elementa Hebraica sunt duo & viginti, ex quibus omnia possumus, quemadmodum fiunt ea quinquaginta & ducentorum.*

VI. Lyranus prologo 1. in Biblia satis prolixe & diserte huius distinctionis in Canonicos & Apocryphos, vsum exprimit, & commendat, *Quia sunt (inquit) multi qui ex eo, quod nõ multã operã dant Sacræ Scripturæ, existimãt omnes libros, qui in Biblia cõtinẽtur, pari veneratione esse reuerẽdos atq; adorãdos, nescientes distinguere inter libros Canonicos, & nõ Canonicos, quos Hebræi inter Canonica cõputãt, vnde sæpe corã doctis ridiculi videtur, & perturbãtur scandalizãturque*

turque, cum audiunt aliquem non pari cum cæteris omnibus veneratione persequi aliquid, quod in Biblia legatur: idcirco id distinximus, & distincte enumerauimus, primo libros Canonicos, & postea non Canonicos, inter quos tantum distat, quantum inter certum & dubium. Et interpositis nonnullis, quæ nos alias transcripsimus: *Sunt igitur* (inquit) *libri Canonici Veteris Testamenti viginti duo*: numerumque & nomina recenset, prorsus eadem quæ & nos. Richardus à Sancto Victore Exceptionum libr. 2. *Omnis diuina Scriptura in duobus Testamentis continetur, Veteri vid. licet & Nouo: vtrumque Testamentum tribus ordinibus distinguitur. Vetus Testamentum continet Legem & Prophetas & Hagiographos. Nouum autem, Euangelia, Apostolos, Patres.* Tum sequitur librorum enumeratio.

VII. Atque hæ sunt enumerationes Canonicorum: Iam vero Apocryphos isti nominatim designarunt: Origenes apud Eusebium li. 9. c. 25. post enumerationem Canonicorum: ἔξω δὲ τούτων εἰσὶ τὰ Μακκαβαϊκά: nullo loco aut nominatis aut significatis reliquis. Athanasius in Synopsi similiter: ἐκτὸς δὲ τούτων εἰσὶ πάλιν ἕτερα βιβλία τῆς αὐτῆς παλαιᾶς Διαθήκης, ἃ καινοτόμα μὲν οὐ ἀγκιοσκόμεθα δὲ μόνον τοῖς κατηχουμένοις τούτοις, Tum nominat sapientiam Salomonis, Sapientiam Iesu filij Sirach: Esther, Iudith, Tobit. Maccabæos vero nullo prorsus loco, quasi non nouisset. Eusebius in Chronico ad annum primum Seleuci, *Maccabæorum Hebræa historia hinc Græcorum supputat regnũ: verum hi libri inter diuinas scripturas non recipiuntur.* Epiphanius in libello de ponderibus & mensuris post enumeratos Canonicos: αἱ δὲ ἐπιλοιπὰς δύο βίβλοι, ἥτε τοῦ Σολομῶντος, ἡ παιδείας λεγομένη, καὶ ἡ τοῦ Ἰησοῦ υἱοῦ Σιρὰχ, ὀνομάζουσι δὲ Ἰησοῦ, τοῦ καὶ τὴν σοφίαν ἐξαίσιον γράψαντος, ὡς οἰκεῖον αὐτοῦ Ἰησοῦ ἑρμηνεύουσι δὲ καὶ οὗτοι ἐγράφη, καὶ αὐτοὶ χρήσιμοι μὲν εἰσὶ, καὶ ὠφέλιμοι, ἀλλ' οὐ σεβαστὸν ῥητῶν οὐκ αὐαφέρουσι, Et rationem statim reddit, ibi tamen corruptus est Codex Græcus, ita inferens, διὸ δὲ ἐν τῇ Ἀαρὼν οὐ κεῖται, τοῦτ' ἐστὶν ἐν τῇ τοῦ Διαθήκης κιβωτῷ. Corruptionem Cornarius olfecit, quum verteret Latine, *Quare neque in Aaron, neque in Testamenti arcam reposita sunt*: non feliciter tamẽ: non enim diuersa sunt Ἀαρὼν, & κιβωτὸς τοῦ Διαθήκης: sed cũ prior vox Hebræa sit, explicatur per posteriorem Græcam. Itaque locus corrigendus est in hunc modum, διὸ δὲ ἐν τῇ Ἀαρὼν οὐ κεῖται, τοῦτ' ἐστὶν ἐν τῇ τῆς Διαθήκης κιβωτῷ. *Propterea neque in Aaron reposita sunt, hoc est in arca Testamenti.* Hæc corruptio fefellerat, opinor, volentem Bellarminum, vt diceret c. 10. Epiphanium docere duo genera Hagiographorum Iudæos habuisse quædam intra arcam, quædam extra arcam. Iunio etiam imposuit nostro viro doctissimo, vt per Ἀαρὼν intelligeret capsam Ecclesiasticam: quam vnde habuerit, alij viderint. Certe emendatio nostra vicinior est scripturæ vulgatæ, procliuior enim mutatio τοῦτο in τοῦτ' ἐστὶν quam in δὲ & הארון esse, arcam fœderis, patet ex vsu Scripturæ Numer. 10. Deuter 10. & alias, vbi Hebraice ארון ברית Græce dicitur κιβωτὸς τῆς Διαθήκης. Hanc arcam Tertullianus de habitu muliebri c. 3 vocauit Armarium Iudaicum.

VIII. Hieronymus in prologo galeato, *Hic prologus scripturarum quasi galeatum principium, omnibus libris quos de Hebræo vertimus in Latinum conuenire potest, vt scire valeamus, quicquid extra hos est, inter Apocrypha esse ponendum. Igitur Sapientia, quæ vulgo Solomonis inscribitur, & Iesu filij Sirach liber, & Iudith, & Tobias, & Pastor, non sunt in Canone. Maccabæorum primum librum Hebraicum reperi: secundus Græcus est, quod ex ipsa quoque phrasi probari potest.* Item prologo in Esdram & Nehemiam. *Nec quenquam moueat quod vnus à nobis liber editus est, nec Apocryphorum tertij & quarti libri somniis delectetur: quia & apud Hebræos Esdræ, Nehemiæque sermones in vnum volumen coartantur, & quæ non habentur apud illos, nec de vigintiquatuor senibus sunt procul abijciendæ.* Item prologo in libros Salomonis, *Fertur* & παιδείας *Iesu filij Sirach & alius* ψευδεπίγραφος, *qui Sapientia Solomonis inscribitur: quorum priorem Hebraicum reperi, non Ecclesiasticum, vt apud Latinos, sed Parabolas prænotatum, cui iuncti erant Ecclesiastes & Canticum Canticorum: vt similitudinem Solomonis, non solum numero librorum, sed etiam materiarum genere coæquaret. Secundus apud Hebræos nusquam est, quin & ipse stylus Græcam eloquentiam redolet, & nonnulli scriptorum veterum hunc esse Iudæi Philonis affirmant. Sicut ergo Iudith, & Tobiæ, & Maccabæorum libros legit quidem Ecclesia, sed eos inter Canonicas scripturas non recipit, sic & hæc duo volumina legit ad ædificationem plebis, non ad autoritatem Ecclesiasticorum dogmatum confirmandam.* Et in Hieremiam, *Libri autem Baruc, notarij eius, qui apud Hebræos nec legitur nec habetur, prætermisimus.* In Danielem, *Hæc idcirco refero, vt difficultatem vobis Danielis ostenderem, qui apud Hebræos nec Susannæ habet historiam, nec hymnum trium puerorum, nec Belis & Draconis fabulas, quas nos quia in toto orbe dispersæ sunt, veru antepositio easque iugulante subiecimus, ne videremur apud imperitos magnam partem voluminis detruncasse.*

IX. Rufinus in expositione Symboli, *Sciendum tamen est, quod & alij libri sunt, qui non Canonici, sed Ecclesiastici à maioribus appellati sunt, vt est Sapientia Salomonis, & alia Sapientia quæ dicitur Iesu filij Sirach, qui liber apud Latinos hoc ipso generali vocabulo Ecclesiasticus appellatur, quo vocabulo non autor libelli, sed scripturæ qualitas cognominata est. Eiusdem ordinis est libellus Tobiæ, & Iudit, & Maccabæorum libri. In nouo vero testamento libellus qui dicitur Pastoris siue Hermetis, qaia appellatur duæ viæ, vel iudicium Petri: quæ omnia legi quidem in Ecclesiis voluerunt, non tamen proferri ad autoritatem ex his fidei confirmandam.* Augustinus quicunque ille est autor operis de mirabilibus Sacræ Scripturæ libro 2. cap. postrem. *In Maccabæorum libris, etsi aliquid mirabilium numero inserendum conueniens fuisse ordini inueniatur, de hoc tamen nulla cura fatigabimur: quia tantum agere proposuimus, vt de diuini Canonis mirabilibus exiguam, quamuis ingenioli nostri modulum excedentem historicam expositionem ex parte aliqua tangeremus.* Philastrius in Prodianitis, *Hi* (inquit) *Sapientiæ libro vtuntur Sirach illius, qui scripsit post Solomonem, id est post multa tempora librum vnum Sapientiæ.* Gregorius Romanus eius nominis 1. moral libr. 19. capit. 13. cum testimonio Maccabæorum vti vellet Eleazaris mortem describentium, in hæc verba sibi præfandum putauit, *De qua re non inordinate agimus, si ex libris licet non Canonicis, sed tamen ad ædificationem Ecclesiæ editis, testimonium proferamus.* Adde Damascenum de fide libro 4. cap. 8.

X. Lyranus prologo 1. post enumeratos Canonicos, *Quicquid autem extra hos est (de vetari testamento loquor) vt dicit Hieronymus, inter Apocrypha est ponendum. Isti sunt libri qui non sunt in Canone, quos tamen Ecclesia vt bonos & vtiles libros admittit, non vt Canonicos: inter quos sunt aliqui maioris autoritatis, aliqui minoris. Nam Tobias, Iudith, & Maccabæorum libri, Sapientia quoque, atque Ecclesiasticus, valde ab omnibus probantur.* Et post pauca, *Minoris autem autoritatis sunt Baruc, & tertius ac quartus Esdræ.* Et multo post, *Præterea est sciendum quod in libro Ester illa duntaxat sunt in Canone, quæ scribuntur vsque ad eum locum, vbi posuimus, finis libri Ester, prout est in Hebræo, quæ postea sequuntur, non sunt in Canone. Similiter in Daniele, illa tantum sunt in Canone, quæ sunt vsque ad eum locum vbi posuimus, finit Daniel Propheta, quæ postea sequuntur non sunt in Canone*: Petrus Cluniacensis libr. 1. Epist. 2. (recitante Coccio) cum libros authenticos recensuisset, subiungit, *Restant post hos authenticos Scripturæ libros, sex non reticendi libri: Sapientia Iesu filii Sirach, Tobiæ, Iudith, & vterque Macchabæorum liber: qui etsi ad sublimem illam præcedentium dignitatem peruenire non potuerunt, propter laudabilem tamen & necessariam doctrinam ab Ecclesia suscipi meruerunt.* Rupertus in Genesin lib. 3. c. 31. *Hæc Scriptura,* (Sapientiam intelligit) *neque de Canone est, neque de Canonica Scriptura sumpta est sententia hæc: Quod ergo illic dictũ est maiori facilitate parui penditur, quam suscipitur.* Richardus à Sancto Victore exceptionum lib. 2. c. 9. *Sunt præterea & alii libri, vt Sapientia Salomonis, liber Iesu filii Syrach, & liber Iudith, & Tobiæ, & liber Maccabæorum, qui leguntur quidem, sed non scribuntur in Canone,* Denique glossator Decretorum Dist. 16. ad ca. Canones. *Sapientia Salomonis, liber Iesu filij Sirach, qui dicitur Ecclesiasticus, & liber Iudith, & Tobiæ, & liber Maccabæorum: hi Apocryphi dicuntur, & tamen leguntur, sed non forte generaliter.*

XI. Hos omnes habemus, non quidem auctores, sed certe testes nostræ de Scripturarum Canone sententiæ, aduersus Papistarum inuocationem, id est, Tridentini Concilij determinationem. Atque ea quidem testimonia placuit diligentius recitare, vt vanitatem Papistarum certius agnoscant omnes qui iactantes consensum totius Ecclesiæ ab ipsis Apostolorum temporibus: suæ tamen enumerationis testes non possunt altius repetere, quam à seculo quarto extremo: & quidem ex eo ipso tantum, Augustinum, Innocentium, & Concilium Carthaginense: cum nos secula continuemus plurima, ab ipso Christo. Nam Apostolis ipsis superstitibus non fuisse alium Canonem facile probamus: quia tum oportuisset notum esse vel Iudæis, vel Christianis. At neutris: Ergo ne erat quidem. Non fuisse Iudæis cognitum probauimus argumento præcedenti. Non fuisse notum Christianis, Sixtus Senensis Papista testatur, qui libros illos à Iudæis non receptos, longe dicit post Apostolos ad totius Ecclesiæ notitiam peruenisse. Exsequentibus seculis fere omnibus aliquos nominauimus testes, ex quarto etiam plurimos. Itaque nostra longe superior est caussa in hoc argumento ab autoritate Ecclesiasticorum doctorum, quod aduersariis erat, si non vnicum, certe præcipuum. Nunc quid excipiant, considerandum.

CAP. XI.

An qui olim reiecti sunt, deinceps admitti debuerint.

I. MAiorem igitur quidam negant, asserentes non tam prima secula Ecclesiæ quam postrema attendenda: non enim fuisse ab ipso initio Canonem constitutum. Sic Duræus contra Withakerum libr. 1. *Quis non miretur tantum Theologum nondum didicisse, non omnes Canonicæ scripturæ libros eodem tempore ab vniuersa Ecclesia receptos fuisse?* Et rursus, *Ad Laodicenum Concilium redis, cum iam millies responsum sit, non omnes eæ ætate libros in Canonem fuisse receptos.* Melchior Canus in eandem sententiam ad autoritatem Rufini sibi obiectam respondens, *Eo tempore res nondum erat definita, quæ etiam ratione & aliquos* (nimirum Patres qui Canonem enumerauerunt olim, qualem Iudæi habebant) *excusamus.* Stanislaus Hosius contra Brentium lib. 3. hanc profert assertionem Ecclesiæ suæ, *Scripturam Sacram Catholica fides agnoscit, quæ continet noui & veteris Testamenti libros, quos à Spiritu Sancto editos Ecclesia agnoscit & veneratur: & quanquam inter hos illi primum locum teneant, de quibus nunquam dubitatum est, quosque semper omnes susceperunt Ecclesiæ: nec tamen propter ea quos non omnes susceperunt, extra Canonem habere debent consentientes Ecclesiæ filii, si eos posteriori tempore constat susceptos esse in Ecclesia vt Canonicos.* Quinetiam Stapletonus in Relectione Principiorum Controuers. 5. quæstion. 2. art. 4. disputat posse Ecclesiam aliquando libros olim dubios sua auctoritate Canonicos facere: quin longius progressus audaciæ, articulo quarto, præsentem asserit Ecclesiam aliquos libros in Canonem referre etiam hodie posse: exempli gratia Pastorem Hermetis, & Clementis constitutiones.

II. Argumenta illis hæc sunt. Hosio, *Etsi de nonnullis dubitatum fuit aliquando, num ideo dubitari perpetuo debet? Dubitauit etiam Thomas de Christi resurrectione: num in hac sua dubitatione permanere nihilominus debuit, etiam postquam suas illi cicatrices Christus ostendit? Sed sicut dubitatum est à Thoma, ne dubitaretur à nobis, sic etiam de quibusdam Scripturæ Canonicæ libris dubitatum aliquando fuit, vt per eorum, quorum intererat, præsertim vero Patrum in Concilio congregatorum sententiam dubitationi quandoque finis imponeretur.* Duræo, *Et olim de nonnullis Sacræ Scripturæ libris à plerisque dubitatum fuit, de quibus ne vos quidem ipsi nunc dubitandum esse dicere audetis.*

III. Stapletonus rem totam illustrat subtilius quæsitis distinctionib. Dubitari igitur ait potuisse de aliquo libro, vel vt tam à doctis, quã ab indoctis de eius fide dubitaretur, nec vnquam ab aliquo in Ecclesia vel populo fideli, vel magistro Ecclesiastico, approbatus fuerit: Vel vt dubius fuerit respectu populi fidelis, quia publice non esset receptus, sed non respectu doctorum, à quibus interdum allegatur, idque duobus modis, vel vt sanctus & vtilis, vel vt plane diuinus. Ita iam fieri tres librorum ordines: primum ordinem, a nemine probatũ, secundũ à doctis probatum duntaxat, tanquam vtilem & sanctũ: tertium à doctis probatum, tanquã plane diuinum. Primi ordinis libros certo fuisse Apocryphos, & suppositities, nec posse ab Ecclesia fieri

fieri Canonicos: Secundi ordinis, cum ab initio semper viderentur esse sancti & boni, tandem etiam pro diuinis & Canonicis declaratos esse: Tertii, à patribus proxime subsequentibus relatos esse in Canonem. Hæc aduersarii.

IV. Nos contra. Primo pertinacius quam verius negari constitutum fuisse Canonem. Testes enim produximus ex variis seculis, adusque quartum decimum. Quin etiam potuimus ex quinto decimo, & sexto decimo, nempe teste Cano, Abulensem, Antoninum, Caietanum. Quid igitur? ne his quidem postremis seculis volunt Canonem esse constitutum, præterquam nuper in Concilio Tridentino? Nam decretum, opinor, nullum proferre possunt, ante Tridentini Conciliabuli θέσιμα. Illi tamen argumento primo 1. lib. Canonem repetebant inde ab ipso Augustini seculo: at post id seculum testes habemus non paucos, Leontium, Damascenum, Gregorium, auctorem librorum de mirabilibus Scripturæ, qui Augustino tribuuntur, Lyranum, Richardum de S. Victore Sed ex eodem etiam seculo nominamus multo plures, quam illi. Habent enim tantum, vt dicebam, Innocentium, Augustinum, & Concilium Carthaginense tertium. Nos vero Athanasium, Gregorium Nazianzenum, Hieronymum, Rufinum, Epiphanium, Cyrillum Hierosolymitanum, Amphilochium, Philastrium, & Concilium Laodicenum. Eligant vtrum velint: Vel enim quarto seculo constitutus fuit Canon, vel non fuit constitutus. Si fuit, tum nos oportet plures testes paucioribus præferre, & credere constitutum fuisse non qualem ex triplici tantum testimonio, Papistæ colligunt, sed qualem nos probamus nouem testibus. Si non fuit, tum doctorum nominatorum auctoritas non maior est, quam quanta esse potest eorum qui suam sententiam exprimunt, & rursus plurium sententia præferenda est: vt vtroque modo euincamus Canonem nostrum vel tum fuisse constitutum, vel postea fuisse constituendum.

V. Sed fuisse constitutum disertius probo, primo ratiocinatione, deinde testibus. Sic enim argumentor: Si non fuit tum constitutus, ergo nunquam. At non fuit nunquam constitutus: Ergo tunc. Assumptionem vtrique concedunt: Consequentia probatur, quia, si tum non erat constitutus, & tamen aliquando fuit constitutus: ergo oportet aliquo postea seculo fuisse constitutum. At hoc est falsum. Ergo & illud. Assumptum patet, quia post quartum seculum, quod erat Augustini, nihil accidit noui quo constitui potuerit. Non enim aliquis vnus tantam rem potuit sua autoritate definire. At nullum potest vniuersale Concilium proferri, quod suo decreto quiequam cauerit huiusmodi. Trullanum enim etsi confirmauit Concilium Carthaginense, tamen, vt alias diximus, & ab ipsis aduersariis non agnoscitur pro legitimo, & confirmauit etiam Concilium Laodicenum, Florentinum autem & Tridentinum, si comparentur ad Trullanum, ne Concilij quidem nomine digna inuenientur, non vniuersalia, non legitima, non orthodoxa aut Catholica: sed particularia, latrocinantia, & hæretica. Ergo nullo post quartum seculum tempore, canon fuit constitutus.

VI. Sed testes habemus disertos. Nam ipsi antiqui illi Patres nonne subinde Canonem nominant? At si nullus fuisset, quis nominasset? Nec id tantum, sed diserte distinguunt libros Canonicos ab Apocryphis, quod fieri non potuit, quin iam tum certus esset eorum numerus quos Canonicos appellarent Sed quid coniecturis ago? Audiamus Augustinum lib. 11. contra Faustum cap. 5. *Distincta est à posteriorum libris, excellentia Canonica autoritatis Veteris & Noui Testamenti, quæ Apostolorum confirmata temporibus, per successiones Episcoporum, & propagationes Ecclesiarum, tanquam in sede quadam sublimiter constituta est, cui seruiat omnis fidelis & pius intellectus.* Idem lib. 15. de Ciuit. Dei c. 21. de Apocryphis, *Quæ omnia sub nomine Apocryphorum autoritate Canonica diligenti examinatione remota sunt.* Vbi tamen videtur restituenda propositio, vt legamus ab autoritate Canonica; ne quem fallat amphibolia. Athanasius etiam ante Augustinum ita scripserat, habere scripturam, οὐκ ἀόριστα ἀλλὰ κανὼν ὡρισμένα, καὶ κεκανονισμένα βιβλία. Quibus verbis respondent Augustini verba ex 3. c. li. 2. de Baptismo contra Donatistas, *Quis nesciat sanctam Scripturam Canonicam (βιβλία κεκανονισμένα) certis suis terminis contineri? οὐκ ἀόριστα, ἀλλὰ ὡρισμένα.* Quid potuit luculentius dici, ad refellendam aduersariorum negationem? Et sane eo pluris hæc facienda testimonia, quod nullum aduersarii autorem proferre possunt, qui aliquando significauerit nondum fuisse constitutum Canonem. Quod autem non omnes conueniunt in nominandis omnibus libris qui ad eum Canonem pertinent, non sufficit ad euincendum eum Canonem non fuisse constitutum, sed arguit duntaxat, nonnullos sibi plus æquo permisisse in eo Canone iudicando. Est autem valde iniquum, de omnium Ecclesiarum sententia iudicare, ex paucorum virorum testimonio. Sunt enim omnino pauci ii qui de nonnullis Noui Testamenti libris paulo senserunt iniquius, si cætetis comparentur.

VII. Hosii & Stapletoni determinatio habet pro fundamento dubitationem, quam necesse est, nisi longe discedant aduersarii à vocis proprietate, ita intelligi, vt significet non satis certos fuisse Patres vtrum Canonici fuerint libri, an vero Apocryphi. Itaque dico aduersarios multipliciter peccare. Primo, Stapletonum: qui inter libros, de quibus sit dubitatum, etiam eos numeret, qui nunquam sint in Ecclesia probati neque à populo, neque à doctoribus. Et eos rursus, qui à Patribus proxime post Apostolos, relati sunt in Canonem. Quæ certe magna est incogitantia. Secundo omnes, hac exceptione vtentes ad nominatos à nobis ex antiquitate testes. Quid enim? an audent asserere ab iis dubitatum esse? At verba contrarium significant, omnes enim, libros à nobis Apocryphos appellatos nullo verbo significant posse introduci in Canonem, sed securi excludunt. Exempli gratia, cum dixit Hieronymus, quidquid extra hos est, inter Apocrypha esse ponendum, dubitantisne videtur ea vox an certo affirmantis? Rursus, cum vult, quæcunque non sunt apud Hebræos, procul esse abiicienda, an superest aliquid quo niti possint ii qui ausint dicere non satis certum fuisse Hieronymum, quo in ordine illa constituerentur?

VIII. Quin potius considerent, ex nostris testibus nullum esse qui non confidenter testimonium dicat, neminem qui sibi in hac causa diffidere vel testetur, vel tantillo prodat indicio: Quantam confidentiam suis omnibus vindicare non possunt. Nam Augustinus & cum totum Canonem enumerat, vt alias obseruauimus, præmunit auditorem certis cautionibus, vt ne omnes eodem habeat loco, vsque adeo vt eum Bellarminus negarit æque certum fuisse de omnibus vtrum essent Canonici. Et cum de Maccabæis nominatim agit, ita meticulosum videas, ita consideratum, ac titubantem, vt pene miserationem excitet. Receptus est, inquit, Esto, inquam: sed quomodo? Non inutiliter: quam timide! propter quorundam martyrũ passiones Caute! Si sobrie legatur. Quis non hoc verbo titubantem agnoscat? Nam profecto Geneseos liber siue caute legatur, siue incaute, tamen est Canonicus. Itaque si quicquam in hoc argumento dubitatio valet, valet profecto pro nobis aduersus Canonem Tridentinum.

IX Tertio peccat Stapletonus, qui populum opponat magistris Ecclesiasticis. Sic enim Schismaticam nobis Ecclesiam refert: in qua variæ sint in rebus fidei, discrepantesque Doctorum & plebis sententiæ, quod non oportet: vix etiam fieri potest, cum libros non aliunde plebs accipiat quam à Doctoribus: nec librorum etiam autoritatem, quanta cuique tribuenda sit: nisi forte eos nobis doctores proponat, qui plebem non doceant: cuiusmodi apud Papistas sunt infiniti, ex quorum, credo, modulo reliquos metitus est.

X. Quarto, si quicquam ad rem hæc facit oppositio, tum ea pro nobis militat. De his enim libris qui à nobis ex Canone eiiciuntur, docti dubitarunt, imperitis contra sentientibus. Testes habeo, primo Hieronymum Prologo in Danielem qui testatur se subiecisse Susannæ historiam, Hymnum trium puerorum, Belis & Draconis fabulas, *ne videremur apud imperitos magnam partem voluminis detruncasse.* Secundo Lyranum prologo 1. *multi qui ex eo quod non multam operam dant Sacra Scripturæ, existimant omnes libros qui in Biblia continentur, pari veneratione esse reuerendos atque adorandos, nescientes distinguere inter libros Canonicos, & non Canonicos, quos Hebræi inter Canonica computant, vnde sæpe coram doctis ridiculi videntur.* Significat igitur Hieronymus & Lyranus suo tempore imperitiores libros eos habuisse pro Canonicis, sed peritiores dubitasse, siue potius non dubitasse, sed eos habuisse pro Apocryphis.

XI. Iam ad Hosii exemplum, respondeo, non esse simile. Nam primo; dissimilitudo magna est inter vnicum Thomam, nondum accepto Spiritu Sancto, & vniuersam Ecclesiam, in qua sunt ipsi Apostoli, qui etiam post Spirrtum S. acceptum cœlitus, hos libros reliquerunt inter Apocryphos: quæ differentia, indicat illam Thomæ dubitationem de resurrectione, originem habuisse ex eius defectu, ideoque fuisse vitiosam: sed hoc de Apocryphis iudicium non posse imputari humanæ infirmitati: quia in rebus fidei, ducti sint Apostoli in omnem veritatem. Secundo eam resurrectionem Thomas in dubium vocauit, quam non habebat cognitam: sed hos libros ii reliquerunt inter Apocryphos, à quibus erant optime cogniti; & quidẽ, vt loquebatur Augustinus, habito diligenti examine. Tertio, Thomas de resurrectione tantum dubitauit, at non etiam negauit Christum resurrecturum. Sed de his libris non tantum dubitarunt partes, vtrum essent Canonici, quasi rem totam in medio relinquerent, sed conceptis verbis & negarunt esse Canonicos, & asseruerunt esse Apocryphos: imo etiam dixerunt non esse recipiendos, imo potius reiiciendos. Quarto ea resurrectio certissimis argumentis se postea credendam prodidit Thomæ, vt dubitare desisteret. At hos libros qui inter Apocryphos primo nominabant, nunquam deinceps sententiam retractarunt: imo ne post eos quidem nulla apparent noua argumenta quibus doceantur recipiendi, sed ne quidem esse recepti. Quare quemadmodum in reliquis fidei articulis, quia constat eos qui hominem nudum assererent Christum ab ipso statim initio repudiatos, deinceps etiam nunquam esse recipiendos: simili prorsus ratione, cum certum sit hos libros ab ipso Apostolorum seculo fuisse à Canone exclusos, necesse est, vt eos nunquam deinceps admittat Ecclesia.

XII. Alphonsus de Castro lib. 1. aduersus hæreses cap. 2. sic disputat, *Eritne Ecclesia semper in eodem statu vt nunquam proficiat? Absit. Proficit enim, vt in virtutibus & bonitate, ita in scientia & doctrina, Deo eam quotidie plenius illustrante. Propter hoc in Canticis, Ecclesia comparatur Auroræ. Quæ est ista, inquit, quæ progreditur tanquam Aurora consurgens? Aurora autem temporis successu magis splendet, vehementius rutilat. Sic etiam si velimus Ecclesiam à calce, vt dicitur, ad carceres reuocare, quam parua lux in principio nascentis Ecclesiæ? tunc enim paucissimis notum mysterium illud absconditum. Illi etiam quibus nosse datum est (Apostolos excipio) non tam plene & perfecte sicut posteri. Quo fit vt multa nunc sciamus, quæ à primis patribus aut dubitata, aut prorsus ignorata fuerunt.*

XIII. Respondeo Ecclesiam semper proficere, in membris suis, quæ quotidie promouent in fide & pietate. Sed fidem ipsam non promoueri sic vt augeantur fidei dogmata, & aliquot post Apostolos seculis, nonnulla reuelentur, quæ ab initio non essent reuelata. Ita diserte Lyranensis, *Adnunciare aliquid Christianis Catholicis, præter id quod acceperunt, nunquam licuit, nusquam licet, nunquam licebit: & anathemare eos qui adnunciant aliquid præterquam quod semel acceptum est, nunquam non oportuit, nusquam non oportet, nunquam non oportebit.* Sed & idem de profectu Ecclesiæ. *Dicat aliquis, Nullusne ergo in Ecclesia Christi profectus habebitur religionis? Habeatur plane, & maximus. Nam quis ille est tam inuidus hominibus, tam exosus Deo, qui istud prohibere conetur? Sed ita tamen, vt vere profectus sit ille fidei, non permutatio, siquidem ad profectum pertinet, vt in semetipsam vna quæque res amplificetur: ad permutationem vero, vt aliquid ex alio in aliud transuertatur. Crescat igitur oportet & multum vehementerque proficiat tam singulorũ quam omnium, tam vnius hominis, quam totius Ecclesiæ ætatum, ac seculorum gradibus intelligentia, scientia, sapientia: sed in suo duntaxat genere, in eodem scilicet dogmate, eodem sensu, eademque sententia. Imitetur animarum religio rationem corporum, quæ licet annorum processu numeros suos euoluant, & explicent, eadem tamen quæ erant permanent.* Et reliqua in eandem sententiam egregia. Itaque fallitur Alphonsus, qui ita proficere vult Ecclesiam, vt quotidie nouas addat fidei particulas. Fallitur cum negat plurima fuisse initio Ecclesiæ cognita, quæ nos hodie cognoscimus. Etsi enim verum sit in Ecclesia Papistica, multa haberi eiusmodi, tamen non debent errores Papistici officere sinceræ fidei.

Cap. XII.

An Ecclesia possit adhuc libros ad Canonem adiicere.

I STapletoni vero disputatio specimen est audaciæ Papisticæ, quæ nihil relinquat inausum. Nimirum sicut sanctos quotannis indigetat, ita sibi licere vult Episcopus Romanus pro arbitrio nouos libros Christianis obtrudere in Canonem admittendos. Rursus autem multiplici distinctione pulverem iniicit lectorum oculis. Quadrupliciter enim Scripturam nouam partitur: vt primus ordo sit, eius scripturæ: quæ noua sit quoad solam approbationem & declarationem, non autem quoad ipsam scriptionem, nimirum quia iam olim sit edita. Secundus, eius scripturæ, quæ noua sit non tantum quoad approbationem, sed etiam quoad scriptionem, nimirum quæ iam primum componatur & edatur. Tertius, eius scripturæ, quæ ita sit noua quoad approbationem, vt iam olim reprobata sit, vt Euangelium Thomæ, Petri, & similia. Quartus eius scripturæ, quæ ita sit quoad approbationem noua, vt eam nec reprobauerit, nec approbauerit vetus Ecclesia, saltem vt de eius approbatione constet, quia vel nullum prorsus de illa iudicium tulerit, eam in medio relinquens & tolerans, vel si approbauit, de approbatione certo non constet.

II. Sic Stapletonus imperite, quatuor faciens ordines, qui re vera tres sunt: nam duo postremi, ad primum pertinent, hoc modo: Scriptura noua dicitur, vel quoad scriptionem, vel tantum quoad approbationem: hæc duplex; vel olim reprobata, vel non reprobata, etsi non probata. Vult igitur Stapletonus Scripturam nullam quæ quoad scriptionem noua sit, posse vlla autoritate in Canonem recipi: ac ne eam quidem quæ olim reprobata fuerit: sed duntaxat eam quæ etsi non constet de approbatione, non fuit tamen approbata.

III. At nos negamus licere vlla autoritate admitti in Canonem vllam scripturam quæ non fuerit statim ab initio constituti Canonis excepta pro Canonica, quantumlibet vtilis sit, quocunque prodierit tempore. Et habemus consentientem ex Papistis Thomam Valdensem lib. 2. tom. 1. Doctrinalis fidei c. 20. *Ecclesia dicit non posse iam augeri librorum numerum: quia lex Christi iam attigit ad perfectum. Ecce, non minor est potestas hominis in naturalibus, cum creuerit ad perfectum hominem, quam cum infans fuit, & cœpit crescere: tunc autem habebat quo crescere per pollices, atque pedes vsque ad debita quantitatis ascensum: cum autem factus est vir, non potest, sicut Dominus dixit, adiicere ad staturam cubitum vnum, imo nec pollicem. Ita ergo lex Christi per totum decursum veteris Testamenti infans erat, dicente Apostolo: quod nihil ad perfectum adduxit lex: temporis vero plenitudo fuit tempus Christi & Apostolorum. Vsque tunc ergo, quia fides habebat quo crescere, posset per appositionem librorum staturam perfectæ proceritatis acquirere. Elapso autem Apostolico tempore non potuit censere amplius nisi quis dicat eam hactenus imperfectam.* Habemus item Durandum Tertii dist. 20. q. 1. *Hoc autem quod dictum est de approbatione Scripturæ per Ecclesiam, intelligitur solum de Ecclesia, quæ fuit tempore Apostolorum, qui fuerunt repleti Spiritu Sancto: & nihilominus viderunt miracula Christi, & audierunt eius doctrinam, & ob hoc fuerunt conuenientes testes omnium quæ Christus fecit, aut docuit, vt per eorum testimonium Scriptura continens facta & dicta Christi approbaretur.*

IV. Stapletonus vnicum habet argumentum: quia *Ecclesia Apostolis longo tempore post succedens quosdam declarauit Canonicos scripturarum libros, qui tempore Apostolorum dubii sunt habiti. Præsens autem Ecclesia ab illa succedente nullo modo differentem habet potestatem. Ergo & præsentem Ecclesiam idem facere posse non est improbabile.*

V. Respondeo sumi falsum: reuera enim nullos esse ab Apostolorum tempore libros admissos in Canonem. Nam quod ille articulo præcedente probasse iactat, receptas fuisse in Canonem auctoritate decernentis Ecclesiæ, quæ ab Apostolis & eorum successoribus receptæ non erant, æque mendacium est. Quid enim? Epistolam Iacobi in exemplum citat, de qua cum diu dubitatum esset, vt memorat Eusebius libr. 2. c. 22. tamen à Concilio Laodiceno & deinceps semper in Canonem accepta est. Libros etiam Maccabæorum, Iudith, Tobiæ, & Apocalysin, qui in Concilio Niceno, & aliis in Canone numerantur. At hæ meræ sunt imposturæ. Nam de Maccabæis, Iudith, Tobia, quod dicitur, petitio est principii: nos enim & negamus, & argumentis prolixe solideque refutamus. Epistolam vero Iacobi, & Apocalypsin, quam ridicule Sophista computat inter eos libros, qui ab Apostolis & eorum successoribus recepti non erant. Itane? vt quos libros ipsi scripserunt Apostoli, ii non sint ab Apostolis accepti, non sint probati? Monstrum hominis oportet esse, qui id aut dicat, aut credat. Scilicet Epistolam suam Iacobus non probauerit: aut post reliquos omnes defunctos, Ioannes de Apocalypsi dubitauerit. Somnia.

VI. Sed Eusebius testatur dubitatum esse de Iacobi Epistola. Imo (inquam) de Epistola etiam ad Hebræos, deque Apocalypsi Hieronymus in Epistola ad Dardanum. Sed primum hoc nihil ad Stapletoni quæstionem: quæ erat non de libris, de quibus aliquando dubitatum fuerit, sed de iis qui non essent ab Apostolis recepti. Deinde hæc iudicia fuerunt particularia, id est, paucorum siue hominum, siue etiam Ecclesiarum, non vniuersalia omnium Christianorum, aut etiam maioris partis. Epistolam Iacobi Eusebius dixit esse suppositiam. ἱστορεῖς νοθεύεται; at non item reliqui omnes. Epistolam ad Hebræos Latini non admittebant: & Apocalypsin Græci, teste Hieronymo: sed an omnes? nullo modo. Nam & ex Græcis plurimi Apocalypsin recipiebant, & ex Latinis Epistolam ad Hebræos. Id innuit ipse Hieronymus eadem Epistola ad Dardanũ, *Quod si eam* (inquit, nempe ad Hebræos) *Latinorum consuetudo non recipit inter Scripturas Canonicas, ne Græcorũ quidem Ecclesiæ, Apocalypsin Ioannis eadem libertate suscipiunt: Et tamen nos vtramque suscipimus: nequaquam huius temporis consuetudinem, sed Veterum Scriptorum auctoritatem sequentes, qui plerunque vtriusque abutuntur testimoniis, non vt interdum de Apocryphis facere solent, quippe qui & Gentilium literarum raro vtantur exemplis, sed quasi Canonicis & Ecclesiasticis.* Et Bellarminus ipse c. 48. ex Eusebii testimonio, non omnes, quod Stapletonus facit, sed quosdam colligit olim dubitasse de Epistolis, Iacobi, Iudæ, Petri 2. Ioannis secunda & tertia. Est autem valde iniquum, si quia quidam dubitarunt, ideo ab Ecclesia negemus receptas pro Canonicis. At notandum, ab Hieronymo opponi sua tempora præcedentibus: vt significet non fuisse inde à principio vsque, sed à paucis annis dubitatum: nam Veteres eos libros vulgo vsurpasse pro Canonicis. Itaque nihil Stapletonus probauit.

VII. Nos vero negamus quicquam hic licere Ecclesiæ, his argumentis. Primum argumentum, quia nihil liceat addere ad verbum Dei. Respondet Stapletonus: Hoc non esse supperaddere Scripturas sine fine: quia qui supersunt libri scripti Apostolorum tempore, eorum certus & exiguus est numerus. At illud sine fine quorsum? Ex argumento quidẽ quod ipse sibi proposuit. Sed quid ad nos? Nouimus enim Sophistarum morem hunc esse, vt sibi ipsi argumentorum laruas fingant quibuscum luctentur. At nos scimus prohiberi non tantum ne sine fine addantur Scripturæ scripturis: sed etiam ne quid omnino addatur ad Sanctas Scripturas. Etsi autem illa scripta, quæ Stapletonus designauit, edita sint Apostolorum tempore, tamen non sunt Verbum Dei, aut Scriptura Sancta: itaque quisquis eas in Canonem intrudet, is addet non verbum Dei ad Verbum Dei.

VIII. Secundum argumentum: Si addi possent libri ad Canonem, ergo Canon non esset definitus siue constitutus. At posterius falsum: ergo & prius. Probatur consequentia, quia cum Canon librorum nihil aliud significet quam numerum, & sciant omnes numerum constitutum & definitum excludere maiorem: certe quicunque augeri posse disputabit librorum Canonicorum numerum, eum necesse est negare, numerum iam esse definitum: aut contendat male definitum. Assumptio autem patet ex variis Patrum locis. Athanasius in Synopsi dicebat τὰ βιβλία esse non tantum κανονιζόμενα, sed etiam ἐν ἀόριστῳ non indefinita siue numero incerta, ἀλλὰ μᾶλλον ὡρισμένα. Augustinus, *Quis nesciat Sanctam Scripturam Canonicam certis suis terminis contineri?*

IX. Tertium argumentum: Si Ecclesiæ præsenti liceret Canonicos facere eos libros, quos Antiqua Ecclesia reliquit in Apocryphis: Ergo maiorem authoritatem haberet. At non habet: Ergo non potest. Probatur consequentia: quia rescinderet præsens Ecclesia iudicium antiquæ: est autem id maioris auctoritatis iudicium. Minor patet ipsis aduersariis consentientibus. Nam ipse Stapletonus non ausus est nisi parem tribuere. Possunt respondere, nullum fuisse veteris Ecclesiæ iudicium de iis libris: nam ita Stapletonus quartum suum explicauit modum approbandi nouas Scripturas. Quod si nullum fuit: ergo non poterit rescindi. At falsum sumitur: Nam Augustinus asserit Canonem constitutum esse diligenti examine habito. Non potuit autem esse examen diligens, nisi omnibus libris consideratis, vt tandem pronunciaretur hos pertinere ad Canonem, illos minime. Itaque etsi non habeamus concepta verba, vbi legamus hoc iudicium de Apocryphis: tamen non minus iudicati sunt: idque constat ex Canonicorum enumeratione. Nam cum infiniti sint Apocryphi, non necessaria est, imo vero etiam impossibilis eorum enumeratio: itaque sufficit Canonicorum numerum iudicasse. Atque hoc certissimum est iudicii argumentum. Sic Bellarminus cap. 20. concludit Psalmum 151. qui inuenitur in Græcis exemplaribus aliquot, esse Apocryphum, quia Veteres nominatim ponunt in Canone centum quinquaginta Psalmos.

Cap. XIII.

De libris Hermæ & Clementis.

I. ET quia libros Hermæ & Clementis protulit nominatim in exemplum, operæpretium erit examinare, vt hoc quasi specimine nouerimus ingenium Theologastrorum Papistarum. Et primo de libro Hermę, siue Hermetis, ea est Bellarmini sententia, vt referendus sit inter Apocryphos; non minus, quam alii, qui omnium sunt confessione Apocryphi, cap. 20. Qua in re si non fallitur, viderit Stapletonus, quæ sit sibi spes residua.

II. Porro de auctore non satis constat: quidam illum censent qui à Paulo nominatur in Epistolæ ad Romanos c. vlt. teste Hieronymo in Catalogo. Origenes, opinor, primus est apud quem id legitur; quem sequutus Sixtus Senensis, & consarcinatores Bibliothecæ Sanctæ, qui hunc authorem honestant titulo discipuli Pauli. Sed auctor libri Pontificalis, siue is Damasus est, siue Anastasius Bibliothecarius, alium nominat, qui vixerit temporibus Pii primi Romani Pontificis annis circiter centum serius. Quod si verum, perit Stapletoni iudicium: scriptus enim liber est post Apostolorum seculum: quia vixit Pius ad annum à Christo nato 167. Negat autem Stapletonus posse admitti, nisi quæ Apostolorum sunt tempore scripta: tempore autem Pii, iampridem Ioannes vltimus Apostolorum excesserat è viuis. Sed quicunque tandem auctor sit, tamẽ liber hactenus nunquam est habitus pro Canonico, etiamsi à nonnullis Veterum vsurpata sint eius testimonia, paucis tamen iis, Origene, Athanasio, Eusebio, forte etiam Irenæo: sed vix aliter quam citari solent quicunque non diuini: quod ne Stapletonus quidem reuocat in dubium. Et videre quilibet potest ex ipsis locis, quos initio tom. 5. collegerunt auctores Bibliothecæ Patrum.

III. Sed quicunque tandem sit auctor, liber est alienus ab auctoritate Canonica: Habet enim nonnulla indigna Spiritu Sancto: habet errores manifestos. Indigna sunt, primum quod non tantum Ecclesia vocetur Domina; sed etiam Angelus Dominus: quod sane nunquam fecit vllus auctor Canonicus: secundo, quod siue Ecclesia, quæ inducitur mulieris specie, siue Angelus, vix quicquam Hermam docet, nisi cum indignatione; atque, vt ita dicam, fustibus: adeo subinde scisciranti irascuntur: & improbum appellant, & molestum; & versutum, & stultum & insensatum; & quid non? Ita-ne solent Angeli? Tertio, is auctor inter Angelos satis confidenter officia partitur, alius præsit pœnitentiæ; alius pœnis, alius bestiis. Quid? quod iurantem Deum inducit per Filium?

IV. Sed erroris est crassissimus, cũ iteratæ multis locis negat pœnitentiæ

tiæ locum vllum esse: Visione 2. *Turauit Dominator ille per gloriam suam, super electos suos, præfinita die ista, etiam nunc si peccauerit aliquis, non habiturum illum salutem.* Et rursus mãdato 4. disertius, *Audiui à quibusdam Doctoribus, quod alia pœnitentia non est nisi illa cum in aquam descendimus, & accipimus remissionem peccatorum nostrorum, vlterius non peccare, sed in castitate permanere. Et ait mihi: Recte audisti.* Secundus error: cum turrim dixisset ædificari, id est Ecclesiam, & lapides nonnullos ab ædificantibus abiici vt nõ conuenientes structuræ: iis tamen salutem post pœnas pollicetur, licet extra Ecclesiam. Locus est in Visione 3. *Interrogaui illam, an iis omnibus lapidibus qui proiecti sunt, nec conueniebant in structuram turris, an est pœnitentia, & habebunt locum in turre hac? Habent* (inquit) *pœnitentiam: sed in hac turre non possunt conuenire: alio autem loco ponentur multo inferiore: & hoc cum cruciati fuerint, & impleuerint dies peccatorum suorum.* Tertius error mandato 6. *Si etiam nequissimus vir fuerit, aut mulier, & ascenderint in cor illius opera Genii æquitatis, necesse est illum aut illam aliquid boni facere.* Nam id significat bona fieri, non voluntate sed necessitate. Adde Bellarmini obseruationem in libro de Scriptoribus, *Quamuis hic liber multa vtilia habeat, vt S. Hieronymus scribit, habet tamen etiam aliqua noxia, vt de vnica pœnitentia secundum errores Nouatianorum, quibus hic liber fauere videtur: vt etiam illud de duobus geniis, siue duobus Angelis, vno bono & altero malo singulis hominibus à Deo tributis.* Et hunc librum dicat aliquis posse fieri Canonicum?

V. Accedo ad Clementis Constitutiones: quas ego quidẽ longe censeo præferendas Hermæ Pastori; non posse tamen esse Canonicas. De his Photius Bibliothecæ cap. 113. ita iudicauit, αἱ δ' Ἀποστολικαὶ περὶ μόνοις δόκησιν εἰσίχεσθαι. Κακοπλασίᾳ, ὧν ἐν χαλεπὸν ἀπολυόμενοι. καὶ ὅλως τῷ δόγματι παρεμπίπτουσι βύβλοις πολλὰς ἐπαφίησι, ἃς καὶ ῥᾷστον ἀναλύεσθαι. καὶ ἐπ' αἱρεσιαρχίᾳ, ὅπερ ἀνιᾶσι καὶ βιαίως ἀναιρεῖσθαι, *Videntur* (inquit) *Constitutiones tripliciter accusari posse: male seruati in compositione decori, quam criminationem facile sit depellere: conniciorum in Deuteronomium, quæ non ægre dissoluuntur: & insuper Arianismi, quem difficilius sit depellere.* Hoc iudicio valde Turrianus exultat, commendata mirum in modum Photii dignitate. Sed cum bona Photii venia, cuius etiam rationes nemo nostrũm nouit, patiatur bonus Iesuita, paulo diligentius inquirentes in rem ipsam, examinatis etiam eius excusationibus. In Constitutionibus ego deprehendi aio, & mendacia, & hæreses.

VI. Mendacia continent in primis vitium illud κακοπλασίας, quod primo loco Photius nominabat. Totus enim liber absoluitur inductis Apostolorum omnium personis loquentibus ad omnes Christianos, eisque certos Canones præscribentibus. Ipso statim initio, *Apostoli & Presbyteri, omnibus qui ex gentibus in Dominum Iesum Christum credidistis, gratia vobis & pax ab omnipotente Deo.* Lib. 6 c. 14. *Ipsi nunc in vnum congregati, Petrus, Andreas, Iacobus, & Ioannes filii Zebedæi, Philippus, Bartholomæus, Thomas, & Matthæus, Iacobus Alphæi, & Lebbæus cognomento Taddæus, Simon Cananæus, & Matthias qui loco Iudæ in numerum nostrum electus est, & Iacobus frater Domini, idemque Hierosolymitanus Episcopus, item Paulus Doctor gentium ac vas electionis, omnes* inquam) *in vnum congregati scripsimus vobis Catholicam hanc doctrinam.* Denique hoc libro 8. singulis nominatim sui tribuuntur Canones. At hoc quomodo non dicam fieri, sed omnino ἀχρημόνως fingi potuit?

Nam primo tres Iacobi nominantur, vnus Zebedæi, secundus Alphæi, tertius frater Domini. At Baronius Annalium tom. 1. ad annum 44. n. 36. seuere hanc sententiam verberat, adhibita Scripturæ auctoritate: quia Paulus 1. ad Galatas, Iacobum, quem se Hierosolymis vidisse testatur, appellet fratrem Domini, ac numeret inter Apostolos, & quidem eximios capite secundo; vt non fuerint Iacobi plures duobus.

VII. Secundo in ea enumeratione præsentes sistuntur omnes illi Iacobi cum reliquis Apostolis: adeo vt necesse sit eum conuentum factum intra annos à Christo passo decẽ: nam Iacobus Zebedei occisus est anno Christi 44. teste Baronio. Plurima tamen sunt quæ huic fictioni repugnant: Primo, quia inter libros in Ecclesia legendos lib. 2 cap. 57. nominantur quatuor Euangelia: cum tamen nullum eorum Iacobus ille Zebedæi videre potuerit: Ioannes etiam, ex reliquis nullus. Secundo, libri 7. c 47. numerantur quædam Episcoporum successiones; vt Hierosolymis Iacobi, Simeonis, Iudæ, Romæ, Lini, Clementis. Hæc vero fœdissima ἀνισοχρονία. Hierosolymis mortuum Iacobum Baronius refert, anno Christi 63. Simeoni Nicephorus in Chronologia tribuit annos viginti tres: ac proinde Iudam successorem Simeonis necesse est Episcopatum inisse anno octogesimo sexto: quo tempore vix alius Apostolus præter Ioannem in viuis erat: certe mortui vterque Iacobus, & Paulus, & Petrus. Tertio Romæ Baronius contendit (atque ea est omnium Papistarum sententia) mortuo Petro in Episcopatu successisse Linum, inde Cletum; tum Clementẽ: quomodo igitur potuit Petrus testari se Lino mortuo Clementem substituisse? Quarto sui fœde obliuiscitur autor. Nam cum, vt dixi, Iacobos tres huic conuentui sistat præsentes, tamen Iacobum inter mortuos numerat lib. 9. c. 7. *De martyribus vero præcipimus vobis vt in omni honore sint apud vos, vt apud nos fuerunt Iacobus Episcopus & condiaconus noster Stephanus.* Quid? quod libr. 8. c. 33. festos Apostolorum dies nominat, & iubet obseruari? Et festos fuisse quisquam Apostolorum, credat ipsis viuis Apostolis? Monstrum hoc quidem autoris fuisse necesse est. Quinetiam lib. 7. c. 7. *De Episcopis vero, qui à nobis, dum viximus, ordinati sunt.* Quasi iam vita functi in vnum conuenissent, harum διαλογῶν gratia.

VIII. Tertio: lib. 5. c. 19. à Iudæis asserit legi librum Baruc, quem tamen apud eos nec legi, nec haberi testatur Hieronymus. Capite decimo tertio; Iuda absente tradita esse mysteria preciosi corporis & sanguinis Christi. Cap. 14. Christum iussisse ieiunare quarta & sexta feria: soluere vero ieiunium septimo die post galli cantum. At hæc totidem sunt mendacia. Lib. 6. c 8. mentio fit disputationum de Propheta, & vno Deo, cum Simone in Cæsarea Stratonis præsentibus Zachæo, Barnaba, Niceta, & Aquila: quæ fabula narratur in Recognitionibus.

IX. Quarto: quale illud est quæso, c. 24. ex libr. 6. Οὐ μόνοις τὰ τῆς δικαιοσύνης νόμοις οἱ ἡμῶν ἐπιδεικνῦσθαι βούλεται, ἀλλὰ καὶ οἷς ἀπὸ Ῥωμαίων δεδόκηται αὐτὸν φαίνεσθαι καὶ λάμπειν· καὶ γὰρ καὶ οἱ πιστεύσαντες ἐπὶ τὸν Κύριον, καὶ πολυθεΐας ἀπίστησαν, καὶ ἀδικίας, καὶ τοῖς ἀγαθοῖς ὑποδέχονται, καὶ τοὺς φαύλους καταδίκαζουσιν, *Neque vero vult vt per nos tantum lex iustitiæ eniteat, sed voluit & per Romanos quoque lucere ac splendere, nam & ipsi postquam in Dominum Iesum credidere, à Deorum multitudine, atque iniustitia desciuerunt, bonosque probant, & prauos puniunt.* Item quisquam patienter audiat, tempore Apostolorum: mitto Apostolos, tempore Clementis Romanos, & desciuisse ab idolis, & prædicasse τὸν τῆς δικαιοσύνης λόγον.

X. Medetur tanto absurdo Turrianus, quod ex 1. ad Rom. & epistola ad Philippenses constet, tempore Pauli fuisse Romæ qui crederent, etiam ex primariis: & quidem domo Cæsaris. Addit ex Tertulliano ad Scapulam, Seuerum gentilem, sed, vt quidem censet ipse, occulte credentem, non modo non læsisse Christianos, sed etiam testimonio exornasse. Ex Cyrillo Alexandrino 5. contra Iulianum, annuisse Deum Romanorum principatui, vt omnibus imperare possent, quo omnis regio, & ciuitas, & vna cum aliis, iis qui in sacri regni soliis honorifici sunt, ipsum adorarent: *id quod tandem*, inquit, *reipsa factum videre licet.* Quibus recensitis: Nõ igitur, inquit Turrianus, necesse est suspicari, scripta hæc esse Constantini temporibus, quasi non fuissent antea credentes ex Romanis qui Iudæos coercerent; cum fuisse temporibus Apostolorum constet nobiles multos ex domo Cæsaris: quos quidem iudicia exercuisse, & gessisse magistratus, nemo cum ratione dubitare potest.

XI. Hæc ille, vt est ex multa lectione confidentissimus sui, & sperans nihil non posse persuadere. Sed artificium cui non olet, saltem ex suspicione Seueri? Occulte hunc credidisse, quis vnquam dixit? Ne ipse quidem Tertullianus, à quo solo suspicionis fundamentum habet. Cur non æque Plinium finxit? Quid illud? fuisse temporibus Apostolorum, nobiles multos credentes? Ain, tu, multos? Vnde tandem? Nam Paulus ad Philippenses multos non dixit, *Qui sunt ex Cæsaris domo.* Sic ille non tantum coniicit, sed etiam coniecturas in immensum sibi permittit augere.

XII. Cæterum, vt ei coniecturas has omnes condonemus, nemo dixit hæc scripta fuisse Constantini temporibus, quasi non fuissent antea credentes ex Romanis. Finxit ipse sibi hoc ludibrium Iesuita, quod facile dissiparet. Et si nihil aliud Clemens ille diceret, nisi fuisse qui crederent, nemo aduersus eum hisceret. Sed dixit, Romanos in Iesum credidisse: & postquam credidissent, desciuisse à Deorum multitudine; breuiter per eos Iustitiæ legem enituisse. Hoc nos tam falsum esse scimus, quam illud verum concedimus. Et habemus autorem ipsum Cyrillum, quem sibi testem allegabat. Nam quid illud est, *Id quod tandem re ipsa factum videre licet?* An quasi diceret, factum iam tum cum Apostoli essent in viuis? An potius aliquot seculis postea? Hoc ergo nos reprehendimus in Clemente, quod illud affinxerit Apostolorum temporibus, quod tamen sit tandem factum; id est, seculo quarto. At potuerunt primarii illi magistratus gerere: & potuerunt, inquam, non gerere: atque adeo testem vel vnum postulo, qui asserat gessisse. Nam Clemens ipse, quem dicunt consanguineum Cæsaris, nullum gessit. Tunc autem si gessissent quidam, nam multi non potuere, qui multi non erant, tamen pauci non erant satis, vt dicerentur Romani discessisse ab idololatria.

XIII. Sed scripsit Paulus, *omnibus, qui Romæ estis*: id est, autore Theodoreto, diuitibus, tenuibus, artificibus, ministris, dominis & magnatibus. Audio. Sed quot illi? Omnes ne Romani ἀδιακρίτως; an vero cum exceptione? Imo, *Omnibus, qui Romæ estis, dilectis Dei, vocatis sanctis.* Non igitur omnibus, quotcunque erant Romæ: sed omnibus sanctis, qui erant Romæ. Quare quocunque se Turrianus vertat, quemcunque lapidem moueat, non efficiet, vt non sit hæc immanis κακοπλασία.

XIV. Addo huic mendacio mendacium aliud proprie pertinens ad crimen κακοπλασίας. Eodem libro & c. addit iis quæ iam sunt annotata, eosdem Romanos postquam essent Christiani, Iudæos habuisse tributarios, & simul inhibuisse suos ritus exercere. Ἰουδαίους ὑπὸ φόρους ἔχουσι, & τοῖς ἰδίοις δικαιώμασιν οὐκ ἐῶσι κεχρῆσθαι. *Iudæos cogunt conferre tributum, & eos legibus δικαιώμασιν vti non sinunt.* Paulo post, αὐτοὶ ὑπὸ Ῥωμαίων τὴν ἐξουσίας στερηθήσαν, καὶ τὴν νομικῆς λατρείας. *Eos ipsos Romani, potestate, & cultura legis Mosaicæ priuarunt.* Enimuero quis tã hospes in historia, vt ignoret ab Romanis adhuc Ethnicis Iudæos priuatos sua ἐξουσίᾳ? Nam ipso iam Christi tempore cum ne vnus quidem Romæ Christianus esset, constat ex Euangelio κεκωλυμένους καὶ ἀναιρεῖν οὓς ἂν θέλωσι, *inhibitos occidere quos vellent.* Constat etiam quandiu Clemens fuit in viuis, libere Mosaicos ritus exercuisse. Itaque non leuis hinc coniectura authorem vixisse sub Christianis Imperatoribus.

XV. Venio ad hæreses. Arianismum obiecit Photius, & quidem purgatu difficilem: fateturque Turrianus loquutum durius, excusans exemplo multorum patrum, imo Scripturæ: sed ne tenuissimum quidem vestigium indicauit. Ego hunc locum prorsus arbitror abhorrere à pietate, quum c. 26. lib. 2. Episcopum Deo comparauit, Diaconum Christo, Diaconissam Spiritui Sancto: ob eamque rationem capite vigesimo octauo Diacono assignauit duplum eius quod acciperet vidua: Sacerdoti vero primitias. Quibus locis & Dei nomen Patri soli tribuitur, & inæqualibus personis, personæ comparantur. Turrianus, non inæqualitatem, sed distinctionem personarum colligendam esse dicit, & consortium voluntatis ac naturæ. At ego, non tantum distinctionem, sed etiam inæqualitatem: Nam si ita se habent Deus, Christus, & Spiritus, vt Episcopus, Diaconus & Diaconissa: tum necessario infertur inæquales esse Deum, Christum, & Spiritum. Consortium autem voluntatis fortasse non excludatur; (quanquam consortium non sufficiat in Trinitate, quod esse queat in similitudine; vt in hominibus vnum cor, & vna anima) sed naturæ profecto nullum significatur. Imo, *Æqualitatem* (inquit) *satis docuit Clemens, verbis ac sententiis Euangelii vtens.* Imo potius, inquam, verba & sententias Euangelii, impie ad inæqualitatem accommodauit huiusmodi affectata analogia: nam analogia prorsus inæqualitatis illa est. Verba autem illa etiam Ariani detorquebant.

XVI. Secundo loco constituo ὕβρεις καὶ τοῦ διευπρεποῦς. Loci sunt lib. 1. c. 6. lib. 2. c. 5. lib. 6. c. 22. quibus locis distinguit legem à Deuterosi, legis nomine Decalogum appellans, siue legem naturalem: Denteroseos vero quicquid præter eam legẽ Iudæis præceptum: illam appellat legẽ fidelium hanc vero vinculum infidelium. Turrianus ita excusat, vt dicat nomẽ διευπρεπείας initio sumptum in bonam partem pro Deuteronomio, tãdem degenerasse in aliam partem, vt significaret constitutiones impias Iudæorũ: Clementem vero priori sensu vsum esse. At Sophistã Turrianus agit: Nam

primo

primo vsus ille τῆ δευτεροστειῶν pertinet ad sequentia secula: nullum habens à primis exemplum: Deinde ὕβρεις non consistunt in δευτεροστειῶν voce, sed in eo quod ea ipsa quæ Deus per Mosen præceperat, vocentur *vincula infidelium*.

XVII. Tertio, ille nimium tribuit libero arbitrio; vt non magis Pelagius. Nam lib.8.c 1. ita loquitur, *Nolite gaudere, quod Spiritus vobis subiiciuntur: sed gaudete quod nomina vestra scripta sunt in cœlis: illud enim potestate Dei, hoc efficitur nostra in Deum beneuolentia & studio; idque adiuuante nos Deo.* Iterum, *Esse Christianum in nostra potestate est.* Hæc Turrianus.

XVIII. Quarto, Sabbathum proponit tanquam festum Christianis obseruandum: lib.7.c 24. *Sabbathum & Dominicum festos dies agitate.* Sed Turrianus notat huc pertinere Canonem Apostolorum 64. quo prohibetur Sabbatho ieiunium, *Cum enim*, inquit, *ieiunare Sabbathum prohibent, Sabbathum iubent eatenus festum agitare* Facete: vt nobis iam dies sint omnes appellandi festi, præter Papisticas esuriales ferias. Sed dissimulauit Turrianus, non tantum ieiunium prohiberi, sed etiam omne opus, lib. 8. c.33. *Ego Petrus, & ego Paulus constituimus vt serui quinque diebus opus faciant: Sabbatho autem & Dominico die vacent in Ecclesia.*

XIX. Non possunt igitur Hermæ Pastor, & Clementis constitutiones recipi in numerum Sacrosancti Canonis. Quod si non illi, quos vt eximios Stapletonus in exemplum selegerat, multo minus alii vlli.

XX. Quinto. In baptismi administratione erroneum illud est, cap.15. lib.7. quum iubet contentos esse vno baptismo, ἢ τῷ τῶν δυσωνύμων αἱρετικῶν, ἀλλὰ τῷ τῶν ἀμέμπτων ἱερέων δεδομένῳ: *non illo, qui ab infamibus hæreticis, sed qui à probatis sacerdotibus tribuitur in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. Itaque* (inquit) *neque impiorum baptismus vobis probetur, neque Sanctorum baptismus per secundum irritus fiat.* Quæ verba ad Nouatianos, Donatistasque accedunt nimium.

XXI. Scio Turrianum excusare: & hæreticos interpretari non quoslibet, sed eos qui non baptizarent in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. Et vere hæc vnica ratio excusandi: si excusari posset. Sed aliud est, quod subtiliter excogitare potuit Iesuita: aliud, quod sanis capitibus persuadere. Enimuero, neque vlla circumstantia est Clementis, vnde id eliciatur: neque satis conuenit oppositio τῶν δυσωνύμων αἱρετικῶν, καὶ τῶν ἀμέμπτων ἱερέων. Quis enim eos vnquam crimine vacantes sacerdotes dixit, qui baptizant in nomine Trinitatis? Quid tum enim, si alias iussit baptizari in eam formam, vt in 41. Canone Apostolico: Et alioqui puram aquam esse, vt apud Iudæos, vt capite quadragesimoquinto septimi libri. Atqui hic nihil tale dixit, vnde intelligamus tam late patere τοὺς ἀμέμπτους ἱερεῖς; aut tam arcte constringi τοὺς δυσωνύμους αἱρετικούς. Itaque dissentit à Turriano Bellarminus in Scriptoribus. *Iubent*, inquit, *rebaptizari eos qui baptizantur ab hæreticis, ea de causa, quia hæretici non sunt Sacerdotes.*

XXII. Sexto; hæc diserta cap. 2. lib. 3. Μονογαμία μὲν κατὰ νόμον γινομένη δικαία. Primæ nuptiæ iuxta legem initæ, iustæ: διγαμία δὲ μετὰ ἐπαγγελίαν, τῶν δόγμον: *secunda vero post promissionem, iniustæ*: τριγαμία δὲ ἀκρασίας σημεῖον· τὸ δὲ ὑπὲρ τριγαμίαν, φανερὰ πορνεία, καὶ ἀσέλγεια ἀναμφίβολος, *Tertia intemperantiæ signum. Quæ autem vltra, manifesta fornicatio, & impudicitia manifesta.*

XXIII. Turrianus iterum excusat; non damnari ipsas nuptias, sed tantum incontinentiam quarto nubentis, sic enim Latine annotauit: at Græce, nõ fieri irritas, aut damnari tanquam irritas: ἀλλ' ὡς ἀσίμους καὶ ἀσελγοῦς, sed tanquam hominis inhonesti & impudici.

XXIV. Verum Bellarminus agnoscit quartas nuptias appellari manifestam fornicationem. Nec sane aliter verba sonant. Enimuero διγαμίαν τῶν δόγμον: quomodo Turrianus interpretatur? *Nubere post promissionem sceleratum esse, εἶναι.* Sed in simili phrasi, cur tam dissimile iudicium? Deinde τριγαμίαν signum dixit incontinentiæ; at quæ deinceps, φανερὰ πορνείαν; manifestam fornicationem. Signum incontinentiæ moderatius dictum; vt accuset potius hominis vitium, quam ipsas nuptias. Sed quis sanus neget magis dici, quartas nuptias esse manifestam scortationem? Certe oppositio est duorum membrorum: vnius signum incontinentiæ: alterius manifesta fornicatio. Ergo in priori etsi incontinentia est, tamen non est fornicatio. Cum igitur possit esse signum incontinentiæ absque fornicatione; tu manifestam fornicationem nihil dixeris præter signum incontinentiæ? Imo est, inquit, πλουσία ἀπόδειξις, καὶ ἔλεγχος αὐτόθεν ληφθείς, ὥστε ἐπεῖν αὐτῷ καὶ τῷ ἀμεταγνῶν φανερὰ πορνείαν, καὶ ἀναμφίβολον ἀσελγείαν. Nugator maxime; quid tu te nobis ridendum propinas? Nam si ipsæ hæ nuptiæ, à seipsis præbent demonstrationem, vnde dicantur manifesta fornicatio; quid tu ambages nectis? quid tergiuersaris? Nam si ex se: ergo semper: ergo non per accidens. Si non per accidens; sua natura. Quis ergo neget damnari ipsas, ipsissimas inquam, nuptias quartas?

CAP. XIV.

An Veteres sibi constent in enumerandis Canonicis.

I. EXaminatis Papistarum instantiis ad maiorem propositionem nostri argumenti sexti, restat vt eas expendamus, quibus minorem eiusque probationes infirmare conantur: eæ duæ sunt.

II. Prima; quod ii autores quos plurimos citauimus, sibi non per omnia consentiunt. Andradius, *Valde considerandum est* (inquit) *eorum qui cum Hebræis sentiebant, non esse vnam eandemque sententiam. Nam Melito apud Eusebium, librum Sapientiæ cum Canonicis numerat. Origenes vero apud eundem Eusebium Maccabæorum libros in Canonicorum ordinem ex Hebræorum opinione redegit.* Respondeo negari non posse, aliquos aliquando nonnihil discessisse a Canone Iudæorum; & potuisse in eam sententiam melius nominari Canones Apostolorum, qui Maccabæorum tres libros annumerant Canonicis: Cyrillum Hierosolymitanum qui Baruc. Et rursus Nazianzenum, atque Athanasium qui Esther, librum in Apocryphis relinquunt. Sed nos his omnibus facile satisfacimus.

III. Primo, quia paucioribus plures opponimus: non enim æquum est, vt quum singulorum eadem sit autoritas, relictis pluribus, pauciores sequamur: Sic cum Athanasius Nazianzenus; Amphilochius, de Esthera indignius senserint, nos illis reliquos opponimus, à quibus honorifice nominatur. Et Cyrillo plus tribuenti libro Baruc quam par sit reliquos comparamus.

IV. Secundo, caussæ ipsæ considerandæ sunt, quæ singulos mouerunt: nam hæ si legitimæ non fuerint, cum bona eorum venia ab iis discedẽdum est. Sic Athanasium repudiasse Estheram credimus, propter temerarias illas additamentorum lacinias, teste Sixto Senensi. Nam eius libri initium posuit Athanasius eam partem, quæ narrat Mardochæi somnium. Nos vero didicimus has lacinias ab ipso corpore secernendas; non propter eas ipsum corpus respuendum.

V. Tertio Apostolorum Canones nullius esse momenti; ipsis etiam iudicibus Papistis; qui non tantum Maccabæorum tertium numerant inter Apocryphos; sed etiam Clementis ipsius Epistolas & Constitutiones, cum tamen eas iidem Canones Apostolorum recipiant: vt taceam Gelasium eis Canonibus perpetuam infamiæ notam inussisse.

VI. Quarto: quæ de Melitone, & Origene dixit Andradius, negamus esse vera. Nam ea quæ à Melitone nominatur Sapientia, non alius est liber, quam Prouerbiorum. Hæc enim Græca verba Σολομῶντος παροιμίαι, ἡ σοφία, duo nomina sunt vnius eiusdemq; libri: vt vel appositiue posita sint: vel potius articulus ἡ corruptus sit è particula ἢ, vel. Id ita esse sic probatur: primo, quia Rufinus eum locum interpretatus est in hunc modum, *Salomonis Prouerbia, quæ & Sapientia* Secundo, quia apud Nicephorum lib. 4. c.10. idem hic locus ita redditur, *Solomonis Prouerbia, siue Sapientia.* Tertio, quia in tota ea enumeratione nullis aliis libris articulus præponitur: non enim dicitur, ἡ Γένεσις, ἡ Ἔξοδος, τὸ Λευϊτικὸ, sed absque articulo Γένεσις, Ἔξοδος, Λευιτικὸν; Et sic de reliquis. Non est autem verisimile in vno libro, & quidem nulla apparẽte causa, ab eo more discessum esse. Denique Busebius eod. lib. c. 22. testatur ita Prouerbia solita esse appellari nomine Sapientiæ: ὁ μόνος ὁ αὐτός (Hegesippum intelligit) ἀλλὰ καὶ Εἰρωναῖος, καὶ πᾶς ὁ τῶν ἀρχαίων χορὸς παραδίδοσι σοφίαν τὰς Σολομῶντος παροιμίας ἐπάλουν; quem locum non solum pessime Rufinus vertit, sed etiam male Christophorsonus. Rufinus *Verum & hic ipse, & Irenæus, & omnis Antiquorum chorus, librum qui attitulatur Sapientia, Solomonis esse dixerunt, sicut & Prouerbia, & cætera,* Christophorsonus, *Porro autem non hic solus, sed Irenæus, & tota veterum turba, Prouerbia Salomonis librum esse præclara eximiaque Sapientia refertam affirmabant.* Cum ita potius exprimi debuerit, *Porro autem non hic solus. sed Irenæus, & tota veterum turba Prouerbia Solomonis appellabant παραδίδοσι σοφίαν.*

VII. Ac sane inuenias nonnunquam Prouerbiorum librum citatum nomine Sapientiæ: vt Δι' Ἡσαΐου Clementis libr. 1. c. 10. Τὸ ῥῆμα τὸ γεγραμμένον ἐν Σοφίᾳ, *Verbum scriptum in Sapientia*, Prouerb. 21. κρεῖσσον οἰκεῖν ἐν ἐρήμῳ, *melius habitare in deserto.* Nazianzenus in laudibus Gorgoniæ sororis: ὁ μὲν δὴ θεῖος Σολομῶν ἐν τῇ παιδαγωγικῇ σοφίᾳ, τοῖς παροιμίαις λέγω. *Diuinus Solomo in pædagogica Sapientia, hoc est in Prouerbiis.* Cyprianus ad Quirinum lib. 3. cap.16. *De bono martyrii, in Sapientia Salomonis.* Prouerb. 14. *Liberat de malis animam martyr fidelis.* Rursus cap. 56. *Deum nihil latere ex his quæ geruntur, in Sapientia Solomonis.* Prouerb. 15. *In omni loco speculantur oculi Dei bonos & malos.*

VIII. Restat Origenes; quem asserimus Maccabæos ponere extra ordinem Canonicorum. Repugnat Andradius, &, *Non significare voluit Origenes,* (inquit) *Maccabæorum historiam esse potius Canonicis libris adiunctam, & quasi attextam, quam proprie Canonicam: sed cum viginti duos libros ex Hebræorum traditione computauerit, hosce vigesimo secundo loco nominauit*: Imo vero neutrum, inquam, Audiamus verba: ἔξω δὲ τούτων ἐστί τε Μακκαβαϊκά, Id est interprete Rufino, *Maccabæorum vero libros extrinsecus habent.* Christophorsono: *Extra numerum istorum sunt libri Machabaici.* Hæc ego verba dico significare eos libros esse extra numerum Canonicorum. Nam eadem phrasi vsus est Athanasius in Synopsi post enumeratos Canonicos, οὗτοι δὲ τούτων εἰσὶ πάλιν ἕτερα βιβλία. Et Hieronymus, *Quicquid extra hos est inter Apocrypha esse ponendum.* Sed quid illud est quod Andradius obseruauit vigesimo secundo loco numerari Maccabæos? Sane vero ita est in Codicibus Eusebii: cum ex Iudæorũ sententia dixisset esse viginti duos libros Veteris Testamenti; ita enumerat tamen, vt nisi Maccabæorum historiam adiicias, deficiat numerus. Sed facilis responsio, mendosos esse Codices; omisso libro duodecim Prophetarũ; quem quis credat relictum inter Apocryphos? Restituendus est autem ex Nicephoro, qui lib. 5. c. 16. hunc ipsum Origenis locum recitat; sed integrum; adeo vt Maccabaici, reperiantur extra vigintiduorum numerum. Itaque nihil promouit Andradius.

CAP. XV.

An Veteres enumerarint Canonem Iudæorum, an vero Christianorum.

I. ALtera instantia est; non enumerari ab iis Veteribus Canonem Christianorum, sed Iudæorum. Sic Driedo lib. 1.cap.3. p 1. ad Hieronymum, *Sciendum, quod manifestum est ex Prologi Galeati verbis, Hieronymum supputare illic Canonem librorum non Ecclesiæ Christianæ, sed Synagogæ Iudæorum.* Canus locor. Theologic. lib.2 c. 11. ad secundum argumentum, *Non verum est in libris Canonicis decernendis Ecclesiæ regulam esse Hieronymum, quod Caietanus perperam, ne dicam pernitiose existimauit. Hic quippe (vt Ioannes Coclaus vere dixit) in enumeratione Canonicorum librorum Veteris Testamenti Iosephum sequutus est* Andradius lib. 3. defensionis Tridentinæ, *A quo* (Augustino) *quamuis dissentire D. Hieronymus videatur, Hebræorum tamen magis eum referre opinionem, quam suam explicare, non obscure demonstrabimus.* Idem Ioannes Hayus de Melitone respondet & Epiphanio.

II. Et argumentantur ex Hieronymi verbis, lib. 2. aduersus Rufinum; quæ ita habent, *Quod autem refero, quid aduersum Susannæ historiam, & hymnum trium puerorum, & Belis ac Draconis fabulas, quæ in volumine Hebræo non habentur, Hebræi soleant dicere; qui me criminatur stultũ, se sycophantam probat: non enim quid ipse sentirem, sed quid isti contra nos dicere soleant explicaui.*

plicaui. Vnde Hayus vrget in hunc modum, *Si hanc excusationem probas, quod de parte Danielis hoc loco scripsit, idem de diis libris, quos vos ipsius testimonio reiicere conamini, ipsum sensisse existimabis, ne secum ipse pugnet.*

III. Canus ad Synodum Laodicenam sic respondet, *Confirmatio, quæ ab autoritate Concilii Laodiceni sumitur, imbecilla est. Non enim Concilium negat esse Canonicos, licet inter Canonicos voluerit annumerare.* Et de Rufino, *Is,* inquit, *Patrum traditiones ignorauit.* Et paulo post, *Non igitur Patrum traditione eos libros Rufinus, sed suo potius sensu refutauit.*

IV. Respondeo; quod aiunt Iudæorum Canonem euumeratum esse, dupliciter intelligi posse, sic vt intelligatur idem Canon à Christiana Ecclesia esse vel improbatus: vel probatus. Fateor ergo fuisse enumeratum Iudaicum Canonem, sed prorsus probatum, imo vero probandum ab Ecclesia Christiana: ac proinde ipsum etiam factum Canonem Ecclesiæ Christianæ. Quid enim? An fortasse Clemens in constitutionibus præcepta dabat Iudæis? Imo Christianis. Necesse est igitur exposuisse numerum librorum, qui apud Christianos essent in Ecclesia recitandi. Melito ad Onesimum scribebat, à quo fuerat rogatus, vt & sibi excerperet ex lege & Prophetis testimonia de Christo; ordinemque insuper indicaret ac numerum librorum: quorum? Eorumne quos Iudæi recipiebant? non ita: sed absolute, Veteris Testamenti: & quidem, quod facile colligi potest ex priore membro, eorum quibus vti solent Christiani ad suam fidem confirmandam. Satisfaciens igitur Melito, testatur se perrexisse vsque ad Orientis eum locum, *vbi prædicationis nostræ cœpit exordium* (sic enim Christophorsonus vertit) diligenterque de omnibus explorasse, quæ essent Veteris Testamenti volumina. En tibi Christianum Episcopum, proficiscentem in Iudæam: quam ob causam? ad cognoscendos libros Veteris Testamenti. Sed quæ illi ratio eum potius locum adeundi, quam alium? An quia ibi maxime & floruisset, & floreret Iudæorum religio? Nam ita videbatur, si Iudæorum sententiam in enumeratione Canonicorum, solam quæsisset. Minime vero: Sed quia ibi, fidei nostræ cœpit exordium. Peruenit igitur in Iudæam. Quicum censemus communicasse? Cum Iudæis. Demus hoc: sed an solis? Quis credat, Christianum, & Episcopum? Cum vtrisque ergo: itaque duorum alterutrum erit necessarium; vel vt Episcopus Christianus, Iudæorum sententiam præferrerit sententiæ Christianorum, vel vt eadem fuerit Christianorum & Iudæorum sententia. At illud quis vnquam crediderit? Posterius ergo verum est.

V. Athanasii manifestiora sunt verba, quam vt vlla possit impudentia detorquere tanti viri sententiam, *Nostra qui Christiani sumus Scriptura diuinitus inspirata est: & libros habet non infinitos, sed finitos, ac certo Canone comprehensos.* Et dubitet etiamnum aliquis Athanasium enumerasse Canonem Christianorum? Hoc vero si liceat, quæ supererit ratio cohibendę audaciæ? Epistolæ festalis initium est à cautione necessaria, ne libri Apocryphi habeantur pro veris Bibliis: Scilicet: ille curam gerebat Iudaicæ Synagogæ Christianam negligens Ecclesiam.

VI. De Nazianzeno & Amphilochio quid dicam? vterque enim, & Christianos alloquitur; & subnectit Noui Testamenti libros. Cyrillus Hierosolymitanus pro fundamento sui Canonis substrauit, diligenter ab Ecclesia discendum esse qui sint libri vtriusque Testamenti. Quis credat igitur id ipsum à Synagoga sumere maluisse? Præterea, *Istorum* (inquit) *hos viginti libros lege, cum Apocryphis vero nihil habeas negotii: has tantum studiose meditare Scripturas, quas in Ecclesia confidenter legimus. Multo prudentiores te, & religiosores fuerunt Apostoli, & primi Episcopi, veritatis duces, qui nobis eas tradiderunt. Tu itaque cum sis filius Ecclesiæ, non transgrediaris illius terminos.* Quid potuit disertius? quid ad causam nostram magnificentius? Nam hæc eius enumerationis originem referunt ad ipsos Apostolos, & primos Episcopos. Scilicet illi fauebant Iudæorum superstitioni. Iam Synodi Laodicenæ Canones Iudæis opinor non sunt, sed Christianis positi: vt mittam enumerari ab ea libros Noui Testamenti: id est, Canonẽ Christianum. Nam Canon Iudæus non constat ex Nouo & Veteri Testamento. Leontius statim initio pollicetur se enumeraturum τὰ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία. Et ad finem τοῦτο ἐστὶ τὰ κεκανονισμένα βιβλία; quærin' tu apud quos? Respondet τῇ ἐκκλησίᾳ. Quid Rufinum dicam? Nam is profecto Symboli Apostolici tradebat explicationem. Iudæis ne, an Christianis? Et tamen hæc ipsa expositio hunc Canonem continuit: Imo inchoauit his disertissimis verbis, *Quæ sunt Noui ac Veteris instrumenti volumina, quæ secundum maiorum traditionem per Spiritum Sanctum inspirata creduntur, & Ecclesiis Christi tradita, competens videtur in hoc loco euidenti numero, sicut ex patrum monimentis accepimus, designare.* Et absoluit in hunc modum, *Hæc sunt quæ Patres intra Canonem concluserunt, ex quibus fidei nostræ assertiones constare voluerunt.* Audin' *Ecclesiæ tradita?* Audin' *fidei nostræ assertiones?* Et tu Iudæos prætendas? De Damasceno, Lyrano, Richardo de S. Victore, credo non esse necesse quicquam dicere; res est enim notior quam vt contr ouerti possit.

VII. Hi omnes igitur Canonem Christianum enumerant. Quid tum igitur, si solus Hieronymus Iudaicum recenseret? Sed ne hoc quidem verum. Enumerauit, vt reliqui, Iudæorum Canonem, quem Ecclesia Christiana & tenebat, & tenere debebat. Argumenta sunt hæc: Epistola ad Paulinum, non tantum recenset vtriusque Testamenti libros, quod Christiani est hominis, non Iudæi; sed etiam post eos enumeratos. *Oro te* (inquit) *frater charissime, inter hæc viuere, ista meditari, nihil aliud nosse, nihil quærere, nonne tibi videtur iam hic in terris regni cœlestis habitaculum?* An credimus Hieronymo eam mentem fuisse, vt nihil aliud legendum esse diceret præter libros Canonis Iudaici? Minime, erat enim Christianus. Rursus præfatione in libros Solomonis, nominatim testatur eos libros, qui à nobis dicuntur Apocryphi, legi ab Ecclesia: non recipi tamen inter Canonicos. Tertio, nonne illos negat recipiendos ad Ecclesiasticorum dogmatum confirmationem? Ergo, non Iudæorum respectu, sed ipsius Ecclesiæ Christianæ, Canonicos nominauit & Apocryphos.

VIII. Ad ea vero quæ citabantur ex secundo libro contra Rufinum: primum nego Hayi consequentiam, quæ quod dictum est de partibus Danielis, extendit ad reliquos libros: re vera enim non adeo distincte, adeoque diserte suam de iis partibus sententiam protulit, ac de reliquis libris: sed sub Iudæi persona indicare maluit. *Audiui* (inquit) *ego quendam de præceptoribus Iudæorum, cum Susannæ deriderret historiam,* & quæ sequuntur reliqua. Sed de aliis libris, ipse suam suis verbis sæpius sententiam proponit. Secundo dico, hanc Hieronymi excusationem tergiuersationem esse potius eius qui inuidiam sibi ab aduersario conflatam amoliri studeat, quam legitimam purgationem eius, qui crederet ad se nihil attinere eam accusationem. Enimuero ille non simpliciter, quid Iudæi dicerent retulerat, sed quid ipse etiam sentiret indicauerat. Non possunt enim alio referri hæc verba, *Has nos veru antepposito easque iugulante subiecimus, ne videremur apud imperitos magnam voluminis partem detruncasse.* Præuidebat igitur si eas partes non subiecisset, se calumniam passurum: sed à quibus? Ab imperitis. Imperitos ergo Hieronymus eos omnes appellat, qui has censerent partes Danielis. Et neget nunc aliquis eum quid ipse sentiret expressisse? Sed nimirum, videtur Hieronymus sibi nonnihil aliquando permisisse vltra fines candoris. Nam & illud de officioso Pauli mendacio, accusante Augustino, non aliter purgat, quam hoc prætextu, quod Chrysostomi sententiam non suam ipsius propriam retulisset.

IX. At Synodi Laodicenæ cur imbecillam dixit autoritatem Canus? Nam Synodus fuit Christiana; Quod si non Oecumenica, tamen Orthodoxa & Catholica. Et ne Carthaginensis quidem tertia, qua se illi tuentur, inter vniuersales computatur. Quæ si approbata fuit à Trullana: ne hac quidem parte illi Laodicena inferior est; nam æque ab eadem Trullana approbatur. Tum antiquior fuit Carthaginensi: proinde cæteris par, hoc vno saltem superior. Sed non negauit inquit Canus, hos libros esse Canonicos. Imo, inquam, negauit, eo ipso quod noluerit inter Canonicos numerare; *Non oportet,* inquit Synodus, *libros qui sunt extra Canonem legere, nisi solos Canonicos Veteris & Noui Testamenti. Quæ autem oporteat legi, & in autoritatem recipi, hæc sunt, Genesis, Exodus,* & quæ sequuntur. Audin' tu, libros distingui in duos ordines, vt alii sint extra Canonem, alii Canonici? Audin' tu eos tantum legendos, qui sunt Canonici? Audin', eos enumerari quos oporteat legi, quos oporteat in autoritatem recipi? Conclude eos numeratos qui sunt in Canone: proindeque eos relictos, qui sunt extra Canonem.

X. In Rufino prorsus ridendum se Canus propinauit: cum eum dixit ignorare patrum traditiones. Videlicet eas Canus melius nouit. Sed ita pertinaces solent nodum scindere, cui non sunt soluendo. Saltem animaduertere debuit, idem reliquis illis exprobrandum patribus, qui sunt à nobis enumerati, Melitoni, Origeni, Eusebio, Athanasio, atque aliis. In quorum non exiguo numero, securior poterit Rufinus canis calumniam contemnere. Sed quomodo à se ipso aut suo sensu Rufinus eum Canonem habuit? Quasi autem eum aliquem possit Canus nominare, à quo ij quos rejicit facti sint Canonici. Et non potius ab omnibus æque antiquioribus inter apocryphos reiecti. Nam ipsi etiam diligentissimi Papistarum, nullum habent antiquiorem testem Augustino, qui tamen iuuenis erat tum cum Rufinus ad senectutem peruenisset. Quis autem Rufinum merito accusarit, quod recentiorem se sententiam non sit sequutus? Non considerauit igitur Canus quid obiiceret.

FINIS LIBRI QVINTI.

LIBER